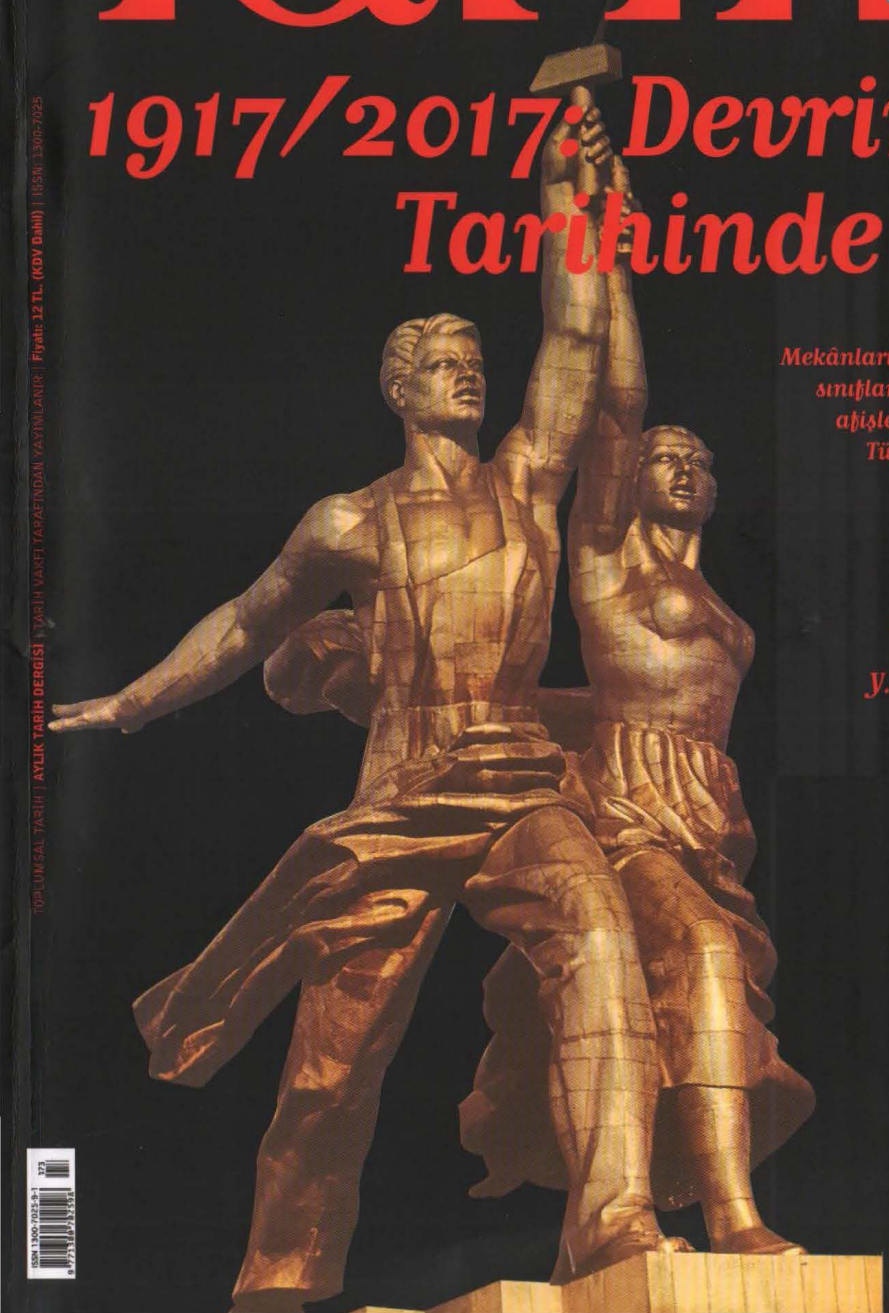
TOPLUMSAL

Tarih

287
KASIM
2017

100. Yılında
1917 Devrimlerine
Yeniden Bakmak

1917/2017: Devrimler Tarihinde 1917

Mekânları, liderleri, toplumsal sınıfları, sıradan insanları, afişleri, sporu, kültürü ve Türkiye'deki akisleriyle 1917'nin hikâyesi...

Yiğit Akın

Mehmet Ö. Alkan

Y. Doğan Çetinkaya

Evrim Eken

Onur İşçi

Ayşe Ozil

Zafer Toprak

Pınar Üre

Cengiz Yolcu

TOPLUMSAL TARİH | AYLIK TARİH DERGİSİ | TARİH VAKFI TARAFINDAN YAYIMLANIR | Fiyatı: 12 TL. (KDV Dahil) | ISSN: 1300-7025

ISSN 1300-7025-9-1 273

BOYUT KOLEKSİYON KİTAPLARI

TÜRKİYE TARİHTEKİ HARİTALARI İLE BULUŞUYOR

KLAUDIOS PTOLEMAIOS
COĞRAFYA EL KİTABI

Geographica Hypegesis

TOPKAPI SARAYI MÜZESİ / İSTANBUL
CODEX SERAGLIENSIS G I 57

FAKSİMİLE / TIPKI BASIM

1300'lerin başında Konstantinopolis scriptorivmlarında hazırlanın en nadide el yazması...

İlk küresel dünya haritası.

10 Avrupa, 4 Afrika haritası. Anadolu, Ege, Akdeniz ve Kıbrıs dahil 12 Asya haritası.

700 yıl sonra bilim dünyasıyla buluşuyor.

KLAUDIOS
PTOLEMAIOS

El Yazmaları ve Mehmet II'nin (Fatih) Entellektüel Kişiliği Üzerine

ARAŞTIRMA RAPORU

İLBER ORTAYLI SUNUM
A.M.CELAL ŞENGÖR KATKILARI İLE
ALFRED STÜCKELBERGER
FLORIAN MITTENHUBER
ROBERT FUCHS

1927-29 ve 2003-2011 restorasyon öyküleri.
Topkapı Sarayı Müzesi, İsviçre Bern Üniversitesi Ptolemaios Araştırma Merkezi ve Boyut Yayın Grubu işbirliğiyle.

TABULA
PEUTINGERIANA

OSMANLI VE TÜRKİYE COĞRAFYASINDAKİ İZLERİYLE ROMA YOLLARI

ZENGİNLEŞTİRİLMİŞ FAKSİMİLE / TIPKI BASIM

BÜLENT ÖZÜKAN

682 cm uzunluğunda 48 cm yüksekliğinde tek parça harita.

Roma ve Osmanlı İmparatorluklarının yolları ve menzilleri üzerine tarihe interaktif yolculuk.

Roma, Konstantinopolis (İstanbul), Antiochia (Antakya), Nicomedia (İzmit), Nicea (İznik) ve Türkiye'den 168 yerleşim yeri.

TARİHTE
TÜRKİYE HARİTALARI

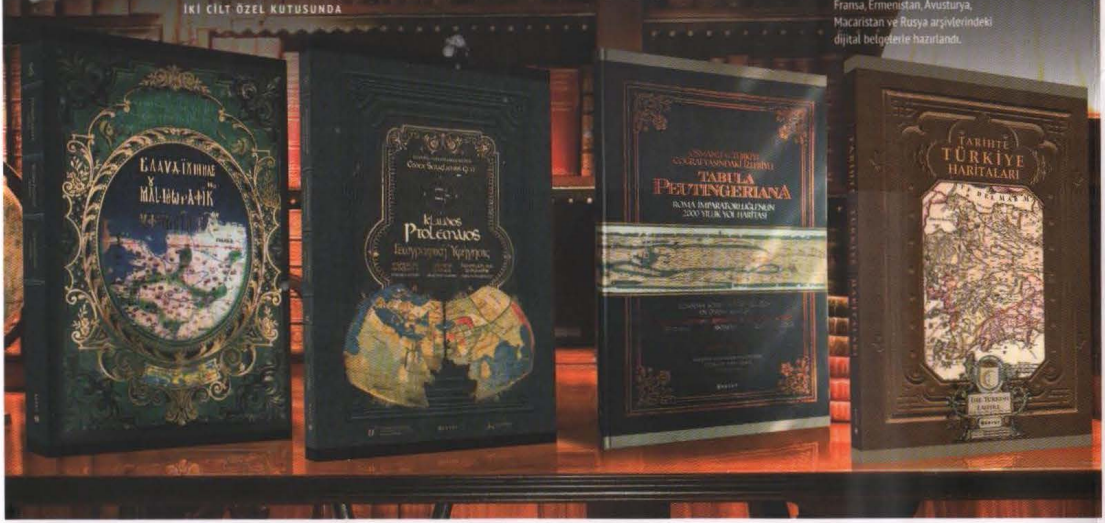
MERKEZİNDE ASIA MINOR'ÜN YER ALDIĞI 2000 YILLIK HARİTA KOLEKSİYONU

BÜLENT ÖZÜKAN

- Antik çağ anlatımları
- İslam coğrafyacıları
- Kilise etkisindeki haritalar
- Coğrafyanın dehası; Ptolemaios
- Keşifler çağının destansı haritaları
- Osmanlı-Rus savaşlarının cephe haritaları
- Osmanlı paylaşılırken...
- Cumhuriyet dönemi

ABD, Almanya, İngiltere, Fransa, Ermenistan, Avusturya, Macaristan ve Rusya arşivlerindeki dijital belgelerle hazırlandı.

İKİ CİLT ÖZEL KUTUSUNDA

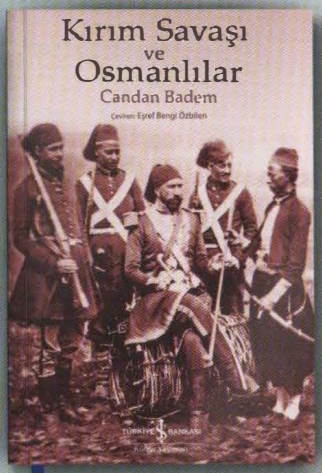
İŞBİRLİĞİ YAPILAN KURUM VE KURULUŞLAR

Universität Bern İsviçre · Topkapı Palace Museum Library İstanbul, Türkiye · Russian State Library Moskova, Rusya · American National Library Washington, Dondurulmuş Kütüphaneler Virginia, Amerika · British Library / Britanya Kütüphanesi Londra, İngiltere · New York Public Library New York, ABD · BnF Bibliothèque Nationale de France Paris, Fransa · Arkivski Centar Bošnjaka Bosna, İtalya · Yale University New Haven, ABD · Princeton University New Jersey, ABD · University of Chicago Chicago, ABD · Columbia University New York, ABD · St. Petersburg State University St. Petersburg, Rusya

EBAT: 35X50 CM., EL YAPIMI CİLT, İPLİK DİKİŞLİ, ÖZEL KUTULARINDA VE KİŞİYE ÖZEL SERTİFİKALARIYLA.

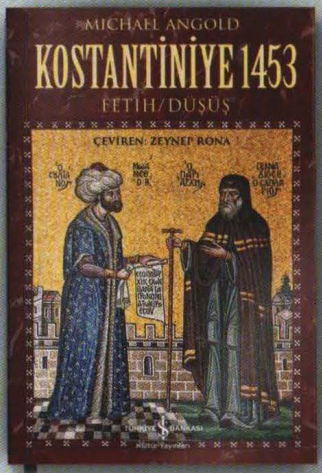
Yayın Danışma Hattı 444 53 53

İş Bankası Kültür Yayınları'ndan İki Yeni Eser

Kırım Savaşı ve Osmanlılar
Candan Badem
Çev. Eşref Bengi Özbilen
504 s, 28 TL

Kırım Savaşı (1853-56) Avrupa tarihinde olduğu kadar Osmanlı tarihinde de belirleyici bir dönüm noktasıdır, ama çoğunlukla Avrupalıların bakış açısından incelenip analiz edilmiştir.
Candan Badem'in daha önce kullanılmamış Osmanlı ve Rus arşiv kaynakları ile Batı dillerindeki mevcut literatürden derinlemesine faydalanarak yazdığı Kırım Savaşı ve Osmanlılar, bu savaşın Osmanlı devleti ile toplumu üzerindeki etkisine odaklanıyor. Savaşın mali, sosyal ve siyasi etkilerine dair yeni ve özgün görüşler ortaya koyan Badem, Osmanlıların hem aktör hem de kurban olarak öneminin altını çiziyor. Osmanlı ve Avrupa kamuoyunun durumu ile savaşın diplomatik, ekonomik ve siyasi sebeplerinin incelenmesinin yanı sıra, konuya dair oldukça hacimli literatürün eleştirel değerlendirilmesi de eserde yer alıyor.

Kostantiniye 1453
Michael Angold
Çev. Zeynep Rona
304 s, 26 TL

Genç sultan II. Mehmed, tarihe "Fatih" unvanıyla geçip, iktidarının tüm dengelerini değiştirmesini sağlayacak bir güç elde ederken, bin yıllık Bizans İmparatorluğu, son imparatoru ile beraber yok olmuştur.
Günümüzün en önde gelen Bizans tarihçilerinden Michael Angold, söz konusu radikal değişimlerin aslında fetihten önceye de uzanan izlerini sürerken, Bizans İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla doğan boşluğun çeşitli aktörler tarafından nasıl doldurulduğunu irdeliyor.

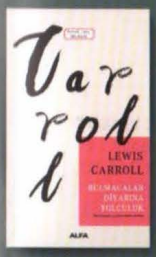
/iskultur /iskultur /isbankasikulturyayinlari iskultur.com.tr

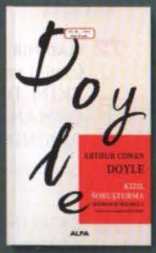
Ankara-Bahçelievler kitabevimiz açıldı.
Yukarı Bahçelievler Mah. Aşkabat Cad. No: 15 Çankaya / Ankara
Tel: (0312) 222 63 38

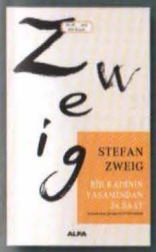
Kitabevlerimiz: İstanbul - Kadıköy, Tel: (0216) 348 97 84 Eminönü - Müze, Tel: (0212) 511 13 37 Caddebostan, Tel: (0216) 386 65 62
Beşiktaş, Tel: (0212) 258 77 43 Bakırköy, Tel: (0212) 571 20 32 Nişantaşı, Tel: (0212) 234 80 71 Taksim, Tel: (0212) 238 08 37
Ankara - Yenişehir, Tel: (0312) 430 33 06 Tunalı Hilmi, Tel: (0312) 324 10 73 • İzmir - Karşıyaka, Tel: (0232) 364 71 42
Diyarbakır - Ofis, Tel: (0412) 228 42 16 • Eskişehir - Tepebaşı, Tel: (0222) 220 49 13 • Konya - Selçuklu, Tel: (0332) 351 16 07
Kayseri - Melikgazi, Tel: (0352) 222 56 92 • Manisa, Tel: (0236) 231 09 24 • Mersin, Tel: (0324) 238 18 14
Samsun - Çiftlik, Tel: (0362) 233 38 30 • Trabzon Merkez, Tel: (0462) 326 00 10

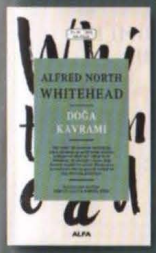
TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

USTA ÇEVİRMENLER,
ORİJİNAL DİLLER,
EKSİKSİZ METİNLER.
YENİ TASARIM,
ÖZENLİ BASKI,
ULAŞILABİLİR FİYAT!

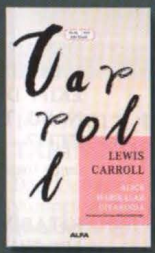

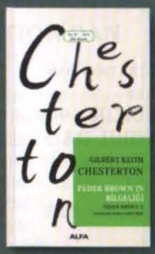

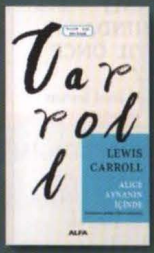

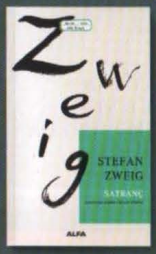

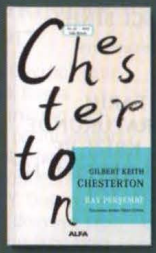
"KİTAPLARIN KADERİ OKURLARIN ALGISINA BAĞLIDIR."
–Terentianus Maurus

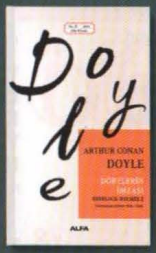

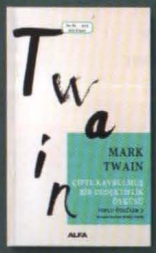

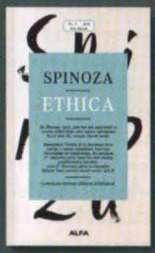
ALFA | KLASİK

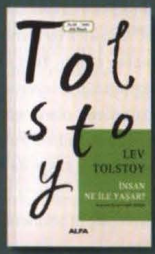

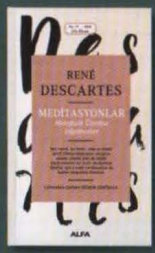

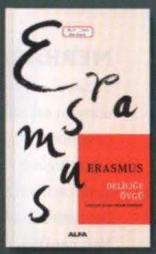

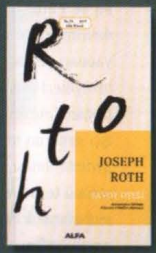

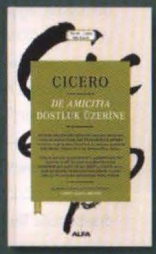

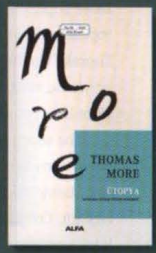

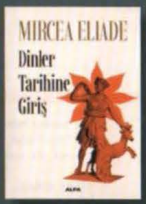

ALFA
www.alfakitap.com
/alfakitap
/alfakitap
/alfakitap

yeni çıkanlar

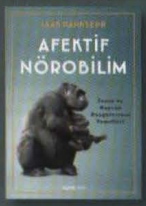

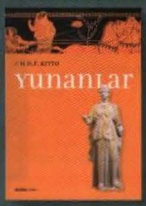

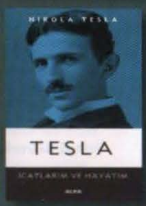

MERHABA,

Bu sayıda, Rusya'da yaşanmakla birlikte tüm dünyayı etkisi altına aldığı tartışılmaz olan 1917 devrimlerine 100 yıl sonra yeniden bakıyoruz. Editörlüğünü Mehmet Ö. Alkan ve Doğan Çetinkaya'nın üstlendiği dosyamız "1917/2017: Devrimler Tarihinde 1917".

Mehmet Ö. Alkan, bugünden geçmişe baktı; bir St. Petersburg seyahatinde Şubat ve Ekim devrimlerinin yaşayan temsilcileri olan anıtsal yapıları yerinde görüp fotoğraflayarak, mekân hikâyeleri üzerinden devrim günlerini anlattı. Doğan Çetinkaya, 1917 devrimleri literatüründe işçi sınıfının tartışmalı-muğlak bırakılan yerinin aydınlatılması, işçi sınıfının devrimlerdeki rolünü teslim edilmesi ihtiyacının altını çizerek, muhafazakâr/sağ ve sosyalist/sol tarihyazımının perspektifini gözden geçirdi. Literatür demişken, Ayşe Ozil 1917 devrimleri hakkında güncel bir "Kitabiyat" yazısıyla bu alanda en son yayımlanan kitapları tanıttı. Yiğit Akın, Ekim Devrimi'nin kaynağını irdeleyerek, 1905 olaylarını 1917'nin bir provası olarak görmenin mümkün olup olmadığını sorguladı. Pınar Üre, 1917 devrimlerinin sonrasına, Rusya'da yaşanan iç savaşa odaklandı ve Beyaz Ruslarla birlikte diasporada Rus milliyetçiliğini şekillendiren unsurlar üzerinde durdu.

Zafer Toprak ve Cengiz Yolcu, devrimlerin bu topraklardaki yansımalarını ele aldı. Zafer Toprak "Vladimir İlyiç Ulyanof Lenin ve Türkiye" adıyla bu sayımızdan itibaren başlattığı dizide Ekim Devrimi günlerinde Osmanlı basınının ve daha sonra Cumhuriyet Türkiye'sinde yayın dünyasının devrime ve öncüsü Lenin'e sayfalarında nasıl yer verdiğini anlatmaya başladı. Cengiz Yolcu da Ekim Devrimi'ni Osmanlı Hariciyesi'nin gözünden izledi; resmi kanallardan bu konuda payitahta iletilen haberleri arşiv belgeleri eşliğinde aktardı.

Yiğit Akın, Sovyetler'e bambaşka bir cepheden bakarak, Bolşeviklerin beden terbiyesi ve spor politikalarının, sosyalist toplumun inşasında edindiği yeri belirledi. Evrim Eken ise devrim sonrasında emekçi sınıfların bilinçlendirilmesi için çok önemli bir araç haline gelen görsel propaganda araçlarının örneklerine renkli sayfalarda yer verdi.

Yazarlarımızın tümüne bu dosyanın şekillendirilmesine katkılarından dolayı teşekkür ediyoruz.

Aralık ayında görüşmek üzere.

Nihal Boztekin

04 L'ILLUSTRATION'DAN SEÇMELER
25 ARALIK 1909 İSTANBUL'DA İLK UÇAK KAZASI
Hazırlayan: Edhem Eldem

08 **OSMANLI BASININDA YÜZ YIL ÖNCE BU AY**
Hazırlayan: Emel Seyhan

10 **"İŞVEREN SERGİSİ" VE OSMANLI İSTANBUL'UNDA KADIN BANİ YAPILARI HARİTASI**
Nilay Özlü

18 **ŞUBAT'TAN EKİM'E ST. PETERSBURG'DA DEVRİMİN MEKÂNLARI**
Mehmet Ö. Alkan

32 **1917 DEVRİMLERİ VE İŞÇİ SINIFI**
Y. Doğan Çetinkaya

42 **RUS TARİH LİTERATÜRÜNDE 1905 KRİZİ VE EKİM DEVRİMİ'NE GİDEN YOL**
Onur İşçi

50 **DEVRİMİN POSTERLERİ (1907-1924)**
Evrim Eken

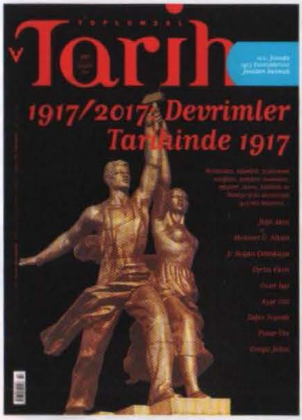
64 **BOLŞEVİK DEVRİMİ VE SPOR**
Yiğit Akın

72 VLADİMİR İLYİÇ ULYANOF (LENİN) VE TÜRKİYE - I
EKİM DEVRİMİ VE OSMANLI-TÜRK BASININDA LENİN
Zafer Toprak

80 **DEVRİMİN ARDINDAN: ZARNİTSIY GAZETESİ VE DİASPORADA RUS MİLLİYETÇİLİĞİ**
Pınar Üre

86 **OSMANLI HARİCİYESİ EKİM DEVRİMİ'Nİ NASIL TAKİP ETTİ?**
Cengiz Yolcu

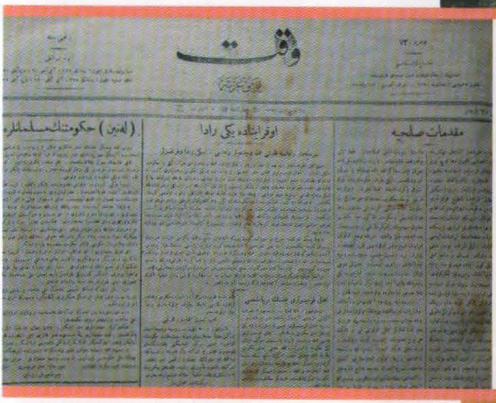
90 **KİTABİYAT: 100 YILIN ARDINDAN DEVRİMİ YAZMAK**
Ayşe Ozil

04 L'ILLUSTRATION'DAN SEÇMELER

Edhem Eldem, *L'Illustration*'un 25 Aralık 1909 tarihli sayısından, "İstanbul'da İlk Uçak Kazası" başlıklı haberi ve Louis Blériot isimli Fransız havacısının İstanbul'da gerçekleştirdiği uçuş sonucunda İstanbul'da yaşanan ilk uçak kazasını aktarıyor.

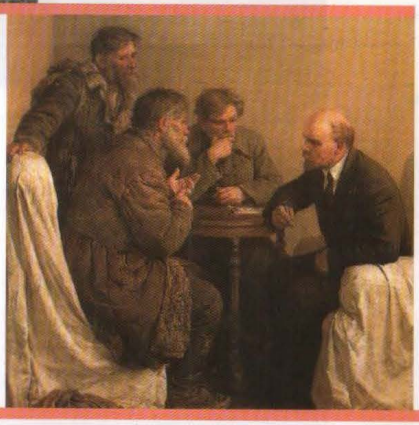

06 OSMANLI BASININDA YÜZ YIL ÖNCE BU AY

Emel Seyhan, Osmanlı basınını temsil eden farklı gazetelerde, 1917 yılının Kasım ayı içerisinde çıkmış haberlerden bir seçki derliyor; Ekim Devrimi'nin bu gazetelerdeki yansımalarının izlenmesini sağlıyor.

16 1917/2017: DEVRİMLER TARİHİNDE 1917

Dosya yazarları, 1917 Devrimlerinin yüzüncü yılında gerek Rusya gerekse de Türkiye tarihinin 1917 ile bağlantısı üzerine çeşitli yazıları bir araya getirerek, okurların ilgisine sunuyor. Editörlüğünü Mehmet Ö. Alkan ve Y. Doğan Çetinkaya'nın yaptığı dosyaya Yiğit Akın, Evrim Eken, Onur İşçi, Ayşe Ozil, Zafer Toprak, Pınar Üre ve Cengiz Yolcu yazılarıyla katkıda bulundu.

TOPLUMSAL TARİH
Aylık Tarih Dergisi
Sayı: 287, Kasım 2017

TARİH VAKFI ADINA SAHİBİ
Bülent Bilmez

TARİH VAKFI
Zindankapı Değirmen Sokak No: 10
Eminönü 34134 İstanbul
(0212) 522 02 02
www.tarihvakfi.org.tr

YAYIN KURULU
Mehmet Ö. Alkan, Adil Baktıaya, Murat Belge, Fatmagül Berktay, Bülent Bilmez, Aydan Çelik, Doğan Çetinkaya, Gökhan Çetinsaya, Esra Danacıoğlu, Selçuk Dursun, Edhem Eldem, Ahmet Ersoy, Fırat Güllü, Nurşen Gürboğa, Murat Güvenç, Mehmet Hacısalihoğlu, Murat Koraltürk, Burcu Kurt, Elçin Macar, Ayşe Ozil, Mustafa H. Sayar, İrvin Cemil Schick, Canay Şahin, Oğuz Tekin, Taner Timur, Meltem Toksöz, Zafer Toprak, Mete Tunçay, Ömer Turan, Ateş Uslu, Nuran Yıldırım

S. YAZIİŞLERİ MÜDÜRÜ VE YAYIN YÖNETMENİ
Nihal Boztekin

YAYIN YÖNETMENİ YARDIMCISI
Püren Mutlutürk Meral

DERGİ VE KAPAK TASARIMI
Rauf Kösemen

KAPAK, SAYFA TASARIM/UYGULAMA
Hilal Rakıcı

İLETİŞİM
(0212) 513 52 35 (Dahili 11)
nboztekin@tarihvakfi.org.tr

BASKI
GD Ofset Matbaacılık ve Tic. San. A.Ş.
Atatürk Bulvarı Deposite İş Merkezi A5 Blok 4. Kat No: 407 İkitelli OSB - Başakşehir - İstanbul
Tel : 0212 671 91 00

BASKI TARİHİ
Ekim 2017

DAĞITIM
Dünya Süper Veb. Ofset A.Ş. 100. Yıl Mah. Hüseyin Karaaslan Cad. 34204 Bağcılar - İstanbul
(0212) 440 24 24

YAYIN TÜRÜ
Yerel Süreli Yayın

ANKARA TEMSİLCİLİĞİ
(0312) 424 05 10
(0312) 424 00 50

ABONELİK
Tarih Vakfı
(0212) 522 02 02 (35)
(0212) 513 54 00 (fax)

YAYINCI SERTİFİKA NUMARASI
12102

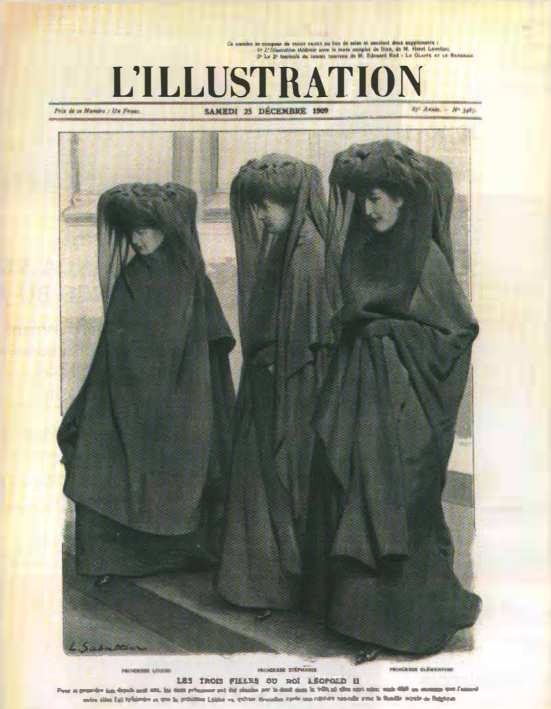
MATBAA SERTİFİKA NUMARASI
32211

BİR YILLIK ABONE BEDELİ
Yurtiçi 130,00 TL.
ABD 170 $
Avrupa ülkeleri 150 €
Kıbrıs 260 TL.

© Toplumsal Tarih Yazı İşleri'nden ve ilgili yazardan izin alınmaksızın alıntı yapılamaz. İzin çerçevesinde yapılacak alıntılarda Toplumsal Tarih'in ilgili sayısını ve yazar ismini belirtmek zorunludur.

25 ARALIK 1909

İSTANBUL'DA İLK UÇAK KAZASI

L'ILLUSTRATION

Prix de ce Numéro : Un Franc. SAMEDI 25 DÉCEMBRE 1909

LES TROIS FILLES DU ROI LEOPOLD II

Kral Leopold'ün üç kızı. Matem, dokuz senedir ilk defa üç prensesi doğdukları kentte bir araya getirdi. Fakat şimdiden aralarındaki anlaşmanın kısa ömürlü olduğu ve Prenses Louise'in Belçika kraliyet ailesiyle bir kez daha bozuşarak Brüksel'den ayrılacağı söylenmektedir.

L'Illustration dergisinin 25 Aralık 1909 tarihli ve 3487 numaralı sayısının kapağında bir hafta önce, 17 Aralık 1909 günü hayatını kaybetmiş olan Belçika Kralı II. Leopold'ün üç kızı yer almaktaydı. 1835'te doğmuş olan Leopold, Belçika'nın ikinci kralı olarak hüküm sürmüştü. Asıl şöhretini Afrika'daki Kongo topraklarını şahsı mülkü olarak sömürgeleştirmiş ve orada çalışan ve yaşayan nüfusa uygulanan korkunç baskılarla milyonları bulan, kimine göre soykırım niteliğindeki toplu ölümlere yol açmış olmasına borçluydu. Leopold'ün ölümünü takip eden hafta çıkan derginin bu sayısında matem kıyafetleriyle görünen üç kadın, yaş sırasına göre Louise (1858-1924), Stéphanie (1864-1945) ve Clémentine (1872-1955) isimli prenseslerdi. Derginin de belirttiği gibi Brüksel'de doğan bu üç kadının babaları ve genel olarak Belçika kraliyet ailesiyle olan ilişkileri sorunlu olmuştu. Louise, 1875'te kuzeni Philippe de Saxe-Cobourg-Kohary ile evlendirilmiş, çok mutsuz bir evlilik yaşayarak kocası tarafından tacize uğradığı gibi akli dengesi bozuk ilan ettirilmişti. Kız kardeşi Stéphanie, 1881'de Avusturya-Macaristan İmparatoru Franz-Joseph ile Elisabeth'in ("Sisi") oğulları Arşidük Rudolf ile evlendirilmiş, bu zor ilişki de 1889'da Rudolf'un Mayerling'de metresiyle birlikte ölü olarak bulunmasıyla sona ermişti. Clémentine ise Napoléon'un ailesinden Prens Victor-Napoléon ile karşılıklı aşklarına rağmen, babasının siyasi tercihleri yüzünden evlenememiş, mutluluğa ancak Leopold'ün ölümünden sonra kavuşabilmişti.

Derginin bu sayısında bizi ilgilendiren yazı, iç sayfalarda meşhur Fransız havacısı Louis Blériot ile ilgiliydi. Louis Blériot (1872-1936), 1901'den itibaren havacılığa merak sarmış, 1907'den itibaren de ciddi bir şekilde bu alanda varlık göstermiş bir mühendis ve imalatçıydı.

Geçen sayımızda da Ernest Barbotte'un Mayıs ve Haziran 1909'da gerçekleştirdiği balon uçuşları münasebetiyle İstanbul'un havacılık tarihine dokunmuştuk. Blériot ile ilgili bu yazı, birçok açıdan bununla hoş bir devamlılık arz ediyor. *L'Illustration*'un geçen ay ele aldığımız sayısında diğer bir Fransız tayyareci Hubert Latham ile ilgili bir fotoğrafa da yer vermiştik. Latham ile Blériot tam da o sene müthiş bir rekabete girişmişler, Latham Manş Denizi'ni iki kere geçmeye çalışmış ama başaramamış, ardından Blériot, 25 Temmuz 1909 günü Blériot XI adını verdiği uçağıyla Manş'ı havadan geçen ilk kişi unvanını kazanmıştı.

İstanbul'a gelişinde ise Barbotte'a benzer şekilde Taksım'den havalanarak bir gösteri uçuşu gerçekleştirmiş ama ikinci teşebbüsü şiddetli rüzgâr yüzünden ciddi bir kazayla neticelenmişti. Yazıda da anlatıldığı üzere Tatavla'da (bugünkü Kurtuluş) bir evin çatısına çakılan Blériot, parçalanan uçağından fazla zarar görmeden kurtulmayı başarmıştı.

Bu yazıda yer alan fotoğrafların birinin İstanbul'da *L'Illustration* adına muhabirlik yapan Yusuf Razı Bey tarafından çekildiğini belirterek

Havacı Blériot'nun İstanbul'daki uçak kazası. Harap tek kanatlı uçak Tatavla mahallesinin bir bahçesinde.

Fotoğraf: E. Hanni.

hikâyeyi bitirelim. Derginin birçok sayısında yazı ve fotoğraflarına rastlamış olduğumuz ve sonradan Bel soyadını alacak olan Yusuf Razi Bey (1870-1949), Hekim İsmail Paşa'nın torunu, Selim Sırrı Paşa ile harem anılarıyla ünlenmiş olan Leyla Saz Hanım'ın oğlu ve meşhur mimar Vedad Tek'in ağabeyiydi.

BLÉRIOT'NUN İSTANBUL'DAKİ UÇAK KAZASI

Geçenlerde havacı Blériot ucuz atlattı.

12 Aralık günü İstanbul'da hava meydanında toplanmış büyük bir kalabalığın önünde gayet başarılı ilk uçuşunun ardından rüzgârın şiddetine rağmen ikinci bir uçuşa teşebbüs etti. Taksim Meydanı'ndan kalkarak on beş metre kadar yükselmişti ki kuvvetli bir rüzgâr onu Tatavla deresine doğru sürükledi ve tek kanatlı uçağı o semtin bir evinin çatısına çarparak yaklaşık sekiz metrelik bir yükseklikten küçük bir bahçenin içine düştü. Uçak neredeyse tamamen parçalandı; koltuğundan ayrılmamış olduğu için motorun altında ezilme tehlikesi geçiren Blériot ise kendi kendine ayağa kalkabildi. Alelacele kaza yerine ulaşmış olan arkadaşları onu bir tahtırevan ile Fransız Hastanesi'ne yetiştirdiler; oradaki hekimler ise sadece sol tarafında ezik tespit ettiler. Gene de tam istirahat tavsiye edip ziyaret yasağı koydularsa da bu sert tedbir, başucunda Bayan Blériot bulunduğu halde yaralının fotoğrafının çekilebilmesi için *L'Illustration* muhabiri için esnetildi.

Paris'e dönmek için sabırsızlanan havacı, ayın 17'sinde karısıyla birlikte İstanbul'dan ayrıldı. Ne var ki Viyana'ya vardığında o kadar şiddetli ağrılar hissetmeye başlamıştı ki seyahatine ara verip Luithlen sanatoryumuna gitmek zorunda kaldı. Orada Profesör Hochenegg, dokuya dağılmış kanla birlikte dalakta bir ezilme tespit etmişse de, Blériot'nun pek yakında yola çıkabileceği yönündeki ümitlerini dile getirmiştir.

Fransız Hastanesi'nde yaralı Blériot, kendisine bakan Bayan Blériot ile birlikte.

Fotoğraf: Yusuf Razi Bey.

Berlin-İstanbul Tarik-i Hevaisi

5 KASIM 1917

İKDAM

1800 Kilometrelik Bir Hava Hattı

Berlin ile İstanbul arasında hevai bir seyrüsefer hattı tesisi için Berlin'de 30 milyon mark sermayeli bir şirket teşekkül etmiştir.

Berlin ile Dersaadet arasındaki mesafe-i hevaiye, hatt-ı müstakim ile, 1800 kilometredir. Bu hat, mevcut dolambaçlı şimendifer yollarına nispetle daha pek kısadır. Bahusus süfün-i hevaiyenin, azami 80-90 kilometre süratle hareket eden demiryolları trenlerine nispetle, saatte 150-200 kilometre süratle hemen iki misli sürati haiz oldukları meydandadır. Bu sürat meselesine, hava yollarının kara yollarına nispetle daha pek ehven tesis edilebilmesi gibi menafi de inzimam etmektedir.

Vakıa 30 milyon mark sermaye ile teşekkül eden şirketin, Berlin-İstanbul tarik-i hevaisinde tayyare mi, yoksa kabil-i sevk balon mu kullanacağı haber verilmiyorsa da bu cihet, ancak meselenin cihet-i fenniyesidir. Şirketin bir suret-i ciddide teşekkül etmiş olmasına nazaran mesele-i fenniye esasen halledilmiş demektir. Herhalde bu teşebbüs, sade fenni değil, siyasi ve iktisadi nokta-i nazardan da mühimdir ve harb-ı hazırın tahribat-ı müdhişesi meyanında bu gibi fevaid-i medeniyeyi görmek mucib-i inşirah ve tesellidir.

Helsingfors Amele ve Asker Cemiyeti'nin Beyannamesi

6 KASIM 1917

SABAH

Stockholm 4 Teşrinisani–

Helsingfors Amele ve Asker Cemiyeti Petersburg, Moskova, Finlandiya ve Kronştad ile Baltık Denizi Amele ve Asker Cemiyetlerinden mürekkep kongreye hitaben neşrettiği bir beyannamede Teşrinisani'nin yedisinde toplanacak olan bütün Rusya Amele ve Asker Cemiyetleri Kongresi'nin bütün cephelerde derhal mütareke akdini ve arazinin biran evvel köylülere tevziini ve Meclis-i Müessesan'ın muayyen bir zaman zarfında inikadı için teminat talep eylemesini teklif eylemiştir.

Maksimalistler Hükümeti Ele Aldılar

10 KASIM 1917

SABAH

Stockholm 8– Petersburg Telgraf Ajansı dün akşam on biri kırk geçe şu telgrafnameyi çekmiştir:

Petersburg'da bulunan üç Kazak alayı, Hükümet-i Muvakkate'nin emirlerine itaat etmeyeceklerini, Asker ve Amele Cemiyeti'ne karşı yürümeyeceklerini ve asayiş-i umumiyeyi temine amade bulunduğunu beyan eylemiştir.

Petersburg Amele ve Asker Cemiyeti öğleden sonra fevkalade bir içtima akdetmiştir. Bu içtimada Reis Troçki artık Hükümet-i Muvakkate'nin mevcut olmadığını, kabine erkânından ekserisinin tevkif edildiğini ve Cumhuriyet Meclisi'nin dağıtıldığını söylemiştir. Ba'dehu Lenin şedid alkışlarla istikbal edilerek bir nutuk irad etmiştir.

Lenin bu nutkunda demokrasinin hedefi olması lazım gelen şu üç meseleden bahsetmiştir:

Evvela, harbe derhal nihayet verilmesi ve bunun için yeni hükümetin muharip devletlere mütareke teklif etmesi; saniyen arazinin köylülere taksimi: salisen iktisadi buhranın izalesi.

Cemiyet bu üç noktanın kabil olduğu kadar süratle kuvveden fiile çıkarılmasına dair ittihaz-ı karar eylemiştir. İçtimaın nihayetinde Minimalist Grubu'nun bir beyannamesi okunmuştur. Beyannamede bu grubun darbe-i hükümeti tasvip etmediği, bu sebeple Petersburg Amele ve Asker Cemiyeti'ni terk eylediği bildirilmiştir.

Vladivostok'ta

10 KASIM 1917

TANİN

Zürih 9– İsviçre'ye varit olan haberlere nazaran Vladivostok'ta dahi Maksimalistler hükümeti elde etmişlerdir. Memurin-i mahalliye Maksimalistler Komitesi'nin hakimiyetini tasdik eylemiştir.

İsviçre'den varid olan diğer haberlere nazaran şimal cephesindeki Rus kıtaatı Petersburg üzerine yürüyor. Bu kıtaat, Asker ve Amele Komitesi'ne muavenet için şimdiden Viborg varoşunu işgal eylemiştir.

Rusya Müttefiklerine Sulh Ultimatomu Veriyor

11 KASIM 1917

İKDAM

Lenin Başvekil

Stockholm 9– Petersburg'dan iş'ar olunuyor: Yeni Rus Hükümeti Lenin'in taht-ı riyasetinde teşekkül eylemiştir. Başkumandanlık an-asl Musevi olan Troçki tarafından deruhte edilmiştir.

Acele Sulh Ultimatomu

Viyana 9– Lenin sulh hakkında müzakerata girişmek üzere İtilaf devletlerine bir ültimatom gönderecektir. Rusya'nın müttefikleri bu teklifi kabul etmedikleri takdirde Rusya kendi başına hareket edecektir.

Sovdep Umumi Kongresi Kararları

Stockholm 9– Petersburg'dan: Dün bütün Rusya'nın Sovdep Meclisi'nin Umumi Kongresi küşad edilmiştir. Bu meclis beş yüz azadan mürekkeptir. Kongre Reisi irad ettiği kısa bir nutuktan sonra Kongre Daire-i Kalemiyesi'nin teşkilini teklif eylemiştir. Bu daireye Maksimalistlerden on dört aza intihab edilmiştir. Bunlar miyanında Lenin, Zinovyev, Troçki vasaire bulunuyor.

Bundan sonra Kongre şu mukarreratı ittihaz eylemiştir:

1- Mevki-i iktidarda bulunacak heyetin teşkili

2- Harp olmaması

3- Meclis-i Müessesan'ın içtimaa daveti

Kongre bu mukarreratı ittihaz eyledikten sonra, diğer ihtilal demokrat teşkilatı ile, Petersburg'da baş gösteren kanlı ihtilali durdurmak için tedabir-i lazıme ittihazı maksadı ile müzakerata

girişmek üzere bir heyet-i mahsusa intihab eylemiştir.
Sovdep Reisi Troçki şu beyanatta bulunmuştur: "Nazırların taht-ı tevkife alınması bir ahz-ı sar veya siyasi mukabele- bi'l-misl muamelesi mahiyetini haiz değildir. Bütün Heyet-i Hükümet, hatta sosyalist nazırlar da dahil olduğu halde Kornilov hadisesine az çok müdahale eyledikleri için bir mahkeme huzuruna sevk edileceklerdir. Yalnız İhtilal Komitesi, sosyalist nazırların mensup oldukları fırka-i siyasiyeye hürmeten kendilerini hanelerinde tevkifte bulundurmaya karar vermiştir.

İhtilal Nasıl Oldu

11 KASIM 1917

SABAH

Stockholm 10 Teşrinisani– Petersburg Ajansı 8 Teşrinisani tarihiyle bildiriyor: Son malumata göre, Petersburg Amele ve Asker Meclisi tarafından tertip edilmiş olan kıyam şu suretle cereyan etmiştir. Hareket Teşrinisani'nin altıncı günü akşam bidayette telgraf merkezinin, Petersburg Ajansı'nın işgaliyle muhterizane bir surette başlamış, fakat gece esnasında harekâtın bu suhulet ve muvaffakiyeti ve hiçbir mukavemet gösterilmemesi karşısında payitaht merkezlerinin, bankaların, istasyonların muntazam bir surette işgali takip etmiştir. Fakat bu ilk devre i ihtirazdan sonra harekât birbirini süratle takip eylemiş ve Teşrinisani'nin yedinci günü sabah İhtilalci Komitesi bir beyanname neşrederek, Hükümet-i Merkeziye hâlâ Kışlık Saray'da bulunduğu halde Kerenski'nin sukutunu ve zimam-ı idarenin Amele ve Asker Cemiyeti'nin eline geçtiğini ilan etmiştir. Bizzat Kerenski bütün gece sabahleyin saat yediye kadar Erkân-ı Harbiye Dairesi'nde bulunmuş ve Harbiye Nazırı vekâletini ifa eden General Manikovski ile müzakerede bulunmuştur.
Bir müddet sonra Kerenski'nin izleri kaybolmuştur. Bütün asakir-i muhafazaya sirayet eden hareket-i kıyamiyenin sürati karşısında Kazaklar bitaraf kalmak istediklerini beyan eylemişlerdir. Bu arada Amele ve Asker Meclisi'nin merkezinde büyük bir hareket ve faaliyet nümayan idi. Kuvvetli bir kuvve-i muhafaza dahilde bulunuyor ve cemiyet merkezini dört taraftan muhafaza altında bulunduruyordu. Cemiyetin merkezine müntehi yollar köşelerinde toplarla mücehhez zırhlı otomobiller yerleştirilmiş ve bu suretle Amele ve Asker Meclisi'nin merkezi muhafaza edilmiş bulunuyordu. Mösyö Lenin hararetli alkışlar içinde Amele ve Asker Cemiyeti'nde isbat-ı vücut etmiştir. Mumaileyh derhal bir ihtilalci komite tesis ve teşkil etmiş ve devair-i hükümet ile istasyonların işgali için emirler vermiş ve bu emirler askerler ve Kızıl Asakir-i Muhafaza tarafından infaz edilmiştir.
Bu esnada Kronştat'tan bahriye askerleri gelmiş ve Aurora kruvazörü ile iki torpido ve muhribi Nikola iskelesi önünde demir atmıştır. Öğleden sonra saat beşte bütün şehre hâkim olan Amele ve Asker Meclisi hareket-i ihtilaliyenin vukuuna kadar Hükümet-i Muvakkate'nin bulunmuş olduğu Kışlık Saray'ı tecride başlamıştır. Askerler, Kışlık Saray'a müntehi yolları işgal etmişlerdir. Alelacele barıkatlar inşa edilmiş ve tecrit edilmiş adacık dahilinde yalnız askerler, zırhlı otomobiller ve iki tayyare topu kalmıştır.
Akşam saat sekizde muhasırlar nazırları yirmi dakika zarfında Kışlık Saray'ı terk etmeye davet etmişler, fakat bunlar bu emre itaatten istinkaf eylemişlerdir.
Az bir müddet zarfında saray tamamen muhasara edilmiş ve telefon merkezinin işgalinden sonra sarayın hariçle bütün vesait-i muhaberesi kesilmiştir. Karşıda Neva Nehri'nin sağ sahili üzerinde ihtilalcilerin elinde bulunan Pierre ve Paul Kalesi eski imparatorluk sarayını doğrudan doğruya tehdit ediyordu. İlk müfreze-i askeriye Kışlık Saray'a yaklaşmaya teşebbüs etmiştir. Fakat müdafilerin mitralyöz ateşi bu müfrezeyi yaklaşmaktan men eylemiştir. Saray asakir-i muhafazasının mukavemeti karşısında Neva önünde demirli bulunan iki torpido muhribi dört gülle atmışlardır. Aynı zamanda zırhlı otomobiller de saraya ateş açmışlardır. Bu suretle tüfek ateşi başlamış ve mitralyözler fasılalı bir surette icra-yı faaliyete başlamıştır. Bu arada Helsingfors'tan dört torpido, bir torpil gemisi ve dört torpil taharri gemisi bahriye asakiri ile gelerek Kışlık Saray aleyhindeki harekata iştirak eylemiştir. En nihayet sabahleyin saat ikide ihtilalci kıtaat Kışlık Saray'a girmeye muvaffak olmuşlardır.

Lenin Buchanan'a Meydan Okuyor

14 KASIM 1917

SABAH

Stockholm 12 Teşrinisani– Petersburg'dan bildiriliyor:
Rusya'dan ecnebi memleketlere gönderilen havadis bundan böyle İngiliz memurlarının kontrolüne tabi bulunmuyor. Kerenski'nin itimadı üzerine bütün müesseselerde yerleştirilen İngilizler işten çıkarılmıştır. Lenin İngiltere Sefiri Buchanan'a Rusya'nın umur-ı dahiliyesine her ne suretle olursa olsun müdahaleden ictinab etmesini tavsiye etmiştir. Sovdep Kongresi, Fransa ve İngiltere'den Fransa ve Selanik cephesinde bulunan Rus kıtaatının mümkün mertebe süratle memleketlerine iadesini talep etmiştir. Bundan maada İngiltere ve Fransa'ya, Rusya'da bulunan zabitlerini geriye çağırmaları tebliğ edilmiştir.

Rusya'da Dahili Muharebe

16 KASIM 1917

TANİN

Amsterdam 14– Ajans Reuters
Kerenski'nin hezimeti hakkında İhtilal Hükümeti'nin neşrettiği tebliğin metnini ber-vech-i ati neşrediyor:
"Tsarskoye Selo civarında dün vuku bulan şedid muharebeden sonra Kerenski ihtilal ordusu tarafından kamilen mağlup edilmiştir. İhtilalci demokrasiye hasım olan düşmanların cümlesine

karşı mukavemet gösterilmesini, her türlü tedabir ittihaz olunmasını, Kerenski'nin derdest edilmesini İhtilalci Hükümet namına emrediyorum ve ihtilalin muvaffakiyatı ve ihtilalci ordunun muzafferiyatını meşkuk gösterecek yolda ajansların havadis neşr eylemesini men eylerim."

Kanlı Müsademeler

Amsterdam 14– Daily News Petersburg'dan istihbar ediyor: Pazar günü Mekteb-i Harbiye talebesiyle Lenin'in Kırmızı Muhafız Kıtaatı arasında bir muharebe vuku bulmuştur. Vladimir Mektebi'nde vuku bulan kanlı bir müsademe esnasında bu talebe azim zayiata duçar olmuştur. Arta kalanlar esir alınmış ve bir kısmı da Neva Nehri'ne atılmıştır.

İngiliz Fabrikalarında Çalışan Çocuklar

17 KASIM 1917

TANİN

İngiltere fabrikaları, amelenin fıkdanı cihetiyle küçük çocuklar istihdam ediyorlar. Mektebe devam etmek mecburiyetinde bulunan bu küçük amele sınıfı her gün mektebe gitmezden evvel bir saat, bir saatten ibaret olan öğle teneffüsünde bir saat ve mektepten çıktıktan sonra dört saat ve mektepleri kapalı olduğu cumartesi gününde de on üç saat çalışıyor. Bu çocuklar çalışmalarına mukabil haftada bir şilin dokuz peni yani on buçuk kuruş ücret alıyorlar.

Maksimalist Meclisi'nin Mühim Bir Kararı

22 KASIM 1917

SABAH

Dün Rusya ahvaline dair gelen telgrafnameler Maksimalistlerin gittikçe kuvvet kesb etmekte olduğunu göstermektedir. Bu telgrafların içinde en mühimi Maksimalist Meclisi'nin Rusya'da mütemekkin muhtelif milletler için istiklal hakkını tanımasıdır. Telgrafname bu karar üzerine Ukrayna'nın şimdiden ilan-ı istiklal ettiğini bildirmektedir.

Lenin'in Nutku

24 KASIM 1917

SABAH

Stockholm 21 Teşrinisani– Haparanda'dan alınan malumata göre Lenin Amele ve Asker Meclisi'nde irad ettiği nutukta şu yolda beyanatta bulunmuştur: Bolşeviklerin ihtilali ancak henüz başlamıştır. Bundan sonra amele ile köylüler ve askerler icra-yı hükümet eyleyeceklerdir. Yeni hükümet yeni kanunlar neşredecek ve yalnız Rusya için değil bütün dünya için yeni bir devir başlayacaktır. Yeni Rus İhtilali bütün memleketlerdeki amele sınıfları tarafından kemal-i memnuniyetle selamlanmıştır. İhtilal İngiltere'de dahi tevessüe başlamıştır. İtalya'da ise pek kuvvetli ve şiddetli bir mahiyet kesb eylemiştir.

Troçki'nin İtilaf Sefirlerine Tebliği

25 KASIM 1917

TANİN

Kati Teklif

Amsterdam 23– Petersburg'dan Ajans Reuters'e bildirilliyor: Troçki İtilaf sefirlerine birer tahrirat göndererek Rusya Cumhuriyeti'nin yeni hükümetinin teşekkülünü ihbar etmiş ve aynı zamanda müttefikleri bulunan İtilaf Devletleri süferasından umum Rus sovyetlerince tasvip edilen bir mütareke ile bir demokratik sulh akdine dair bulunan teklifleri ve bütün cephelerde derhal mütareke akdiyle sulh müzakeratının derhal küşadına dair olan katı teklifi tebliği etmelerini talep eylemiştir. Troçki'nin beyanına nazaran bu teklif aynı zamanda bütün muharip milletlerle hükümetlerine tevcih olunmuştur.

Yunanistan'da Perişanlık

26 KASIM 1917

TANİN

Yunanistan'dan bilvasıta alınan haberler, açlığın son dereceye vardığını beyanda müttehid bulunuyorlar. İtilaf Devletleri tarafından Yunan sahilleri etrafında tesis edilmiş olan abluka Kral Kostantin'in Atina'dan tard ve teb'idinden sonra kaldırılınca Yunanlılar, o zamana kadar çekmiş oldukları iaşe müşkülatının bertaraf edileceği ümidine kapılmışlardı. Fakat pek az bir müddet sonra Yunanlılar, bu ümidin bir seraptan ibaret olduğunu anlamakta gecikmediler. Zira İtilafçılar bir taraftan ablukayı ref ettikleri halde, diğer taraftan kendi ihtiyacat-ı zaruriyeleri için Yunan ticaret filosuna vaz'iyed etmişler ve Yunanistan'ın elinde dört beş köhne vapurdan başka bir şey bırakmamışlardır.

Yunan ticaret-i bahriye filosu Yunanlıların elinden alınınca hariçten erzak celb ve ithali ayda bir iki defa İtilafçıların göndermek lütfunda bulundukları bir iki vapurdan ibaret kalmıştır. Binaenaleyh Yunanistan'da nüfus başına verilen ekmek miktarı 150 grama indirilmiş olduğu cihetle havayic-i saire-i zaruriyenin tedariki imkânsız olmaya başlamıştır. İşte bu suretle Yunanistan kelimenin tam manasıyla açlık ile pençeleşiyor. İsviçre'de intişar eden ve Kral Kostantin taraftarı Yunan gazeteleri Yunanistan'da hüküm süren açlık hakkında tüyleri ürpertecek derecede feci malumat vermişlerdir. Bunların ifadesine göre Yunanlılar açlık dolayısıyla tedricen ölmektedirler.

İngiliz Kadınlar Fırkası

27 KASIM 1917

TANİN

Themis gazetesinde okunmuştur: Şimdiye kadar kadınların içtimai ve siyasi ittihadı namıyla maruf İngiliz Kadınlar Cemiyeti'nin unvanı, İngiliz Kadınlar Fırkası unvanına tebdil edilmiştir. Bu yeni fırkanın ısdar ettiği bir beyannamede, muharebeye şiddetle devam edilmesi ve Almanlar ile müttefiklerinin sulha icbarıyla muharebede istimal edilebilecek maden ve mevad-ı saireyi muhtevi

araziden mahrum edilmeleri talep olunmaktadır.

Rus Ordusu ve Cephelerinde Açlık

27 KASIM 1917

TANİN

Stockholm 25– Rus ordusu kumandanlarından birkaçı Bolşevik Hükümeti'ne telgraf ile müracaat edip askerlerin aç olduğunu ve açlık saikasıyla askerlerin kendi başına hanelerine avdet etmek tehlikesi olduğunu bildirmişlerdir.

Lenin Hükümeti Gittikçe Kuvvetleniyor

28 KASIM 1917

TANİN

Kopenhag 27– Buraya varit olan resmi telgrafnamelere nazaran bütün ordu ve donanma ve Rusya'nın şimal, garp, cenub-i garbi kısımları kamilen Bolşevikler tarafında bulunuyor.

Petersburg, Moskova, Kiev, Harkov ve Odesa şehirleri dahi Bolşevikler taraftarıdırlar. Demiryolu müstahdemi ile aşağı tabaka dahi Bolşevikler tarafındadır.

Hükümet muhtelif cephe ordularına bütün cephelerde müzakerat-ı sulhiyeye girişilmesi için talimat vermiştir.

Hariciye Nazırı'nın Kati Emri

Viyana 26– İtilaf sefirlerinin 1914 senesinde Çar Hükümeti ile İtilafçılar arasında münakid olan muahedenamenin ihlalini Rus Başkumandanlığı nezdinde protesto ettiklerini ve Rusya'nın münferit bir mütareke akdettiği takdirde vahim bir takım akıbetlere uğrayacağını ve o takdirde İtilafçıların Rusya'ya her nevi irsalatı kat' edeceklerini bildirdiklerini Rus ordularına tebliğ etmiştir.

Bunun üzerine Troçki, bütün asker komiteleri, asker, amele ve köylü meclislerine gönderdiği bir telgrafnamede, İtilaf sefirlerinin tehditleriyle Rus milleti ve ordusunu muharebeye devama icbar hususundaki teşebbüslerinin, Rus Hükümeti'ni şerefli ve demokratik bir sulha müncer tariki aramaktan menedemeyeceğini bildirmiştir. Askerler, köylüler ve ameleler, artık istilacı emperyalistlerin kırbacına inkıyad etmek istemiyorlar. Ba'dehu Troçki telgrafnamesinde derhal bir mütareke akdi hususundaki mücadeleye devam etmeyi cümleyi davet etmekte ve telgrafnamesine şu suretle nihayet vermektedir: "Kahrolsun bütün hafi muahedeler ve diplomatların entrikaları."

İtilaf'ın Maksad-ı Hakikisi Anlaşıldı

28 KASIM 1917

TANİN

Berlin 27– İtilaf zümresi şimdi Rusya'ya hakiki çehresini göstermeye başlamıştır. 26 Teşrinisani tarihiyle Eyfel Kulesi'nden Rusya'da Çarskoye Selo'daki telsiz telgraf istasyonuna atideki telgrafname keşide edilmiştir:

"Rus milletinin riyasetine geçmiş olan Lenin, Almanya tarafından para ile satın alınmış bir hain olup Rusya'ya sulh ve müsalemet bahşetmek bahane ve maskesi altında Rusya'nın yeni hürriyetini Almanya kayserine ve Alman generallerine teslim etmek istiyor. Merkum Rusya'da demokrasi gayesini imha etmekte ve idare-i sabıka-i müstebideyi iade etmek isteyenlerin menfaatine çalışmaktadır."

Fransızlar tarafından ortaya sürülen bu gibi bühtanlar hakikati Rus milletinin nazarında muzlim bulunduramaz. Lenin'in hakkında ittiyan olunan irtişa töhmetinin doğru olmadığı Rusya'da bi'l-muhakeme sabit olmuştur.

Rusların dahi hakikati anladıkları Rus İrtibat Teşkilatı Reisi 25 Teşrinisani tarihiyle Rus cephelerindeki asker komitelerine keşide ettiği telgrafnameden müsteban oluyor.

Washington'dan varid olan işarata nazaran Amerika Hükümeti Rus ordusunun iaşesi ve techizi için mevcut bilcümle nakliyat-ı askeriyeyi menetmiştir. Rus milleti artık bütün hakikati anlamaya muktedirdir. Rus milleti Amerika'nın ihtirasat-ı nakdiyesi ve İngiliz ve Fransız kapitalizmi için kan dökmeye devam eylediği takdirde fi-maba'd Rusya İtilaf memalikinden hiçbir muavenet göremeyecektir. Rus milleti ecnebi maksat ve amal-i istilacuyanesi için harp etmekten imtina eylediği dakikadan itibaren metruk bırakılmıştır. Rus milleti sulh istiyor. Halbuki müttefikleri kendisine kamçı gösteriyorlar. Rus milleti kendi hanesinin umurunu tanzim etmek kendisine ait olduğunu ve sulha lüzum gördüğü zaman bu babda bir karar verebileceği, müttefiklerine der-hatır ettirir. Şimdi söz söylemek Rus milletine aittir. Rus milletinin ittihaz edeceği karara Düvel- Merkeziye sakinane intizar eylemektedir.

Bütün Cephelerde Mütareke Teklifi

30 KASIM 1917

SABAH

Dün aldığımız malumata nazaran Rus ordusu başkumandanlığı namına olarak bilcümle cephelerde muhasım ordu kumandanlarına mütareke teklif edilmiş ve müzakerata başlanmıştır. Müzakeratın mahiyeti ve ne derece ilerlediği hakkında henüz malumat mevcut değildir. Mamafih bir müddetten beri Rus cephelerinde fiilen mevcut olan mütareke bu teklif üzerine bir kat daha kuvvet kesb etmiştir.

İtilafın Rus Milletini Protestosu

30 KASIM 1917

SABAH

Cenevre 27 Teşrinisani– İtilaf hükümetleri Bolşeviklerin mütareke teklifi Londra Mukavelenamesi'ni ihlal eylediğinden dolayı Rus milletine protestoda bulunmaya karar vermişlerdir. Aynı zamanda Fransa Hükümeti Fransa-Rusya ittifakının ihlal edilmesinden dolayı suret-i mahsusada protestoda bulunacaktır. Her iki protesto Maksimalist hükümete tebliğ edilecektir. Çünkü bu hükümet İtilaf devletleri tarafından tasdik edilmemiştir.

"İŞVEREN SERGİSİ" VE OSMANLI İSTANBUL'UNDA KADIN BANİ YAPILARI HARİTASI

SALT Galata, mimarlık, tarih, kuram ve şehircilik arakesitinde konumlanan "İşveren Sergisi" ile kapılarını İstanbullulara bir kez daha açıyor. 26 Kasım'a kadar görülebilecek olan sergi, mimari üretim sürecinde mimarın olduğu kadar işverenin de rolünü irdelerken, yapı üretim sürecinin adeta iki farklı kutbunu temsil eden bu grupların verimli ve başarılı etkileşimi – ve kimi zaman çekişmesi– ile ortaya konan, son dönemde Türkiye'de üretilmiş ve mekânsal kalitesi ile ön plana çıkan yapılara odaklanıyor.

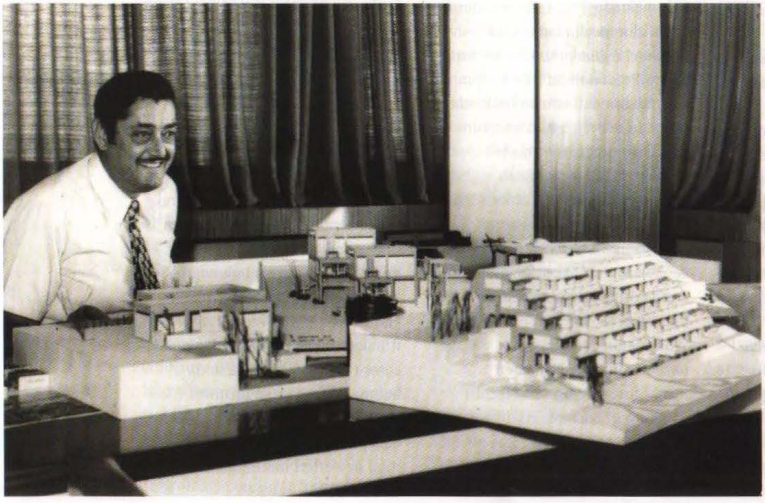
NİLAY ÖZLÜ

SALT Araştırma mimar ve işveren arasındaki ilişkiyi şu şekilde tanımlıyor: "İşveren Sergisi, fikir düzeyinde yenilliği ve uygulamada özeniyle ayrışan hemen her yapıda hevesli bir mimara, tutkulu bir işverenin karşılık geldiğine işaret eder. Oysa bu ilişki, çoğunlukla ortak bir üretim ortamı olarak değerlendirilmekten ziyade kutuplaştırılmıştır. Mimarın, diğer uzman ve uygulamacıları kendi üretimine düşman ilan ettiği hayli baskın bakış açısında, işveren "cehalet ve zevksizlik"le suçlanan bir karikatürdür. Küreselleşmenin gezgin "yıldız mimar" profiliyle ifade bulduğu son kırk yılda, şirketleşmiş yatırım ve proje geliştirme süreçlerinde konumlanan ve sermayeyi artırmaya yönelik bir refleksle çalışan pragmatik bir tiplemeye dönüşmüştür."

Özellikle son yıllarda ortaya konan pek çok projede görünürlük kazanan sermaye ve güç odakları ile mimari üretim arasındaki sorunlu ve eşitliksiz ilişkilerin sıklıkla dile getirildiği ve sert bir şekilde eleştirildiği şu günlerde, bu sergi alana farklı bir açıdan yaklaşarak, meseleye dair yeni bir tartışma/uzlaşma zemini öneriyor. Mimar, mimari proje ve işveren arasındaki geçişken, muğlak ve bir o kadar da çetrefil ilişkileri konu alan bu sergi, bu alanda yeni sorular sormak ve alternatif alanlar açmayı da hedefliyor. İşveren sergisi aynı zamanda SALT Araştırma'nın son dönemde başarılı bir şekilde tasnifleyip, dijitalize ederek kamusal erişime açtığı belli başlı arşivlerden de seçkiler sunuyor. Altuğ-Behruz Çinici Arşivi, Cengiz Bektaş Arşivi, Ali Sâim Ülgen Arşivi ve Özer Türk'ün incelemeye açılan kişisel arşivi İşveren sergisinin başlıca görsel malzeme stokunu oluşturuyor. Bu bağlamda ODTÜ kampüsü içerisinde yer alan Mimarlık Fakültesi, Mühendislik Fakültesi ve Fen-Edebiyat Fakültesi vb yapıların özgün projeleri, dönem fotoğrafları, ODTÜ rektörü Kemal Kurdaş ile kampüsün mimarları Altuğ ve Behruz Çinici arasındaki yazışmalar, mimarların seyir raporları, yazmış oldukları dilekçeler, seyir defterleri ve çeşitli resmi belgeler de sergiye dahil edilmiş.

SALT Galata'nın, yani eski Osmanlı Bankası binasının yeniden işlevlendirme süreci ise binanın katlarına yayılan yerleştirmeler ile işleniyor. Ayrıca, Seyfi Arkan tarafından Mustafa Kemal Atatürk'ün kız kardeşi için tasarladığı Makbule Atadan Villası, Cengiz Bektaş tarafından tasarlanan Denizli Basma ve Boya Sanayi Fabrikası ve Ayşegül İzer, Emre Senan ve Nevzat Sayın tarafından yürütülen Yahşibey Tasarım Çalışmaları da sergiye dahil edilmiş. Bu yapıların ortaya çıkışında, mimar ve tasarımcıların olduğu kadar işverenin de rolü vurgulanmış. Dolayısıyla sergi, pek çok sergiden farklılaşarak, sonuç üründen ziyade, mimari eserin ortaya çıkış sürecini ve bu süreçte yer alan farklı aktörleri irdelemeyi hedefliyor. Ancak, sergi kapsamında ne mimarlara, ne de işverenlere dair doyurucu bir bilgi edinmek de pek mümkün olamıyor.

Bu eleştirinin istisnasının ise bir işveren-bürokrat olarak önemli projeleri hayata geçiren Özer Türk'e ayrılmış bölüm olduğu söylenebilir. Bu bölümde Özer Türk'ün kişisel arşivi, dolayısıyla hayatından bir kesit de incelemeye sunuluyor. Bu bağlamda Kuştur ve Aktur projeleri de sergilenen mimari ürünler

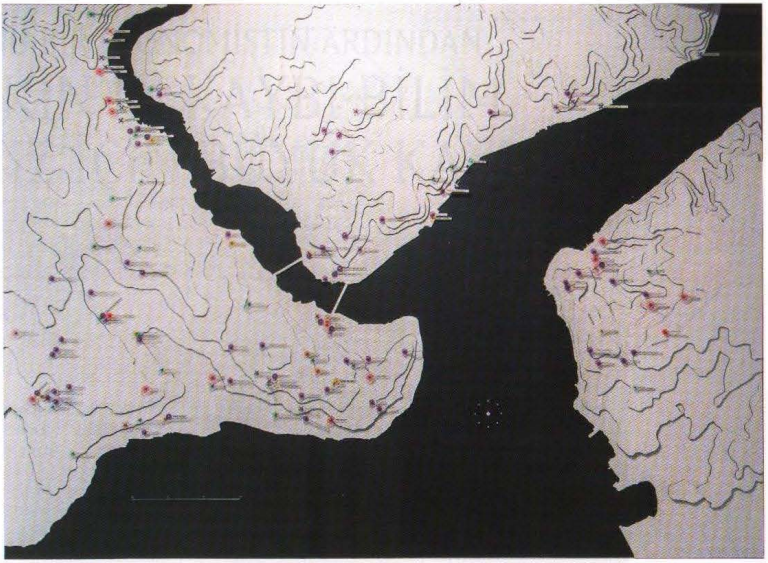
Burhaniye Kaymakamı Özer Türk, Ar-Tur maketiyle.

Özer Türk Arşivi.

arasında yerini alıyor. Özgün belgeler, mimari çizimler ve fotoğrafların yanı sıra, kişisel arşivler, röportajlar ve ses kayıtları da sergi kapsamında ziyaretçiler ile buluşuyor. Sergının araştırmasında ise farklı kurumlardan akademisyen ve mimarlar rol almış. Araştırmada yer alan isimler arasında Meriç Öner, Melis Cankara, N. Müge Cengizkan, Işıl Uçman Altınışık, Burak Altınışık, Ali Eray, Pınar Gökbayrak, Burçin Yıldırım, Beril Sarısakal, Masum Yıldız, Berin Ekici bulunuyor.

İşveren Sergisi kapsamında Osmanlı başkentinde kadın baniler tarafından inşa ettirilen, külliyeden çeşmeye, farklı ölçeklerde ve farklı tarzlarda yapılara odaklanan bir bölüm de yer alıyor. Bu bağlamda, tarihsel araştırması, içeriği ve haritalanması mimar-tarihçi Firuzan Melike Sümertaş ve şehir plancısı Murat Tülek tarafından gerçekleştirilen "Osmanlı İstanbul'unda Kadın Bani Yapıları Haritası" da görülebilir. Araştırmacı ekibe göre bu harita belli sorulara belli cevaplar veren, bitmiş bir üründen ziyade, yeni sorulara alan açma iddiasını taşıyor ve araştırma içerdikleri kadar içermedikleriyle de bir tartışma zemini açmayı hedefliyor:

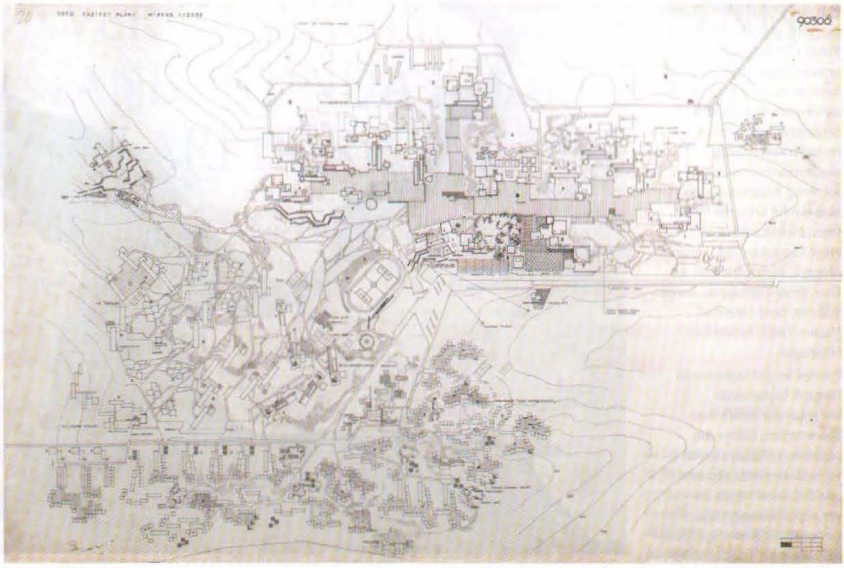
"İşveren Sergisi için hazırlanan *Osmanlı İstanbul'unda Kadın Bani Yapıları Haritası*, genellikle hanedana, yönetici elite ya da ulema hanelerine mensup; ekonomik ve yer yer siyasi iktidara sahip kadınlarca dört buçuk asır içerisinde inşa ettirilmiş çeşitli yapıları bir araya getirir. İçerik, Osmanlı'da kadın baniliğine ilişkin kaynakların yanı sıra, geç İmparatorluk ve erken Cumhuriyet dönemlerinden sigorta, yangın, istikamet haritaları ve sokak rehberleri temelinde hazırlanmıştır. 1913-1946 aralığından hava fotoğrafları ve haritalardan derlenen kıyı çizgisi ile 1927 yılı sokak dokusu esas alınarak geçiş sürecine en yakın coğrafi ve kentsel kurgu temsil edilir. Bitmiş bir üründen ziyade açık uçlu bir düşünme aracı olarak tasarlanan haritanın yeni kaynaklarla dönüştürülmesi ve yeni sorular ile araştırmalara vesile olması amaçlanır. Harita, yöntemsel olarak düzleminin temsil kapasitesiyle sınırlandırılmıştır; içerdikleri kadar içermedikleriyle söz söyleme eğilimindedir: Gayrimüslim ve/veya seçkinlerden daha alt sosyoekonomik düzeyde kadın banilerin haritada olmaması, literatürde bir tartışma zemini eksikliğine işaret eder. Konumlardan ölçeklere, mimari ayrıntılardan onarımlara tüm inşaat etkinliklerine bakan harita, bu yolla kadının şehirdeki izini takip ederken şehirleşmedeki rolünü araştırır."

Bu kapsamlı araştırma 15. yüzyıldan 20. yüzyıla uzanan bir zaman aralığında Osmanlı hanedanına mensup kadınlar tarafından inşa ettirilen 150'den fazla yapının detaylı bir künyesini ve haritasını sunuyor. Günümüze kadar gelememiş ve çeşitli nedenlerle yer değiştirmiş yapılar da harita üzerinde gösterilirken, bu araştırma literatüre giren ilk kadın bani yapıları haritası olarak da öne çıkıyor. Bu kapsamlı çalışma Ali Saim Ülgen arşivinden fotoğraf, çizim ve eskizler ile desteklenirken, Osmanlı kent dokusuna ve toplumda kadının sosyoekonomik rolüne dair de önemli veriler sunuyor, yeni tartışma alanları açıyor. Online olarak da SALT Araştırma web sitesi üzerinden ulaşılabilen interaktif bir harita da meraklısına bu yapıların güncel yerlerini Google Map üzerinden gösterebiliyor. Bu dijital haritaya "www.saltonline.org/tr/harita" adresinden ulaşmak mümkün.

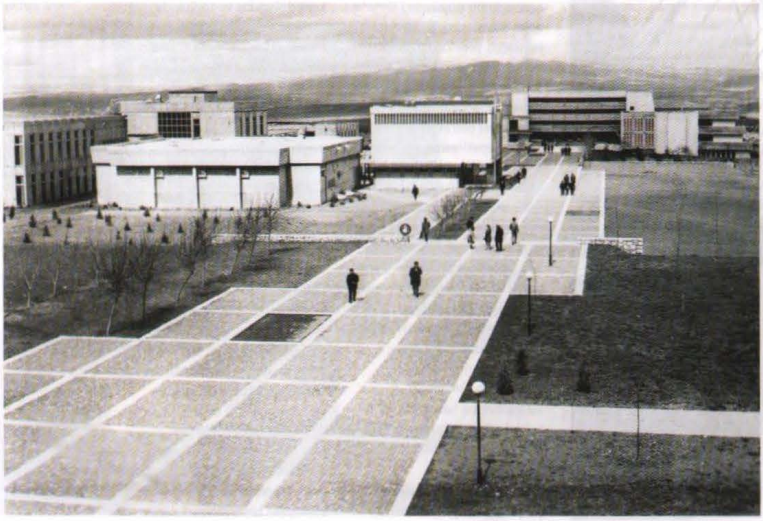
Sergının teması ile paralel etkinlikler, söyleşiler ve geziler de düzenleniyor. Garanti Bankası'nın eski genel müdür yardımcısı Nafiz Karadere, SALT Araştırma ve Programlar'ın eski direktörü Vasıf Kortun ve Han Tümertekin'in katılımıyla gerçekleşen ve SALT Galata'nın yapım sürecinin ele alındığı bir söyleşiyle başlayan etkinlikler,

20 Ekim'de Emre Senan ve Nevzat Sayın'ın yer aldığı ve Yahşibey Tasarım Çalışmaları üzerine yapılan söyleşi ile devam etti. Her iki söyleşi de, mimar ile işvereni bir araya getirerek, tasarım sürecinde bu ikilinin işbirliklerine, çekişmelerine, farklı ihtiyaç ve önceliklerine parmak basarak, ortaya çıkan nihai üründeki rollerini irdelemeyi hedefledi. Ayrıca, Kadın Banı Yapıları Haritası'nı ve yapılan araştırmayı etraflıca irdeleyen, "Haritanın Gör Dediği" başlıklı bir söyleşi ve Edirnekapı Mihrimah Sultan Külliyesi'ni ve Üsküdar Gülnuş Valide Sultan Çeşmelerini odağına alan geziler de, İşveren Sergisi kapsamında katılımcılara kente dair farklı bir deneyim sunuyor ve yapıları yerinde gözlemleme ve deneyimleme şansı veriyor. 28 Eylül tarihinde halka açık olarak düzenlenen "Haritanın Gör Dediği" söyleşisi ise proje araştırmacısı mimar-tarihçi Firuzan Melike Sümertaş, Boğaziçi Üniversitesi Tarih Bölümü öğretim üyesi Çiğdem Kafescioğlu ve Kadir Has Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü öğretim üyesi Murat Güvenç'in katılımıyla gerçekleştirildi.

Firuzan Melike Sümertaş moderatörlüğünde, soru-cevap şeklinde formule edilen bu söyleşide öncelikle kadın banı yapıları haritasının kente dair ve Osmanlı kentinin sosyal, ekonomik ve fiziksel bağlamına dair ne söylediği sorusu üzerinde duruldu. Bu bağlamda tarihsel bilginin haritalanması, görselleştirilmesi ve mekânın temsiliyeti süreci tartışıldı. Osmanlı hanedanına mensup kadın banîler tarafından inşa ettirilen yapıları odağına alan bu araştırmanın sınırları, ortaya koyduğu sorular ve yeni çalışmalara alan açma potansiyelinin tartışıldığı söyleşide, kadınların Osmanlı kent dokusu üzerindeki etkileri, su yolları ve çeşmelerin kent morfolojisi ile olan ilişkisi de etraflıca ele alındı. Bu haritanın, kente dair alternatif okumalar gerçekleştirme ve merkez-çeper karşıtlığı dışında da söylemler üretme potansiyelinin altı çizildi.

1927 sokak dokusu üzerine yerleştirilen bu haritanın zenginleştirilmesi, geriye dönük olarak 19. yüzyıl yangınları öncesi günümüzden son derece farklı bir örüntüye sahip Osmanlı kent dokusunu temsil eden haritalara tercüme edilme olanağı, farklı haritaların çakıştırılması ile yeni tartışma alanları açma potansiyelinin vurgulandığı bu söyleşi, Osmanlı başkentinin sınıfsal yapısı, cinsel kimlik politikaları ve kent yapısı üzerine de önemli sorular ortaya koydu.

TARİH TUTKUNU BİR EKONOMİSTİN ARDINDAN:

SELİM İLKİN'İN KAYBI BİLİM CAMİAMIZ İÇİN BÜYÜK KAYIP

Selim İlkin sevecen kişiliği ve nüktedanlığıyla dostları arasında her zaman hatırlanacak. Yanı sıra iktisat ve tarih alanında geride bıraktığı klasik nitelikteki eserleriyle araştırmacıları her zaman yönlendirecek. Tarih dostu Selim İlkin'in anısını bilim camiası ve Tarih Vakfı her zaman belleğinde canlı tutacaktır.

ZAFER TOPRAK

Türkiye ekonomi ve tarih camiası önemli bir bilim insanını, Selim İlkin'i yitirdi. Mülkiye'de eğitim gören Selim İlkin uzun yıllar ODTÜ Ekonomi Bölümü'nde öğretim üyeliği yaptı. Ankara'da İslam Ülkeleri Araştırmalar Merkezi'nde çalıştı. Devlet Planlama Teşkilatı için İSAM Ülkeleri ve Ekit (ECO) Raporu'nun ekonomik verilerini hazırladı. İnönü Vakfı bünyesinde görev aldı.

Selim İlkin tarihe, özellikle iktisat tarihine gönül vermiş bir araştırmacıydı. Birçok özgün kişisel çalışması ve İlhan Tekeli'yle birlikte yayımladığı kitaplar ve makaleler tarihçiliğe ve sosyal bilimlere yön verici oldu. İkili ilk kez elli yıl önce 1967 yılında Selim İlkin'in editörlüğünde yayımlanan *Planning in Turkey* başlıklı kitapta bir araya geldi. Selim İlkin'in tarih alanında ilk kişisel çalışması 1971 yılında *ODTÜ Gelişme Dergisi*'nde yayımlanan "Türkiye Milli İthalat ve İhracat Anonim Şirketi" başlıklı makaleydi. Bir yıl sonra "1920-1960 Döneminde Türkiye'deki İktisat ve Ticaret Eğitimi ile İlgili Kuruluşların Gelişim Tarihi Üzerine Bir Deneme" başlıklı yazısını yayımladı.

Ardından ODTÜ'de meslektaşı İlhan Tekeli ile birlikte kaleme aldığı ortak çalışmaları geldi. Üç ciltten oluşacak olan *Türkiye Belgesel İktisat Tarihi*'nin ilk cildi *Savaş Sonrası Ortamında 1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planı* 1974'te yayımlandı. Böylece Cumhuriyet Türkiye'si üzerine yapılan çalışmaların kaynaktan yoksunluğunu gözlemleyerek belgesel bir dizi başlatmışlar, belgeleri geliştiği ortamın özellikleri ile birlikte yorumlayarak yayımlamışlardı. Üç yıl sonra ikinci kitap *1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları* ve 1982'de *Uygulamaya Geçerken Türkiye'de Devletçiliğin Oluşumu* yayımlanmıştı. Serinin dördüncü halkası *Bir Cumhuriyet Öyküsü-Kadroculari ve Kadro'yu Anlamak* Tarih Vakfı'ndan çıkacaktı. Son olarak Tek Parti döneminin son dönemini içeren üç ciltlik İkinci Dünya Savaşı Türkiye'si başlıklı çalışmaları beşinci halka oldu. *Para ve Kredi Sisteminin Oluşumunda Bir Aşama-Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası* adlı eserleri ise zengin banka arşivini değerlendiren özgün bir ortak çalışmaydı.

Selim İlkin-İlhan Tekeli ikilisi salt iktisat tarihine odaklanmadı. 1989 yılında Sedat Simavi Sosyal Bilimler Ödülü'nü alan eserleri *Ege'de Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşı'na Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey* bir siyasal tarih çalışmasıydı. Ve nihayet ortak makaleleri İstanbul Bilgi Üniversitesi tarafından üç cilt olarak *Cumhuriyetin Harcı* başlığıyla yayımlandı.

Selim İlkin kişisel çalışmalarının yanı sıra İlhan Tekeli ile birlikte on yedi kitap yayımladı. Bunlar arasında *Bahçelievler'in Öyküsü; Dünyada ve Türkiye'de Serbest Üretim Bölgelerinin Doğuş ve Dönüşümü; Ege'de Sivil Direniş; Dr. Max von Porten'in Türkiye'deki Çalışmaları ve İktisadi Devlet Teşekkülleri Sisteminin Oluşumu; Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü; Mimar Kemalettin'in Yazdıkları* ve üç ciltlik *Türkiye-Avrupa Topluluğu* yer aldı.

Selim İlkin'in İlhan Tekeli ile tanışması ise bundan 52 yıl önceye gidiyordu. Karşılaşmaları 7 Şubat 1965'te Den Haag'da, Selim İlkin'in Hollanda'daki eğitimi sırasında, E. İnanç'la birlikte Türkiye'nin birinci beş yıllık kalkınma planı üzerine İngilizce bir kitabın editörlüğünü yaparken, İlhan'ın da bölge planlaması konusunda eğitimini ilerletmek üzere Boston'a uçarken bir geceliğine Den Haag'da kalmasıyla gerçekleşmişti. Ardından 52 yıllık dostluk ve işbirliği evresi geldi. Ankara'da, Oran'da, evlerini ortak bir projede gerçekleştirdiler. Aynı mekânda yazlık edindiler. Ayrı ayrı kütüphaneleri olmasına karşın her zaman kitap edinimi̇nde işbirliğine gittiler. Ankara'nın belki de en zengin kişisel kütüphanelerini kurdular. Kanımca Türkiye tarihinde bu denli uzun bir işbirliği ve üretkenlik gerçekten bugüne kadar görülmemişti.

İlhan Tekeli, İstanbul Teknik Üniversite kökenliydi. ODTÜ vesilesiyle Ankara'ya gitmişti. Selim İlkin ise doğma büyüme Ankaralı sayılırdı. Mülkiye ona bilim aşkı aşılamıştı. Ankara kitapçılarıyla ve sahaflarıyla geniş bir ilişki ağı kurmuştu. Sahaflar Selim İlkin'e sormadan ellerinden kitap çıkarmaz olmuşlardı. Ankara'nın en seçkin kütüphaneleri Selim'in uğrak yeriydi. Ankara bürokrasisiyle, siyasetin üst kademelerindeki şahsiyetlerle yakın ilişkisi kitap ve dergi edinimine ona büyük bir olanak sağlıyordu.

Yazılı kültür Selim'in tek tutkusu değildi. Kişisel zevkleri arasında yemeğin ayrı bir yeri vardı. Ayrıca kilime olan tutkusu da önemliydi. Ve nihayet sanat galerilerinin sürekli müdavimleri arasındaydı. Selim'in insancıl ilişkileri ona her zaman geniş olanaklar sağlamıştı.

Ama maalesef on yıl kadar önce, önce Parkinson, ardından panik atak hastalığı Selim'i bu ilişki ağlarından yoksun bıraktı. İlhan Tekeli'nin büyük çabasıyla yazım hayatındaki işbirliğini Selim'in ölümüne kadar sürdürdü.

Selim İlkin sevecen kişiliği ve nüktedanlığıyla dostları arasında her zaman hatırlanacak. Yanı sıra iktisat ve tarih alanında geride bıraktığı klasik nitelikteki eserleriyle araştırmacıları her zaman yönlendirecek. Tarih dostu Selim İlkin'in anısını bilim camiası ve Tarih Vakfı her zaman belleğinde canlı tutacaktır.

BARIŞIN DİLİ: GENÇLER TARİHİ OLAYLARI FARKLI PERSPEKTİFLERDEN TARTIŞIYOR VE YAZIYOR

2017-2018 Eğitim-Öğretim yılında Tarih Vakfı yürütücülüğünde on üç özel okulun sosyal bilimler öğretmenleri, tarih eğitiminin barışçıl bir tarih bilincinin sağlanmasına hizmet edebileceğini göstermek, orta öğretim aşamasındaki öğrencilerin tarihsel empatilerini geliştirmek ve tarihi olaylara çoklu perspektiflerden bakabilme yeteneklerini geliştirmelerini sağlamak için 22 Ekim Pazar günü bir araya geldiler.

Tarih öğretiminde kullanılan dil, öğrencileri farklı olan her şeyi ötekileştirmeye, taraflı düşünmeye, çatışmaya, sorgulamadan herhangi bir büyük ideale adanmışlığa yönlendirebileceği gibi barışa, çokkültürlülüğe, çoklu bakış açılarına, kültürel farkındalıklara da yönlendirebilir. Dünya barışına katkı sağlayacak bir tarih eğitiminde tarihsel empatinin önemini eleştirel okuryazarlık ile birleştiren deneysel ve kolektif bir çalışmanın ilk adımını öğretmen semineri ile gerçekleştirdik.

Mehmet Ö. Alkan'ın "En Doğru Bildiğimizden Kuşkulanmak" başlıklı konuşması ile başlayan seminer, Füsun Çataltaş Üstel'in "Sıcak Konular"ı Sınıf Ortamında Tartışmak sunumuyla devam etti. Erol Köroğlu'nun "Eleştirel Okuryazarlık; Görsellik Dahil..." sunumu ile Nalan Balcı'nın "Öğrenci Atölyelerinde Tarihsel Empati Sürecinin Kurgulanışı ve Proje Takvimi"ni açıklamasıyla sona erdi.

YAHUDİ KÜLTÜRÜ AVRUPA GÜNÜ 5 KASIM'DA GERÇEKLEŞECEK

Avrupa'nın 35 farklı ülkesinde düzenlenen *Yahudi Kültürü Avrupa Günü* bu yıl 5 Kasım 2017'de 500. Yıl Türk Musevileri Müzesi ve Neve Şalom Kültür Merkezi'nde gerçekleşecek. Yahudilerin kültürel ve tarihi mirasını tanıtma amacıyla düzenlenen etkinliklerde ziyaretçiler saat 10.00 ile 18.00 arasında konserlere, söyleşilere, kitap tanıtımlarına katılabilecek ve sergileri gezebilecek.

Neve Şalom Sinagogu'nda Karen Gerson Şarhon'un "Sefarad Müziği" başlıklı sunumu; Yako Taragano'nun "Sefarad İlahileri" başlıklı konseri; "Poptan Müzikale, Müzikallerden Klasiklere Yolculuk" başlıklı bir müzik dinletisi izlenebilecek; 16.30-17.15 arasında bir temsili düğün töreni gerçekleştirilecek. Yahudi tarihi üzerine yazdığı tez ve çalışmalarla tanınan Dr. Siren Bora ise son kitabı *Anadolu Yahudileri-Ege'de Yahudi İzleri* hakkında bir söyleşi yapacak ve kitabını imzalayacak. Önsözünü İlber Ortaylı'nın yazdığı kitabında Siren Bora, Antik dönem Anadolu'daki Yahudi varlığına ışık tutarken tarihçesine yeni açılımlar aktarıyor.

500. Yıl Türk Musevileri Müzesi'nde ise farklı salonlarda "Osmanlı'da Yahudi Kıyafetleri", "İstanbul Sinagogları" ve "Usta Eller" başlıklı sergiler ile İzel Rozental'in karikatür sergisi gezilebilecek ve Rozental katılımcılarla "Türküm, Yahudiyim, Karikatürcüyüm" başlığı altında sohbet edecek; "Hermana: Ankara Yahudileri" belgeseli ve "Şemeş Karmiel ve Gençler" dans gösterileri izlenebilecek; Selin Feldman Nahmiyas, İdil Hazan Kohen ve Ester Almelek kitaplarını imzalayacak ve Aaron Nommaz "Jozef Nasi'nin Osmanlı'daki Etkileri" başlıklı bir kitap tanıtım etkinliği gerçekleştirecek. Ziyaretçiler rehber eşliğinde müzeyi gezebilecek.

5 Kasım - YKAG için ayrıntılı bilgi: www.muze500.com

HABERLER

"TARİHTEN MUTFAĞA EKMEK" SEMİNERLERİ

Ekim ayı içerisinde Tarih Vakfı'nda yeni bir seminer programı başladı. Ekmek, mutfağın ve özellikle de Anadolu mutfağının temel direklerinden birisi. Alanında uzman eğitmenlerimizle ekmeğin kadim kültürel ve politik tarihini, buğdaydan ekmeğe giden tarihsel serüveni, Akdeniz'in kültürel coğrafyasında ekmeğin izlerini takip edeceğimiz bu semineri, İstanbul'un tarihi un ve tahıl hanlarının bulunduğu Unkapanı turu ve kadim bir Anadolu ekmeğini pişireceğimiz mutfak atölyesiyle tamamlayacağız. "Tarihten Mutfağa Ekmek" seminerlerinin kasım ayı içerisindeki programı şöyle:

III. Hafta: 4 Kasım 2017 Cumartesi (13.30-15.30)

Doç. Dr. Özge Samancı (Özyeğin Üniversitesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü)

NAN-I AZİZDEN FRANCALAYA: OSMANLI DÜNYASINDA EKMEK

IV. Hafta: 11 Kasım 2017 Cumartesi (13.30-15.30)

Doç. Dr. Marie-Helene Sauner (Galatasaray Üniversitesi, Karşılaştırmalı Dilbilim ve Uygulamalı Yabancı Diller Bölümü)

AKDENİZDE EKMEK

V. Hafta: 18 Kasım 2017 Cumartesi (13.30-15.30)

Prof. Dr. Artun Ünsal (Yazar, Gurme, Galatasaray Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümü Emekli Öğretim Üyesi)

TÜRKİYE'NİN EKMEKLE İMTİHANI

VI. Hafta: 25 Kasım 2017 Cumartesi Sabah(10.00-12.00)

Unkapanı turu (Rehber: Saadet Özen)

Öğleden sonra: (13.30- 15.30)

EKMEK VE EKMEKÇİLİK SEMİNERİ VE EKMEK ATÖLYESİ

Musa Dağdeviren (Şef, Usta, ÇİYA)

(Atölye kapsamında, mayalamadan pişirmeye az bilinen bir Anadolu ekmeğinin yapımı işlenecektir)

E-mail: tarihvakfi@tarihvakfi.org.tr

Telefon: (212) 522 02 02

Yer: Tarih Vakfı Sarıdemir Mah. Ragıp Gümüşpala Cad. Değirmen Sok. No: 10 Eminönü, Fatih İstanbul

(Sadece son hafta gerçekleşecek "ekmek atölyesi" Kadıköy Çiya'da yapılacaktır.)

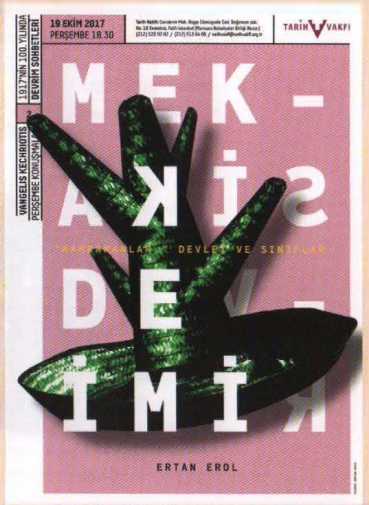
Seminer kapsamına altı haftalık paket alarak katılanlar haricinde, kasım ayı içerisindeki eğitimlere haftalık olarak da katılım sağlanabilecek. Bu doğrultuda üçüncü, dördüncü ve beşinci hafta eğitimlerinin ücreti 150 TL olup, son hafta eğitiminin ücreti ise 250 TL olarak belirlendi.

1917'NİN 100. YILINDA DEVRİM KONUŞMALARI

Tarih Vakfı Vangelis Kechriotis Perşembe Konuşmaları'nda, 1917 Devrimi'nin 100. yılı anısına devrim konuşmaları üzerinden yeni bir seri başladı. İlk olarak Ali Yalçın Göymen'in "Devrimi Yeniden Düşünmek" başlığı ile konuk olduğu serinin ikincisine Ertan Erol "Meksika Devrimi: 'Kahramanlar,' Devlet ve Sınıflar" başlıklı konuşmasıyla konuk olarak katıldı. Erol, konuşmasında 1910 Meksika Devrimi ve sonrasındaki mücadeleler üzerinde durdu.

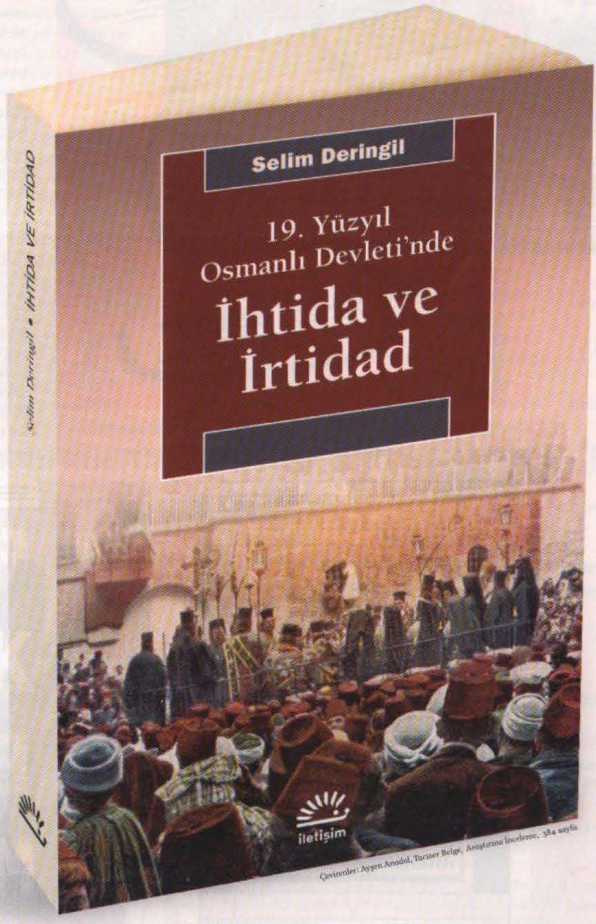
Tarih Vakfı Ankara Tartışmaları da yine 1917'nin 100. yılı vesilesi ile devrim konuşmalarına ayrıldı. İlk olarak Kudret Emiroğlu "Kader ve Umut: 1917 Bolşevik Devrimi'nin Yüzüncü Yılında Dünya Devrimlerini Yeniden Düşünmek" başlıklı konuşmasıyla konuk olurken; serinin ikinci konuşmasına Emek Yıldırım "Ekim Devrimi Öncesi, Süreci ve Sonrasında Rusya'da Kadın" başlıklı konuşmasıyla katıldı.

Etnik milliyetçilik, vatandaşlık, hayalî cemaat, kimlik inşaası...

Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde ihtida ve irtidad politikalarına odaklanan bu araştırma, 19. yüzyıl Osmanlı bağlamında ihtida ve irtidadı farklı kılan noktaları inceleyerek, etnik milliyetçilik, vatandaşlık, hayalî cemaate dahil olmak, hayalî cemaatten dışlanmak ve kimlik inşasının sosyal politikası kavramları aracılığıyla kapsamlı bir tartışma yürütüyor.

1917/2017: Devrimler Tarihinde 1917

DOSYA EDİTÖRLERİ: MEHMET Ö. ALKAN - Y. DOĞAN ÇETİNKAYA

Devrimlerin insanlık tarihinde müstesna bir yeri vardır. Toplumların tarihinde dönüm noktalarında yer alır, tarihsel süreçte istisna da olsalar kendilerinden sonra gelen uzun dönemleri belirleyecek, işleyiş parametrelerini oluşturacak dönüşümlere yol açabilirler. Gelecek devirleri kurumlarından zihniyetlerine kadar belirleyebilirler. Hatta yeni rejimin temel taşlarını döşer, düzeni başka ilkeler üzerine tesis ederler. Karşıtları için olduğu kadar taraftarları için de dönüp dolaşıp tekrar tekrar yüzleştikleri, tartıştıkları ve anlamlandırdıkları olaylardır devrimler.

Modernleşmeyle birlikte insanlık tarihinde çok sık rastlanan direnişler, isyanlar yavaş yavaş daha sık gündeme gelen siyasal devrimlere yol verir. Farklı toplumsal sınıflar, sıradan insanlar, üreticiler siyasal süreçlerin öznesi olur; direnmekten inşa etmeye, yeniyi kurmaya cüret etmeye geçerler. Başka bir düzen talep eder, onun kurulmasında özne olmaya girişirler; çünkü devrim sadece mevcut düzeni yıkma değil, yenisini kurma iddiasıdır. İstikbalde kurulacak dünyayı tasavvur etmek ve onu gerçek kılmak için harekete geçmektir. Devrimci devrimi, devrim yeni devrimcileri yaratacaktır artık. Devrim her şeyden önce tarihte iradenin öne çıktığı andır.

Her ülkenin tarihinde devrimlerin müstesna bir yeri olmakla birlikte, bazı devrimler bütün insanlık için büyük bir önemi haiz olur. Bir uzun çağ boyunca referans noktası teşkil ederler. Fransız Devrimi bu tür devrimlerin ilkidir. Sadece kendisinden sonra ortaya çıkan düzen için değil, kendisinden sonra gelen devrimciler için de bir mihenk taşıdır. Adeta ondan sonra yapılması arzu edilen müstakbel devrimlerin idealidir. Sembolleri, sloganları, dönemleri, safhaları, araçları, politik grupları ondan sonra gelen devrimciler için bir kıyaslama ölçütü oluşturur. Hatta kendisinden sonraki siyasetin de temellerini belirlemiştir. 1789 Fransız Devrimi'ni tahtından indiren hiç kuşku yok ki 1917 Rus Devrimleri olmuştur. Hatta 1917 olurken devrimin önderleri gerçekleştirmekte olduklarını Fransız Devrimi ile karşılaştırmışlardır.

Artık 20. yüzyıl dünyası ve devrimcileri için referans ve nirengi noktası 1917 Devrimi olacaktır. Hem dünya siyasetini Soğuk Savaş ile birlikte çok temelden belirleyecek olması hem de dünyanın bir bölümüne bir başka düzen alternatifini sunmasıyla artık bir öncekinin yerini alacaktır. 1917, dünyadaki devrimciler için de yeni kıyas noktası ve ölçü oluşturacaktır. Bu sefer dünyaya, tarihe ve genel olarak devrimlere nasıl bakmak gerektiği de bu devrim tarafından daha doğrudan işaret edilecektir. Hatta yeni devrimler için uluslararası örgütlenmeler teşkilatlar inşa edecektir.

20. yüzyıl da bir önceki yüzyıl gibi devrimler tarihi açısından verimli bir yüzyıldır. Karşıtları çok da olsa devrim genel anlamda olumlu bir tınısı olan bir kavram ve olgudur. Ancak günümüzde gerek Fransız Devrimi'nin gerekse de Rus Devrimlerinin ve temsil ettiklerinin kökten eleştirildiği zamanlarda yaşıyoruz. Hatta onların şahsında genel olarak devrim mefhumunun insanlık için felaket getirdiği bu devrimlerin uzmanları arasında yaygınlık kazandı. Devrimler 20. yüzyılın büyük felaketleri olan Holokost ve totaliter rejimlerle özdeşleştirildi. Devrimlerin zorunlu olarak terör rejimlerine yol açacakları güçlü bir şekilde vaaz edildi.

Devrimlerin neyi temsil ettikleri ve nasıl ele alındıkları zaman ve mekâna bağlı olarak değişti ve değişmeye devam etti. Genellikle diğer önemli olaylarda olduğu gibi devrimlerin yıldönümleri o konu hakkında önemli kamusal tartışmaların yaşanmasına da vesile olurlar. Fransız Devrimi'nin 200. yıl kutlamalarında ve sonrasında gerek Fransız gerekse de Rus devrimlerinin ve devrim mefhumunun kendisinin derinden sorgulandığı gibi. 1917 Devrimlerinin yüzüncü yılında böyle bir hararetli kamusal tartışma yaşanmıyor. Bu tartışmanın 1990'ların başında yapılıp sönümlendiği görülüyor. Ancak bütün çatışmalar ve tartışmalar bu devrimlerin öneminden bir şey kaybettirmiyor. Yine devrimlerin en fazla okunan ve merak edilen meselelerin başında gelmesine engel olmuyor. *Toplumsal Tarih* dergisi olarak 1917 Devrimlerinin yüzüncü yılında gerek Rusya gerekse de kendi ülkemiz tarihinin onunla bağlantısı üzerine çeşitli yazıları bir araya getirerek okurlarımızın değerlendirmesine sunduk. Bu vesileyle devrim tartışmasının Türkiye tarihi açısından 1908 ve 1923 bağlamında da önemini koruduğu aşikâr. Hem devrimler tarihi açısından hem de Türkiye tarihindeki yeri, kopuş/süreklilik tartışmaları açısından tekrar tekrar bu noktaya gelindiği herkesin malumu. Tarih Vakfı ve *Toplumsal Tarih* olarak bu tartışmayı da yakın bir zaman içinde tekrar gündeme getireceğimizin müjdesini buradan vermiş olalım.

ŞUBAT'TAN EKİM'E ST. PETERSBURG'DA DEVRİMİN MEKÂNLARI

MEHMET Ö. ALKAN

Şubat ve Ekim Devrimlerinin köşe taşları olan anıtsal yapılar bugün St. Petersburg'da ayakta duruyor: Lenin'in ağabeyinin idam edildiği Şlisselburg Hapishanesi; Lenin'i devrimin şehrine taşıyan Finlandiya Tren Garı; Bolşeviklerin ana karargâhı Matilda Kşesinskaya Konağı; St. Petersburg'un çekirdeği ve siyasi suçluların hapishanesi Petropavlovskaya Kalesi; Şubat Devrimi'nde hayatını kaybedenler için düzenlenen onursal cenaze töreninin mekânı Mars Tarlası; Lenin'in Ekim Devrimi öncesi kullandığı karargâhı Smolni Enstitüsü; Petrograd Sovyeti'nin toplandığı Kırım Sarayı, "Kanlı Pazar"a sahne olan Saray Meydanı; farklı hükümetlerin karargâhı Ermitaj ve Lenin'in ünlü balkon konuşmasını yaptığı konağın yakınındaki Tatar Camii bunlardan bazıları...

Kışlık Saray meydanının karşısında Mimar Rossi'nin Rus Genelkurmayı için inşa ettiği karargâhı bulunur. Kemerin tepesinde savaş arabaları vardır.

Fotoğraflar: FOTO MEMO Mehmet Ö. Alkan

MART'TAKİ "ŞUBAT DEVRİMİ" VE KASIM'DAKİ "EKİM DEVRİMİ"

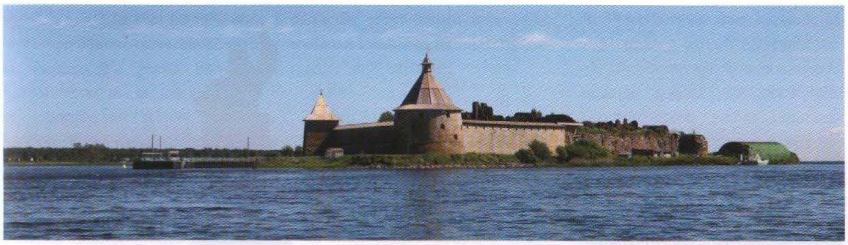
Çarlık Rusya'sını alt üst eden ve dünyaya yeni bir şekil verecek olan 1917 yılındaki Şubat Devrimi aslında mart ayında, Ekim Devrimi de kasım ayında başlamıştı. Üstelik devrim St. Petersburg'da değil, Petrograd'ta yaşanmıştı!..

Şubat Devrimi'nin miladi (Gregoryen) takvime göre mart ayında, Ekim Devrimi'nin de aslında kasım ayında olmasının sebebi Rusya'nın o sıralarda Jülyen takvimini kullanmasıydı. Jülyen takvimi ile miladi takvim arasında 13 günlük bir fark bulunmaktaydı. Bu nedenle Rusların kullandığı takvime göre 23 Şubat'ta başlayan Şubat Devrimi, miladi takvimle 8 Mart'a karşılık geliyordu. 25 Ekim'de başladığı için Ekim Devrimi olarak anılan sosyalist hareket ise miladi takvimle 7 Kasım gününe denk düşüyordu. Rusya miladi (Gregoryen) takvime devrimden bir süre sonra geçti.

Dolayısıyla Rusların Jülyen takvimi kullandığı bilinmeden, kaynaklarda verilen tarihler olduğu gibi kabul edildiğinde takvim karışıklıkları meydana gelmektedir. Günümüzde bile Rusça kaynaklarda devrim dönemi olayları anlatılırken eski takvim verildiği için, eğer bu fark edilmezse yapılan alıntı ve yorumlar tam bir karışıklığa sebep olmaktadır.

DEVRİMLER ST. PETERSBURG'DA DEĞİL PETROGRAD'DA GERÇEKLEŞTİ!

Rusya'da siyasal gelişmelerin merkezi, o zamanki adıyla Petrograd, ilk ismiyle ve Fransızca okunuşuyla St. Petersburg'du. Bu efsane şehir, 1703 yılında Rus çarı Büyük Petro tarafından Sankt Peterburg adıyla tamamen bataklık bir alandan, adeta yoktan

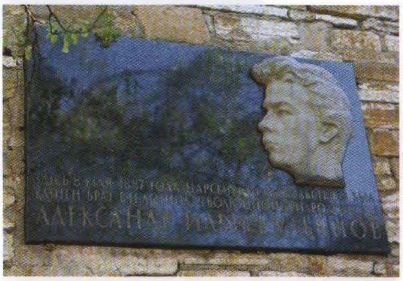
St. Petersburg şehrinin doğusunda ve şehre yaklaşık bir buçuk saat mesafede, Neva Nehri'nin Ladoga Gölü ile birleştiği yerde bulunan adada Şlisselburg "Anahtar Kale" ve hapishanesi.

var edilerek kurulmuştu. Şehrin inşasında 40 bin ile 400 bin arasında işçi ve esirin öldüğü hesap edilmektedir. Şehrin adındaki Petro, her ne kadar Aziz Petrus'a ithafen verilmiş olsa da sonuçta Büyük Petro'yu da çağrıştırıyordu. Şehir 1712'de başkent ilan edildi. Rusya 1914 yılında Almanya'ya karşı savaşa girdiğinde Almanca çağrışım yapan Sankt Peterburg hemen Rusça bir isim olarak çağrışım yapan ve "Peter'in şehri" anlamına gelen Petrograd'a çevrildi. Ekim Devrimi'nden sonra Petrograd bir süre daha başkent olarak kalmakla birlikte, 1918 yılında Moskova başkent ilan edildi. Lenin'in 1924 yılındaki ölümüyle, Lenin öncülüğünde Sovyet Devrimi'nin burada şehirde başlaması anısına şehrin adı Leningrad olarak değişti. Sovyetler Birliği 25 Aralık 1991'de dağılmadan önce Leningradlılar şehrin adının yeniden St. Petersburg olması için oy kullandılar ve değişiklik kabul edildi.

ŞUBAT DEVRİMİ

Rusların o sıralarda Jülyen takvimini kullanması sebebiyle 23 Şubat'ta başladığı için "Şubat Devrimi" olarak anılan olaylar, günümüzde kullandığımız Gregoryen/miladi takvime göre 8 Mart'ta başlamıştı. Petrograd'da 8 Mart'tan itibaren yaşanan gelişmeler gerçekten baş döndürücüdür. O gün, Petrograd Bolşevik Komitesi'nin çağrısına uyarak "Milletlerarası Kadınlar Günü" kutlamaları için sokaklara çıkan kadınlar, aslında devrimi de başlatmışlardı. Ertesi gün şehirde 200 bin işçi greve gitti; endüstriyel tesisler ve fabrikalar çalışmıyordu. İsyancı işçiler, gençler ve sıradan insanlar sokaklara dökülmüştü. Açlık, savaş ve Çar aleyhine sloganlar atılıyordu. Polis ve göstericiler arasında çatışma başlayınca askerden yardım istendi. Askerin devreye girdiği ve gösterileri bastırmaya çalıştığı sırada ilk kez kan döküldü. 10 Mart'taki genel grev sırasında işçiler tutuklanmaya, saldırıya uğramaya ve öldürülmeye başladı. Ertesi gün, 11 Mart'ta, yaklaşık iki hafta önce 27 Şubat'ta açılmış olan Duma, Çar II. Nikolay tarafından kapatıldı. Milletvekilleri meclisi terk etmekle birlikte şehirden ayrılmama kararı aldılar. Şehir tam bir ayaklanma halindeydi; on binlerce işçi sokaklara dökülmüş, gösteriler ve protestolar yaşanmaktaydı. Tam bu sırada 12 Mart günü "Muhafız Alayları" da ayaklandı. Petrograd garnizonu askerleri halka kurşun sıkmayı reddederek isyancılara katıldı ve isyancılar Petrograd'ı ele geçirdi. Aynı gün İşçi ve Asker Komiteleri Vekilleri Sovyeti ile Duma Geçici Komitesi kuruldu. Ertesi gün, 13 Mart'ta, Çar'ın bakanları tutuklanıp Petropavlovskaya Kalesi'ne konurken, *İzvestiya*'nın ilk sayısı çıktı. Ordu Geçici Hükümet'in emrine girmiş, Sovyet askeriyesi kurulmuş, Moskova Sovyeti de ilk oturumunu yapmıştı.

Nihayet 15 Mart'ta Çar II. Nikolay, kardeşi Grandük Mikhail lehine tahttan çekildi. Oğlunu da taht sırasından çıkardı. Ertesi gün, Mikhail de tahttan feragat etti. Bunun üzerine Çarlık Duması içinden, Petrograd Sovyeti'nin isteği ve Adalet Bakanı Kerenski'nin de desteğiyle Prens Lvov liderliğinde Geçici Hükümet kuruldu. Geçici Hükümet radyodan devrimi bütün dünyaya ilan etti. Şubat Devrimi, bir yanda Çarlık Duma'sından milletvekillerinden oluşan Geçici Hükümet ile sovyetlerin bir arada bulunduğu "ikili iktidar" döneminin başlangıcıdır. Troçki'nin "ikili iktidarsızlık" olarak adlandırdığı dönem başlarken Lenin de *Uzaktan Mektuplar*'ı kaleme alıyor, İşçi ve Asker Komiteleri Vekilleri Sovyeti "ilhaksız ve tazminatsız" barış ilan ediyordu.

Mermer rölyef ve yazı: Rus takvimine göre 8 Mayıs, miladi takvime göre 20 Mayıs 1887 tarihinde hücresinin hemen dışındaki avluda asılarak idam edilen Lenin'in ağabeyi Aleksandr İliç Ulyanov, anısına konulmuş olan mermer tabela.

ŞLİSSELBURG (SCHLÜSSELBERG) ADASI-KALESİ-HAPİSHANESİ

Kimi yazarlar devrimin önderi Lenin'in tarih sahnesine çıkışını St. Petersburg şehrinin doğusunda ve şehre yaklaşık bir buçuk saat mesafede, Neva Nehri'nin Ladoga Gölü ile birleştiği yerde bulunan bir adadaki hapishaneye bağlar. Büyük Petro, Rusya'yı bir deniz ülkesi ve gücü yapmaya çalıştığı için 1702'de bu adayı almış ve kaleye Şlisselburg (Almanca Schlüsselburg) "Anahtar Kale" ismini vermişti; yani bir taraftan Rusya'ya, diğer taraftan Baltık'a anahtar. Ancak daha sonra Şlisselburg önemini yitirince hapishaneye dönüştürüldü.

Mahkûmlar arasında çok ünlü isimler de vardı. Mesela Petro'nun kız kardeşi Mariya Alekseyevna Romanova, Şlisselburg'un ilk mahkûmuydu. Romanov ailesinden başkaları da vardı; yine anarşist siyasal düşünüşün başlıca isimlerinden ve *Manifesto*'yu Rusçaya tercüme eden Mihail Bakunin de burada mahkûm edilenlerdendi.

Hapishanenin önemli isimlerinden biri "Narodnaya Volya", yani "Halkın İradesi" adlı Rus devrimci hareke-

Önde Lenin'in konuşma yaptığı meydana dikilen anıtı, arkada Finlandiya Garı.

"Sermaye Düşmanı": Lenin, St. Petersburg'a geldiğinde meydanda bulunan zırhlı bir arabanın üstüne çıkıp tarihe geçen bir konuşma yapmıştı. Bu ilginç araç İngiltere Ostin fabrikasında üretilmiş ve Rus ordusuna verilmişti. Bu arabaya sonradan "Sermaye Düşmanı" ismi verildi. Finlandiya Garı önündeki heykele dikkat edilirse, Lenin'in üzerinde durduğu varili andıran silindir, üzerine çıktığı zırhlı araçtaki yükseltidir.

tinin öncülerinden ve idam cezası da aynı yerde infaz edilmiş olan Aleksandr İliç Ulyanov'du. Ulyanov, okullarını birincilikle bitirmiş, St. Petersburg Üniversitesi'nde Marx, Engels ve Plehanov'un düşüncelerine bağlanarak komünist örgütlenmeye katılmış ve bu hareketin en aktif taraftarlarından biri olmuştu. Narodnaya Volya'nın silahlı kanadında yer aldı. 1 Mart 1881'de II. Aleksandr bir suikastla öldürüldüğünde kendisi 15 yaşındaydı; bu olaydan çok etkilendi ve bundan altı sene sonra Çar III. Aleksandr suikastını planlamaya başladı. Suikastın önceki gibi yine 1 Mart günü (1887'de) yapılması planlanmıştı; patlayıcılar hazırlandı, ancak ihbar üzerine eylemciler yakalandı ve Şlisselburg Kalesi zindanlarına atıldılar. Mahkeme Aleksandr Ulyanov dahil 4 kişiye idam cezası, kalanlara da hapis cezası verdi. Rus takvimine göre 8 Mayıs, miladi takvime göre 20 Mayıs 1887 tarihinde hücresinin hemen dışındaki avluda asılarak idam edilen Aleksandr İliç Ulyanov, Ekim Devrimi'nin lideri Vladimir İliç Ulyanov-Lenin'in ağabeyinden başkası değildi. İdam edildiği yerde bir metal rölyef bulunmakta ve şunlar yazmaktadır:

> Burada 8 Mayıs 1887 tarihinde Çar Hükümeti tarafından V.İ. Lenin'in ağabeyi, devrimci ve Narodovolets (Halk İradesi Cemiyeti Üyesi) ALEKSANDR İLİÇ ULYANOV idam edilmiştir.

O sırada 17 yaşında olan Lenin'in, ağabeyinin idamından derinden etkilendiği ve siyasi tercihlerinin bu olaydan sonra şekillendiği belirtilir. O da ağabeyi gibi Narodnaya Volya'ya katılmış ve siyasi faaliyette bulunmuştu. Kovuşturma ve yasaklar başlayınca 1901 yılından itibaren "Lenin" takma ismini kullanmaya başlamıştı. Aslında "Lenin" kullandığı (N.V., S. Tulin, V. Ilyin, V. İ-in, Frai, Richter, Maier gibi) takma isimlerden yalnızca biriydi. Ancak Ekim Devrimi'nden sonra çok popüler olmuş bu ismi kendi ismine ekleyerek imzasını "V.İ. Ulyanov Lenin" şeklinde atmaya başlamıştı. "Lenin" kelime anlamı olarak bir kadın –ve aynı zamanda nehir– ismi olarak "Lena'ya ait olan" anlamına gelir. Rivayet muhtelif; tıpkı Plehanov'un Volga Nehri'nden esinlenerek Volgin ismini kullanması gibi, onun da Lena Nehri'nden ilham olarak bu ismi seçtiği belirtilir. Bir diğer rivayet, Tolstoy'un "Kazaklar" hikâyesinde sürgüne gönderilen başkahraman Olenin'inden etkilendiğidir..

FİNLANDİYA GARI (FİNLYANDSKİY VOKZAL)

St. Petersburg'da Lenin Meydanı olarak adlandırılan alanın arkasında Finlandiya Tren Garı bulunur. 1960'ların başında açılan bu modern garın 5 numaralı platformunda büyük bir camekân içinde büyük bir buharlı lokomotif yer alır. Onu bulmak için gara gittiğimde, yanıma gelen Rus polisi lokomotifin yanına gitmek ve fotoğraflarını çekmek için izin almak gerektiğini söyledi. Kim olduğumu, nereden geldiğimi, neden lokomotifin yanına gidip fotoğrafını çekmek istediğimi sorguladılar. İkna olduktan sonra da yanıma bir polis vererek, polisin eşliğinde fotoğraflarını çekmeme izin verdiler. Ancak büyük makine kullanmama da izin verilmedi; önce cep telefonu dediler, sonra küçük bir fotoğraf makinesiyle çekmem konusunda anlaştık. Bu özenle korunan lokomotif, Lenin'i devrimin şehrine yani St. Petersburg'a getiren ve devrimin yeni bir ivme kazanmasına yol açan trenin lokomotifidir.

Hatırlanacağı gibi, I. Dünya Savaşı'nın bütün hızıyla sürdüğü günlerde St. Petersburg'da ateşlenen devrimin fitili Lenin'i de heyecanlandır-

mıştı. O sırada tarafsız bir ülke olan İsviçre'de bulunuyor ve bir an önce St. Petersburg'a gitmek istiyordu. İsviçreli komünist bir arkadaşı onun ve yoldaşlarının trenle Almanya içinden Rusya'ya gidebilmesi için Alman hükümetiyle aralarında arabuluculuk yapmıştı. Rusya ile savaş halinde olan Almanya, savaş karşıtlığıyla bilinen Lenin'in Rusya'ya dönmesi durumunda siyasal kargaşa yaşanacağını, Rusya'nın savaştan çekilebileceğini ve Doğu Cephesi'nde savaşın bitme ihtimalinin belireceğini düşünüyordu. Bir mühürlü trenle yolculuk başladı. Almanya'dan sonra denizyoluyla İsveç'e geçen Lenin ve yoldaşları, Stockholm üzerinden St. Petersburg'daki Finlandiya Garı'na 16 Nisan 1917 gecesi geç saatte vardılar. Tren peronda durduğunda işçiler, askerler ve denizciler tarafından büyük bir coşkuyla karşılandılar, kutlamalar yapıldı. St. Petersburg denizciler şehri olduğu için, Lenin toplanan kalabalığa ilk hitabına "denizciler" diye başladı:

> Denizciler, yoldaşlar sizleri selamlıyorum! Henüz bilmiyorum Geçici (Burjuva) Hükümeti'nin tüm sözlerine inanıyor musunuz, ama kesin biliyorum ki, sizlere tatlı sözler söylendiği zaman, sizlere birçok konuda söz verildiği zaman sizleri kandırıyorlar demektir, tıpkı bütün Rus halkını (kandırdıkları gibi)! Halka barış lazım, halka ekmek lazım, halka toprak lazım! Oysa sizlere savaş, açlık, yokluk veriyorlar, topraklarda ise (soylu) sahiplerini bırakıyorlar... Denizciler, yoldaşlar, bizlerin sosyal ihtilal için çaba harcamamız gerekir, sonuna kadar mücadele etmemiz lazım, proletaryanın tam zaferine kadar mücadele etmemiz lazım! Yaşasın dünya sosyalist ihtilali.

St. Petersburg'da işler karıştığında 293 numaralı buharlı lokomotif tarih sahnesine çıktı. Temmuz ayında başlayan siyasal kaos ortamında, Kerenski, savaş yanlısı tutumuna karşı çıkan Bolşeviklere yönelik tutuklamalara başladı, ölüm cezasını geri getirdi. *Pravda* basıldı ve Troçki gibi devrim önderleri tutuklandı. Kendisi için de tutuklama kararının çıkarıldığı bir ortamda Lenin, Geçici Hükümet'in hışmına uğrayıp tutuklanmamak için St. Petersburg'dan Finlandiya'ya sahte kimlikle kaçacaktı. Bu kaçışında "Lokomotif 293" başrolü üstlenecek ve tarihe geçecekti. Yaz aylarını Finlandiya'da geçiren Lenin, yine aynı trenle St. Petersburg'a dönecek ve bu kez tarihin ilk sosyalist devrimi olan "Ekim Devrimi"ni başlatacaktı. Bu tarihi lokomotif 1957 yılında Finlandiya hükümeti tarafından Sovyetler Birliği'ne armağan edildi.

Lenin'i St. Petersburg'a getiren ve devrimin yeni bir ivme kazanmasına yol açan trenin önündeki mermer tabelada şunlar yazmaktadır:

> Geçici burjuva hükümetin kanlı terör rejimini kurduğu 1917 yılının Temmuz olaylarından sonra Vladimir Iliç Lenin gizlenmeye başladı. Bir aydan fazla Petrograd'ın işçileri arasında ve Sestroretsk* dolaylarında saklandı. Ağustos başında RSDRP(b)'nin** TsK'sı*** Lenin'i Finlandiya'ya göndermeye karar verdi.
>
> Vladimir Iliç Lenin, 1917 yılının 9 Ağustos akşamında Sestroretsk fabrikasının işçisi Ivanov K.P.'ye ait bir kimlikle Udelyana**** İstasyonu'na geldi.
>
> 293 no'lu buharlı lokomotife bindi ve önceden planlandığı gibi, "Koçegar***** olarak çalışmaya başladı.
>
> Beloostrov hudut istasyonunda, buharlı lokomotif evrak kontrolünden kurtulmak için, makinist G.E. Yalava tarafından su musluğuna yönlendirildi ve ancak trenin hareketinin hemen öncesinde tekrar trene bağlandı. Birkaç dakika sonra ise sınır arkada kalmıştı.
>
> Vladimir Iliç Lenin 1917 yılının Kasım ayının 7'sindeki silahlı ihtilale yönelik hazırlıklarına önderlik yapmak amacıyla Petrograd'a aynı buharlı lokomotifle gizlice döndü.
>
> 1957 yılında Finlandiya hükümeti, tarihi 293 no'lu buharlı lokomotifi Sovyetler Birliği'ne armağan etmiştir.

* Sestr. retsk: St. etersburg'un bir ilçesi.
** RSDRP(b): Rossiyskaya Sotsial-Demokratiçeskaya Rabôçaya Partiya Rusya Bolşevikov, yani Bolşeviklerin Rusya Sosyal-Demokrat İşçi Partisi.
*** TsK: Okunuşu "tseka", açılımı Tsentralniy Komitet, tercümesi "Merkez Komitesi".
**** Udelnaya: St. Petersburg'daki bir demiryolu ve metro istasyonu.
***** Koçegar: Buharlı trenlerde treni süren makinistin yanında çalışan ve tren sobasına kömür atan kişi.

Lenin'in, Geçici Hükümet'in hışmına uğrayıp tutuklanmamak için St. Petersburg'dan Finlandiya'ya sahte kimlikle kaçarken de Ekim Devrimi'ni başlatmak için gizlice Petersburg'a dönerken de kullandığı tren "Lokomotif 293" adını taşımaktaydı. Günümüzde Finlandiya Garı'nda sergilenmektedir.

Lenin'in ünlü balkon konuşmasını yaptığı bina, Matilda Kşesinskaya Konağı (üstte).

Lenin'in çalışma odası. Ünlü balkon konuşması bu odanın balkonundan yapılmıştı.

LENİN MEYDANI (PLOŞÇAD LENİNA) VE LENİN ANITI

Lenin ve yoldaşları 16 Nisan'da geç vakit, St. Petersburg'daki Finlandiya Garı'na vardı. Karşılamaya gelenler arasındaki Menşeviklerin onları kendilerine katılmaya davet etmesine karşılık Lenin, cevap bile vermeden etrafındakilere seslenerek savaşın bitmesi gerektiğini ve Geçici Hükümet'le hiçbir şekilde diyaloğa girilmemesini, hükümete destek verilmemesini söyleyerek "Yaşasın dünya sosyalist devrimi!" diye haykırmıştı..

Dönemin kaynaklarında, Lenin'in geleceği haber alındığından garın önündeki meydanda muazzam bir kalabalık toplandığı anlatılır. Öyle ki tramvaylar bile geçememiştir. Meydanda üzerinde altın harflerle "Bolşeviklerin Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin Merkez Komitesi"'nin kısaltması olarak "RSDRP(b)" yazan kocaman bir pankart bulunmakta ve sayısız kızıl bayrak dalgalanmaktadır.

Lenin meydanda bulunan zırhlı bir arabanın üstüne çıkıp tarihe geçen bir konuşma yaptı. Bu ilginç araç İngiltere Ostin fabrikasında üretilmişti; Rusya'da modernleştirilip askeri ihtiyaçlar için orduya veriliyordu. Bu arada söz konusu arabaya sonradan "Sermaye Düşmanı" isminin verildiğini belirtmem gerek.

Pravda'ya yansıyan habere göre, devrimci Rusyalı işçi sınıfı ve orduyu selamlayan Lenin'in, işçi sınıfı ve ordunun Rusya'yı sadece Çarlık despotizminden kurtarmakla kalmadığını, aynı zamanda uluslararası ölçekte bir toplumsal devrim başlattıklarını, bütün dünya proletaryasının umutla, Rus proletaryasının attığı bu cesaretli adımları izlemekte olduğunu belirttiği konuşması özetle şöyleydi:

> Değerli yoldaşlar, askerler, denizciler, işçiler! Sizlerin yüzlerinizde ifadesini bulan muzaffer ihtilali selamlamaktan büyük bir mutluluk duyuyorum! Sizler dünya proleter ordusunun öncü takımısınız! Soyguncu emperyalist savaş tüm Avrupa'da yaşanacak olan büyük bir iç savaşın başlangıcıdır! Yoldaşımız Karl Libkneht'in çağrısıyla halkların silahlarını kendilerini sömüren sermayecilere/kapitalistlere çevirmiş olacakları zaman uzak değildir! Dünya ihtilalinin şafağı sökmeye başlamıştır bile! Almanya'da her şey kaynıyor fokurduyor... Bugün değilse yarın, her gün, büyük Avrupa emperyalizminin çöküşü meydana gelebilir! Sizler tarafından yapılan Rus Devrimi başlangıç oldu ve yeni bir çağı başlattı. Yaşasın dünya sosyalist devrimi!

Lenin'in ölümünden sonra, garın önünde konuşma yaptığı meydana 1926 yılında, onu hararetle halka doğru seslenirken tasvir eden heykeli dikilir. Bu heykeli bugün dahi görmek mümkündür. Finlandiya Garı önündeki heykele dikkat edilirse, Lenin'in üzerinde durduğu varili andıran silindir, üzerine çıktığı zırhlı araçtaki yükseltidir.

MATİLDA KŞESİNSKAYA KONAĞI (OSOBNYAK KŞESİNSKAYA) ÇAR'IN SAFAİIATI-DEVRİMİN KARARGÂHI

Lenin, Finlandiya Garı'nın önündeki kısa ve ateşli konuşmasından sonra, üzerinde konuşma yaptığı zırhlı araca binerek Bolşeviklerin ana karargâhı olan Matilda Kşesinskaya Konağı'na doğru yola çıktı. Yolda rastladığı ve kendisini durduran kalabalıklara, kendisine eşlik edenlere Rusya'ya dönmesini sağladıkları için teşekkür ederken, çok büyük bir iş başardıklarını, Çar'ı devirdiklerini, ancak işin henüz bitmediğini, demiri sıcakken dövmek gerektiğini söyleyerek, sov-

yetlerin tam iktidar olduğu bir devrimin gerçekleşmesi gerektiğini belirtti. "Yaşasın dünya sosyalist ihtilali!" diye bağırarak yola devam etti.

Devrimin karargâhı haline gelmiş olan Matilda Kşesinskaya Konağı'na ulaştığında Lenin balkona çıkarak, orada toplanan halkı, devrimci proletaryayı, çarlık despotizminden Rusya'yı kurtaran ve böylece Rusya'da meydana gelecek olan sosyalist devrimine yol açan devrimci asker ve denizcileri ayrı ayrı selamladı. Sosyalist devrimin şimdi tüm dünyayı kucaklamasının mukadder olduğunu vurguladı! Konuşmasının sonunda yine "Yaşasın dünya sosyalist devrimi!" diye haykırırken, toplanan kalabalık da bunu bağırarak tekrarlıyordu.

Lenin'in St. Petersburg'a geldiğinde yerleştiği ev ünlü başbalerin Matilda Kşesinskaya'ya (1872-1971) aitti. Kşesinskaya'yı ünlü yapan gerçek anlamda iyi bir balerin olmasıydı. St. Petersburg'un meşhur Mariyinski Sahnesi'nin efsanevi başbalerinlerinden biri olduğu konusunda herkes hemfikirdi. Ünlü olmasının ikinci nedeni de son Rus Çarı II. Nikolay ile yaşadığı gençlik aşkıydı. Devrim sonrasında Paris'e yerleştiğinde *Peterburg'da Dans* adlı eserini yayımlamış ve burada son Rus Çarı ile yaşadığı ilişkisini anlatmıştı. Kendisine 1904 yılında çarlık mimarı Aleksandr von Gogen tarafından "Style-Modern" üslubunda asimetrik olarak tasarlanan, sekizgen bir kulesi olan, pembe ve gri granitlerin yanı sıra renkli tuğla ve demire kadar çok çeşitli malzemenin kullanıldığı oldukça etkileyici bir konak yapılmıştı. Konağın içi dışından daha çarpıcı, özelikle de resital salonu etkileyicidir. Lenin'in buraya gelişiyle bu ev Matilda Kşesinskaya'nın Çar II. Nikolay ile yaşadıkları ilişkinin mekânı olmaktan çıkacak, yeni liderin ve devrimin karargâhı olacaktı.

Sovyet döneminde Ekim Devrimi Müzesi olarak kullanılan konak, günümüzde Rusya Siyasi Tarihi Devlet Müzesi olarak hizmet vermektedir. Binanın birinci katında Lenin'in çalışma odası ve Komünist Parti Sekreterliği bürosu bulunur.

Mart-Haziran 1917 tarihleri arasında, Bolşeviklerin Rusya Sosyal-Demokrat İşçi Partisi, Bolşeviklerin askeri kurumu ve *Pravda* Askeri Kulübü'nün merkezi ve Petrograd komiteleri bu binada çalışmıştı.

Beni gezdiren müze görevlisinin ifade ettiği kadarıyla bugün odada orijinal bir eşya bulunmuyor; bütün eşyalar asıllarına sadık olarak sonradan yapılmış durumda. Hatta kitaplığın fotoğrafını çekerken Rusça *Kapital*'i göstererek "Bu Lenin'in kendi okuduğu *Kapital* mi?" diye sorduğumda, "Değil ama muhtemelen bu odadaki tek eski eşya" diye cevap vermişti. İşte birinci kattaki bu çalışma odasının balkonu, Lenin'in Rusya'ya St. Petersburg'a döndüğünde halka ve işçilere defalarca seslendiği ve ünlü konuşmalarını yaptığı meydana bakan balkondu.

Lenin eski tarihle 17 Nisan'dan 17 Temmuz'a (4 Nisan'dan 4 Temmuz'a) kadar her gün buradaki çalışma odasına uğradı. Sürgünden döndüğü 17 Nisan akşamından sonra devrimci Rusya'nın siyasal hayatına dahil oldu. Sosyalist devrimin yapılması konusunda Bolşevik Partisi'nin programında Rusça "Aprelskiye Tezisy" adıyla bilinen Nisan Tezleri'ni de ilk kez Kşesinskaya Konağı'nda duyurdu.

Lenin, 4 Nisan gecesi parti çalışmaları, devrimin perspektifi ve partinin hedefleri konularındaki konuşmalarını burada yapmış, Petrograd Konferansı'nın ilk oturumunu, Rusya Sosyal Demokrat İşçi (Bolşevik) Partisi Tüm-Rusya VII. Konferansı kapanış oturumunu, Cephe ve Cephe Gerisi Kurumların Tüm Rusya Konferansı'nı da aynı konakta düzenlemişti. Birçok gazete makalesini burada yazdığı gibi 170'ten fazla çalışmasını yine burada yaptığı hesap edilmektedir.

Bu merkezi Bolşeviklerin önderlerinden Zinovyev, Kamenev, Stalin, Sverdlov gibi isimler ziyaret etti. Rusya Sosyal Demokrat İşçi (Bolşevik) Partisi Merkez Komitesi'nin sekreteri Stasova da bu odayı kullandı. Lenin'in masasının solundaki masa onundur.

Odanın balkonundan hem Lenin hem de Bolşevik önderler birçok balkon konuşması yaptı. Lenin son balkon konuşmasında 17 Temmuz'da (4 Temmuz) Geçici Hükümet karşıtı gösteriler için Petrograd'a gelen Kronştad denizcilerine seslendi. Temmuz ayaklanmaları sırasında Geçici Hükümet kuvvetleri Kşesinskaya Konağı'nı ele geçirerek Bolşevik üssünü dağıttı.

Bolşeviklerin ana karargâhı olan Matilda Kşesinskaya Konağı'nın ön tarafındaki mermer tabelalar üzerinde şu bilgiler yer alır.

Bu binada Mart-Haziran 1917tarihleri arasında RSDRP(b),* Bolşeviklerin askeri kurumu ve "Pravda" Askeri Kulübü'nün merkezi ve Petrograd komiteleri bulunuyordu. Vladimir İliç Lenin, bu binanın balkonundan işçilere, askerlere ve denizcilere defalarca hitap etmiştir. (Soldaki mermer tabela)

V.İ. Lenin, 1917 yılının 4 Nisan gecesi aktif parti çalışanlarıyla devrimin gelişim perspektifleri ve RSDRP(b)'nin hedefleri konusunda burada konuşmalar yaptı. V.İ. Lenin önderliğinde RSDRP(b) Petrograd Konferansı'nın ilk oturumu, Bolşevik Parti'nin Nisan'da VII. Tüm Rusya Konferansı'nın nihai oturumu ile RSDRP(b)'nin cephe ve cephearkası kurumlarının tüm Rusya konferanslarının oturumları burada düzenlenmişti.

Matilda Kşesinskaya Konağı'nın duvarındaki iki mermer tabeladan biri.

* RSDRP(b): Rossiyskaya Sotsial-Demokratiçeskaya Raboçaya Partiya bolşevikov, yani Bolşeviklerin Rusya Sosyal-Demokrat İşçi Partisi.

Kırım Sarayı. Günümüzde "Bağımsız Devletler Topluluğu Üye-Devletler Parlamenter Asamblesi" ve "Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü Parlamenter Asamblesi" olarak kullanılmaktadır.

KIRIM SARAYI (TAVRİÇEŞKİ DVORETS/TAURİDE PALACE) VE NİSAN TEZLERİ (APRELSKİYE TEZİSY)

Lenin, Petrograd'a geldikten sonra ilk gecesini Matilda Kşesinskaya Konağı'nda geçirmiş, halka hitap etmişti. Kullandığı binalardan biri de Petrograd'da devrim başladığında öne çıkan Kırım Sarayı'ydı. Büyük Katerina, sevgilisi Kont Grigori Potemkin'in 1783'te Kırım'ı Rusya'ya bağlaması üzerine ona hem Kırım Prensi unvanını vermiş hem de hediye olarak bu sarayı yaptırmıştı. 1783-1789 arası yapılan ve Rusya'daki en etkileyici neoklasik yapılardan kabul edilen bu binanın mimarı İvan Starov'du. Bu yapı Petersburg'daki en büyük saraylardan biridir ve 65.700 metrekarelik bir alana kuruludur. Siyasal açıdan önemi, Rusya'nın ilk parlamentosu olan Duma'nın 1905'ten itibaren 1917'ye kadar dört kez burada toplanmasıdır.

1917'deki Şubat Devrimi'nin ardından Kırım Sarayı (Tauridi Palace) hemen Geçici Hükümet'e ve Petrograd Sovyeti'ne (Petrograd İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyeti) ev sahipliği yapacaktı. Ayrıca akim kalmış olan Rus Kurucu Meclisi de 18-19 Ocak 1918'de burada toplandı. Mayıs 1918'de Bolşevikler, kendilerini ilk kez Rus Komünist Partisi olarak adlandırdıkları 7. Kongre toplantısı için de bu binayı kullandılar. Günümüzde Bağımsız Devletler Topluluğu ile ilgili bir devlet dairesi olarak kullanılmaktadır.

Lenin 16 Nisan'da Rusya'ya geldiği andan itibaren yaptığı konuşmalarla Rusya'da devrimin geleceğine dair fikirlerini paylaştı. Sonraları Nisan Tezleri olarak anılacak tespitler, gelişinden üç gün sonra, 20 Nisan 1917'de *Pravda*'da yayımlandı. Lenin, Rusya'daki devrimin ilk aşamasını tamamladığını ve artık işçi sınıfı ve köylülüğün en yoksul kesimlerinin ittifakında siyasal iktidarı ele geçirmesi gerektiğini açıklıyordu. Parlamenter bir cumhuriyet talebinin, devrim koşullarında geriye doğru bir adım olacağını söyledi ve bunun yerine halihazırda kurulmuş olan sovyetlerden oluşan bir cumhuriyet talebini öne sürdü. Geçici Hükümet'in savaşa devam etme eğilimine şiddetle karşı çıktı, cephede ve ordunun içinde savaş karşıtı örgütlenmenin yükseltilmesi talebini dile getirdi. Avrupa'daki hemen hemen tüm sosyal demokratların kendi hükümetlerinin savaş politikalarını desteklemelerinden dolayı sosyal demokrasinin önemini yitirdiğini, bu nedenle Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi olan partinin adının Komünist Parti olarak değiştirilmesi gerektiğini belirtti.

Kırım Sarayı'nı kullanan Geçici Hükümet'in Dışişleri Bakanı Pavel Milyukov, savaşa devam etme kararı gösterilere neden olunca istifa etti. Geçici Hükümet, kamuoyu güvenini yeniden kazanmak için Sosyalist Devrimciler ve Menşeviklerle Geçici Koalisyon Hükümeti'ni kurdu. Kerenski savaş bakanı (harbiye nazırı) oldu ve 14 Haziran'da Galiçya Cephesi'nde taarruz emrini verdi. Ancak cephedeki askerler tarafından kurulan sovyetler, subaylardan gelen emirlere uymama çağrısında bulundu. Galiçya saldırısı hezimete dönüşmüştü. Prens Lvov başbakanlıktan istifa ederken, Kerenski başkanlığında yeni bir hükümet kuruldu, Sert önlemler başladı. *Pravda* basıldı ve aralarında Troçki ve Lunaçarski'nin de bulunduğu birçok Bolşevik lider tutuklandı. Bolşevikler yeraltına indiler, hakkında tutuklama emri çıkarılan Lenin, Finlandiya'ya kaçtı.

Eylül ayında ordularını Petrograd'daki "Bolşevik tehdidine" karşı hareket geçiren General Kornilov'un başarısız darbe girişimi yaşandı. Darbe girişiminin püskürtülmesi Petrograd işçi sınıfı ve askerler arasında Bolşeviklerin nüfuzunu sağlamlaştırdı.

PETROPAVLOVSKAYA KALESİ

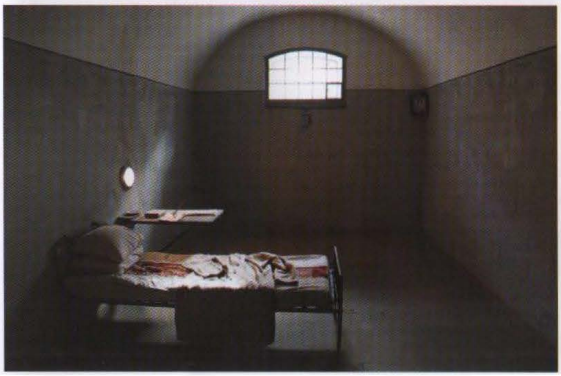
Eylül ayından itibaren açıkça bir yandan "bütün iktidar sovyetlere" tezi genel kabul görmeye, öte yandan iktidarın silahlı bir kalkışmayla ele geçirilmesi tezi benimsenme-

Petropavlovskaya Kalesi Garnizonu askerleri ayaklanarak devrimcilere katılmıştı. Kale bir zamanlar muhaliflerin hücrelere hapsedildiği bir işkence yeriydi. Fotoğrafta ünlü muhalif ve anarşist Kroopotkin'in hücre kapısı ve hücresi görülmektedir.

ye başlamıştı. Troçki, Petrograd Sovyeti'nin başına geçti. Lenin'in yokluğunda hareketi toparlayan Troçki'nin başa geçmesi Ekim Devrimi'ne giden süreci hızlandırdı. Lenin, Finlandiya'ya gittiği gibi gizlice 22 Ekim'de Petrograd'a döndü. Partinin merkez komitesi 10 kabul 2 itirazla silahlı ayaklanmaya karar verdi ve bu amaçla "Siyasi Büro" kuruldu. Ardından Troçki başkanlığında 26 Ekim'de Petrograd Sovyeti Askeri Komitesi kuruldu. 5 Kasım'da Petropavlovskaya (Peter ve Paul) Garnizonu ihtilalcilere katıldı. Eski takvimle 24 Ekim, yeni takvimle 6 Kasım gecesi ayaklanma başladı ve eski takvimle 25, yeni takvimle 7 Kasım günü iktidar Bolşeviklerin eline geçti.

Petropavlovskaya Kalesi bir bakıma St. Petersburg'un da başlangıcını simgeler; zira ilk yerleşim yeri ve kale buraya inşa edilmiştir. Kale yapıldıktan itibaren siyasi suçluların hapsedildiği bir yer haline geldi. Günümüzde de ünlü sosyalist ve anarşist isimlerin hapsedildiği hücreleri görmek olanaklıdır. 1905 Devrimi öncesinde Lev Troçki'nin de aralarında bulunduğu pek çok sosyalist, anarşist ve muhalif burada hapsedilmiştir. Dekabristler ve anarşist Pyotr Kroopotkin bunlar arasındadır.

Mars Tarlası ve ölenler anısına dikilen taş.

"Ekim Devrimi Nişan'lı, Kızılsancak'lı Kruvazör AVRORA 1948 yılının Kasım'ın 8'inde buraya ebedi durağına konulmuştur" (altta sağda).

MARS TARLASI

Lev Rudnev'in granit eseri *Devrim Savaşçıları* ile 1957'deki *Hiç Sönmeyen Ateş* 1917 Devrimi ile iç savaş kurbanlarının anısını yaşatır. Şubat Devrimi olayları sırasında 300 civarında kişi hayatını kaybetmiş, 1200 kişi de yaralanmıştı. Devrimin başlamasından yaklaşık bir ay sonra, 23 Mart'ta Mars Tarlası'nda (Marsova Pole) 800 bin ila 1 milyon kişinin katılımıyla onursal bir cenaze töreni düzenlendi. Dört temsili mezar hazırlanarak tören gerçekleştirildi. Şubat Devrimi'nde ölenlerin kahramanlaştırılmasının, yeni demokratik rejimin meşrulaştırılmasında çok önemli bir anlamı vardı.

AURORA KRUVAZÖRÜ (KREYSER AVRORA)

St. Petersburg'da, 1912 yılında Neo Barok tarzda inşa edilmiş mavi beyaz renklerin hâkim olduğu Denizcilik Akademisi'nin önünde demirli halde duran tarihi bir savaş gemisi bulunmaktadır. Bu gemi, 1897-1900 yıllarında inşa edilip, 1905'te donanmaya katılan efsanevi Aurora kruvazörüdür. Üç muazzam bacası, direkleri, devasa çapalarıyla ve bütün azametiyle Ekim Devrimi'nin bir simgesi olarak ayaktadır.

Aurora kruvazörü, Ekim Devrimi'nin fitilini kuru sıkı bir top atışıyla ateşlemişti. Rusların kullandığı takvimle 24 Ekim 1917, miladi takvimle 6 Kasım akşamı, günün en hararetli saatleri yaşanırken, saat 21.40'ta Aurora kruvazöründen Kışlık Saray'a doğru ateşlenen kurusıkı tek top atışıyla devrimin fitili ateşlenmişti. Top atışını duyanlar Kışlık Saray baskını için harekete geçtiler.

Aurora, devrimden sonra kahraman olarak ilan edilecek ve daha sonra bir talim gemisine dönüştürülecekti. II. Dünya Savaşı sırasında Leningrad'ın (St. Petersburg) uzun Alman kuşatması sırasında Alman ordusunun eline geçme ihtimaline karşılık batırılıp sulara gömüldü. Savaşın bitimine doğru 1944 yılında denizden çıkarılıp temizlenen ve onarılan Aurora 1956 yılında müzeye çevrildi. Günümüz-

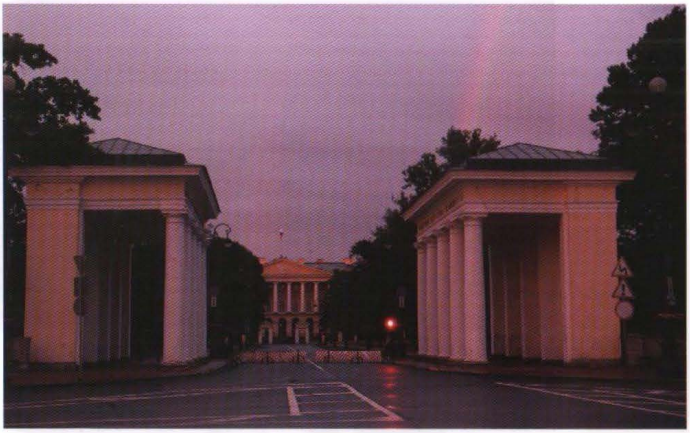

de ziyaretçilere açıktır ve 1917'den kalma denizci kıyafetleriyle dolaşan askerlerle fotoğraf çektirenlere rastlanır.

SMOLNİ ENSTİTÜSÜ

Smolni Enstitüsü 1806-1808 yılları arasında mimar Giacomo Querenghi tarafından kendisinin başyapıtı olarak adlandırılan binanın yanındaki mavi beyaz renkleriyle dikkat çeken Smolni Manastırı'nda genç kadınlara eğitim veren bir okul olarak yapılmıştı. Bu bina 1917 Devrimi sırasında önemli bir rol oynadı, "İşçilerin ve Askerlerin Sovyeti Temsilcileri"ne ev sahipliği yaptı.

Daha 23 Ekim'de Bolşevik Parti Merkez Komitesi dört gerekçeyle silahlı ayaklanma ve devrim kararı aldı. Merkez Komite bu kararı alırken birinci olarak Avrupa'da sosyalist bir ayaklanma tehdidine karşı emperyalistlerin Rusya'daki devrimi ve barış girişimini bastırma ihtimalinin artmasına, ikinci olarak Kerenski Hükümeti'nin ve Rus burjuvazisinin Almanya karşısında askeri konumunun zayıflamasını, üçüncü olarak Bolşeviklerin Şubat Devrimi'nden bu yana işçiler ve köylüler arasındaki desteğinin çoğalmasını ve dördüncü olarak ikinci kez bir Kornilov darbesi beklentisinin ortaya çıkmasını göz önünde bulundurmuştu.

Lenin, Finlandiya'dan ikinci kez gizlice geldiğinde Ekim Devrimi'ni buradan yönetti. Toplantı salonunda İkinci Sovyetler Kongresi düzenlendi ve kongre Lenin'in liderliğini onayladı. Alman ordularının ilerleyişi ve iç savaşın çıkması sebebiyle başkent Moskova'ya taşınıncaya kadar Lenin ülkeyi buradan yönetti. Enstitü, şehrin adı sonradan Leningrad olduğu için, Leningrad Komünist Partisi'ne geçti. 1 Aralık 1934'te parti genel sekreteri Sergey Kirov burada gizemli bir cinayete kurban gitti. Bu cinayet 1930'lar boyunca yaşanacak "siyasi temizlik" operasyonunun da bahanesi oldu. Simolni Enstitüsü günümüzde St. Petersburg Belediye Başkanı Ofisi olarak kullanılmaktadır.

Smolni Enstitüsü, şimdi Belediye Başkanlığı olarak kullanılan bina, devrim öncesinde Duma'ya ve sonrasında Lenin'in Ekim Devrimi'ni yönettiği karargâha dönüştü.

SARAY MEYDANI

6 Kasım gecesi başlayan ayaklanmayla Bolşevikler Petrograd'ı ele geçirdi. Ertesi gün, 7 Kasım saat 10.00'da Lenin'in "Rusya Vatandaşlarına" başlıklı bildirisi yayınladığında Ekim Devrimi başarılmıştı. Rusların kullandığı takvimle tarihler 25 Ekim'i gösterdiği için adı tarihe Ekim Devrimi olarak geçti.

Kışlık Saray'a saldırı öncesinde hemen arka tarafındaki işçilerin toplandığı meydan, çarların at üstünde öncülük ettiği törenlerin düzenlendiği bir meydandır. Kanlı Pazar 1905 yılında burada gerçekleşmiş, askerler göstericilere ateş açarak yüzlerce ki-

Kışlık Saray Meydanı. Meydanın ortasında duran Aleksandr Sütunu, Çar I. Aleksandr'ın Napoleon'a karşı kazandığı zaferin anısına dikilmiştir. Kırmızı granitten yapılan anıt, 600 tonluk ağırlığıyla dünyada tek başına ayakta duran en büyük anıt olarak bilinir.

Ermitaj.

şiyi öldürmüştü. Meydanın karşısında Rossi'nin Rus genelkurmayı için inşa ettiği karargâh bulunur. Kemerin tepesinde savaş arabaları vardır. Meydanın ortasında duran Aleksandr Sütunu, Çar I. Aleksandr'in Napoléon'a karşı kazandığı zaferin anısına dikilmiştir. Kırmızı granitten yapılan anıt, 600 tonluk ağırlığıyla dünyada tek başına ayakta duran en büyük anıt olarak bilinir. 47 metre yüksekliğindedir. Tepesinde bronz bir melek vardır. Devrim gecesinde burada binlerce Rus devrimcisi toplanmıştı.

Devrimcilerin saraya girdikleri merdiven ve bu olay anısına konmuş olan mermer tabelada şunlar yazmaktadır: "Saraya yolu açan bu merdiven. 1917 yılının Ekim'in 26'sına / Kasım'ın 8'ine bağlayan gece devrimci işçi, asker ve denizciler tarafından yapılan kuşatma/ hücum anısına OKTYABRSKAYA (Ekim Merdiveni) olarak adlandırılmıştır."

ERMİTAJ'IN BASILMASI VE YAĞMALANMASI

St Petersburg'da Neva Nehri'nin kıyısındaki Ermitaj, binalar topluluğu olarak dünyanın en büyük müzelerinden biridir. Çeşitli zamanlarda eklenen bölümlerle devasa bir komplekse dönüşmüş olan barok tarzındaki yapı beş ana binadan oluşur. Dünyanın en büyük ve en tanınmış müzelerinden biridir; 3 milyon civarında esere ev sahipliği yapar. Müzenin koleksiyonu daha çok tablolar, heykeller, uygulamalı sanatlara özgü eserler ve diğer sanat türlerine özgü parçalardan oluşur. Sergilenen eserleri hakkıyla görmek için yıllar ayrılması gerektiği hesap edilmiştir. Müze beş binadan oluşur; içlerinde en unlüsü elbette Kışlık Saray'dır. Fransızcadan Rusçaya geçen Hermitaj'ın Rusça karşılığı Ermitaj, Yunanca münzevi, münzevi keşiş, inzivaya çekilen anlamlarındaki *ermitis*'ten gelir. Uzun kış aylarının inziva yeri olan bu saray, harem gibi gözlerden uzak kalınabilecek özel hayat için tasarlanmıştı.

1917 Devrimi'nden sonra bütün saray kompleksi ulusal bir müzeye dönüştürüldü ve Devlet Ermitaj Müzesi adını aldı.

Ermitaj, Temmuz ayında kurulan Kerenski hükümetinden beri Geçici Hükümet'e tahsis edilmişti. Önce Çarlık, sonra da Kerenski hükümetiyle özdeşleşmişti. 25 Ekim 1917 günü artık büyük bir ayaklanmanın yaşanacağı konusunda kimsenin kuşkusu yoktu. O gün akşama doğru hareketlilik daha da arttı. Simolni Enstitüsü'nde Troçki tarafından eğitilmiş olan ve "Kızıl Tugay" adı verilen birlik,

21.40'ta Aurora Kruvazörü'nden yapılan kuru sıkı tek top atışıyla harekete geçerek Kışlık Saray'a saldırıyı başlattı. Sarayı korumakla görevli olan Kazak muhafızlarla çarpışmalar başladı. Kazaklar direnç gösteremeyince saray yaklaşık bir gün süren çarpışmalardan sonra kolaylıkla teslim alındı. Top atışını duyanlar meydana koşmuş, Ermitaj'ın ele geçirilmesini bekliyorlardı. Saray düşünce, fotoğrafta görülen merdivenlerden yukarı çıkmışlar ve yağma başlamıştı.

Askeri Komiser Troçki, 8 Kasım'da Geçici Hükümet'in son kalesi Kışlık Saray'ın Bolşevikler tarafından ele geçirildiğini 02.35 itibarıyla Petrograd Sovyeti ile paylaştı. Bir güne yakın süren bekleyişin iki sebebi vardı. Birincisi, sarayın kuşatmasında kullanılacak ağır silahların gecikmesi; ikincisi ve daha önemlisi, devrim süreciyle ilgili Troçki'nin Petrograd Sovyeti'nde de belirttiği üzere, halihazırda kansız ilerleyen devrimi, Bolşeviklerin mümkün olduğunca şiddet kullanmadan tamamlama çabasıydı.

TATAR CAMİİ VE LENİN HÜKÜMETİ'NİN MÜSLÜMANLARA BEYANNAMESİ

Lenin'in ünlü balkon konuşmasını yaptığı konağın biraz ilerisinde çinileriyle göz kamaştıran bir cami vardır. Tatar Camii diye anılan ibadethanenin Çarlık Rusya'sında başlayan hikâyesi Sosyalist Rusya'da da devam etmiştir. Tatar Camii, Timurlenk'in Semerkant'taki mezarı Gur Emir (1404) örnek alınarak inşa edilir. Çarlık Rusya'sı yönetiminin Müslüman tebaaya yönelik bir hassasiyetinin simgesi olarak da o yıllarda çok önem taşımıştır. Üç katlı caminin 5.000 kişilik kapasitesi vardır. Kubbe yüksekliği 39 metre olup 48 metrelik iki minaresi bulunmaktadır. Turkuaz renkli ve mavi çinileri gerçekten göz kamaştırıcıdır. Sünni olan Tatarlar, St. Petersburg'un erken dönemlerden itibaren bu şehirde bulunmaktadır. Nüfusları 1869'da yaklaşık 2.000, 1910 yılında ise 7.300 olarak tahmin edilir. Çoğu küçük ticaret, hizmetçilik, bekçilik ve kapıcılık gibi işlerde çalışır. Aslında Tatarlar için bir mezarlık ve cami yapma fikri 19. yüzyılın başlarına kadar eskiye gitse de caminin temeli 1910 yılında atıldı. Bilinen o ki dünyanın en kuzeydeki camisidir. Yapının inşaatına en büyük maddi katkı Rusya tabiyetine giren Buhara Hanlığı'nın emiri Seid Abdulahad Han'dan gelmişti. Mimarları Stepan Kiriçinski, Nikolay Vasiliyev ve Çarlık mimarı Alexander von Gogen'dir. Buhara emirinin tahta çıkmasının 25. yıldönümü gününe denk getirilen görkemli bir törenle temeli atıldı. Temel atma törenine yüksek düzeyde katılım oldu. Buhara Emiri Abdulahad, Osmanlı Büyükelçisi Turhan Paşa ile elçilik görevlileri, Persler Hanlığı Elçisi Ali Gulihan ve elçilik sekreteri Assad Han, Rusya Orenburg müftüsü M. Sultanov ve İslam uleması oradaydı. Çar'ın bu camiyi desteklemesi Rusya'da etnik ve dini gruplara yeni yönelişin de bir sonucuydu. Aynı şekilde Kafkas Ermenilerine karşı yumuşama ve açılım da aynı yıllarda başlamıştı ki Rusya bu sırada 1878'de söz verilen ve yapılmayan Ermeni reformunun baş talepçisi olacaktı.

Cami tam olarak tamamlanmamış olsa da 1913'te Romanovların 300. ve Buhara emirinin 28. yıldönümünde ibadete açıldı. Dış cephe çalışmaları büyük ölçüde tamamlanmış, dönemine göre ileri teknolojiye sahip bir ibadethane vücuda gelmişti. Mesela elektrikli ışıklandırma, buharla ısıtma gibi özellikleri vardı. İç tezyinatı bir müddet daha devam etse de I. Dünya Savaşı sırasında çalışmalara ara verildi, Ekim Devrimi'nden sonra özellikle iç tezyinat çalışmalarına devam edildi. Zaten St. Petersburg'da Müslüman Tatar nüfusunun asıl artmaya başladığı tarih 1917 Ekim Devrimi sonrasıydı.

Tatar Camii'nin inşaatı 26 Şubat 1910'da başlamış, 13 Mayıs 1920'de bitirilmişti. Bir başka deyişle Çarlık döneminde başlamış, Sovyetler döneminde tamamlanmıştı.

Ekim Devrimi'nden sonra aşağıda değineceğim Lenin ve Stalin imzalı "Rusya'nın ve Doğunun Bütün Müslümanlarına Çağrı" başlıklı beyanname 20 Aralık 1917'de *İzvestiya*'da yayımlandığında Tatar Camii'nde çalışmalar da devam etmekteydi. Yukarıda belirttiğim gibi yapı, Lenin'in ofis olarak kullandığı konağın biraz ilerisindedir.

Caminin geriye kalan iç tezyinatı ve dış duvar çalışmaları Sovyetler zamanında 30 Nisan 1920'de tamamlandı. Şimdi kullanılmayan giriş kapısının iki yanında bu tarihler mevcuttur. Buna göre başlaması 26 Şubat 1910 (13 Şubat 1910), bitişi ise 13 Mayıs 1920 (30 Nisan 1920) tarihindeydi. Çarlık döneminde başlamış, Sovyetler döneminde tamamlanmıştı. Camiyi 20 kişilik bir kurul yönetmektedir ve aralarında 1917'de caminin imamlığını da yapan tanınmış İslam ve Türk alimlerinden Musa Carullah Bigeyev de vardır.

TEŞEKKÜR: Kıvanç Yiğit Mısırlı'ya ve Rusça çevirilerle önerileri için Roman Velev'e teşekkür ederim.

(LENİN) HÜKÜMETİNİN MÜSLÜMANLARA BEYANNAMESİ

Ekim Devrimi'nden kısa süre sonra, bir yandan cami içindeki tezyinat çalışmaları devam ederken diğer yandan Lenin ve Stalin imzalı ünlü bir bildiri yayımlandı. *İzvestiya*'da yayımlanan bildiri 20 Aralık 1917 tarihliydi ve "Rusya'nın ve Doğu'nun Bütün Müslümanlarına Çağrı" adını taşıyordu.

Bu bildiri dönemin Osmanlı gazetelerinden *Vakit*'te de yayımlanmıştı. Ancak İttihat ve Terakki'nin Osmanlı basınına uyguladığı sansür nedeniyle metinde bazı atlamaların olduğu anlaşılıyor. Mesela orijinal metinde "Türkiye'nin parçalanmasına ve Ermenistan kurulmasına dair anlaşmanın geçersiz ve hükümsüz olduğu" belirtilmişti. Ardından yazılan "askeri operasyonların mümkün olan en kısa zamanda durdurulacağı ve Ermenilerin siyasal kaderlerini serbestçe belirleme hakkının garanti edileceği" cümlesi çevrilmemişti. Bir fikir vermek amacıyla *Vakit*'te 2 Ocak 1918 tarihinde yayımlanan haberi burada aktarıyoruz.

"(LENİN) HÜKÜMETİNİN MÜSLÜMANLARA BEYANNAMESİ", VAKİT, 2 KÂNUNUSANİ (OCAK) 1918/1334 (18 REBİYÜLEVVEL 1336), S. 1.

Rus Amele ve Asker Cemiyeti'nin nâşir-i efkârı olan (*İzvestiya* İlzvestiyah) gazetesi 7 Kânun-ı evvel 1917 tarihli nüshasında âtideki mühim beyannâmeyi neşrediyor ki aynen tercüme ve iktibas ediyoruz:

"Kanlı muharebenin sonu yaklaşmaktadır. Zulüm ve tagallüp binaları yıkılıyor. Bunların enkazı üzerinde çalışanlar ve hürriyet isteyenler tarafından yeni bir âlem kurulacaktır. Rus milletinin yalnız bir arzusu vardır: Şerefli bir sulh akdetmek ve milel-i mahkûmeye lesir milletlere| yardımda bulunmak.

Rusya bu gibi arzularda bulunmak hususunda yalnız değildir. Garp memleketlerinin amelesi de sosyalizm bayrakları altında toplanmaktadırlar. Asırlardan beri "müteveffer ve medeni" Avrupalılar tarafından tagallübe duçar edilen Hindistan'da da isyan bayrakları açılmıştır. Ahalî "Mebuslar Heyeti" namı altında milli heyetler teşkil etmektedir.

Bu büyük hadiseler arasında Rusya'nın ve Şark'ın Müslümanlarına tevcih-i hitap ediyoruz. Ey Rusya Müslümanları, ey Volga ve Kırım Tatarları, ey Sibirya ve Türkistan Kırgızları ve Sartları, ey Kafkasya Tatar ve Türkleri ve Ey Kafkasya Çeçenleri [Çeçenleri olacak!] Bu saniyeden itibaren sizin dinleriniz, millî ve harsî müesseseleriniz her türlü müdahale ve taarruzlardan beridir [kurtulmuşturl. Millî hayatınızı serbestçe tanzim ediniz. Size bu hakkı veriyoruz. Biliniz ki sizin ve Rusya'nın diğer milletlerinin hukukunu ihtilâlin bütün kuvveti himaye edecektir. Siz de ihtilâle ve onun salâhiyettar hükümeti olan hükûmet-i hâzıraya |mevcut hükümete| yardım ediniz.

Ey Şark Müslümanları! Ey Türkler, İranlılar, Araplar ve Hintler! Avrupa asırlardan beri sizin canınızı, malınızı, hürriyetinizi ve vatanınızı bir ticaret metaı diye telakki ediyordu. Bu harbe |atida eden |başlayan| haydutlar sizin memleketlerinizi taksim etmek istiyorlardı. Size beyan ederiz ki sabık Çar tarafından İstanbul'un zaptına dair tanzim ve ahiren beraat ettiğimiz Kerenski tarafından teyit edilen hafi muahedeler |gizli anlaşmalar| hükümden iskat edilmiştir. Rus Cumhuriyeti ecnebi topraklarının zapt ve işgaline muhalifdir.

Size beyan ederiz ki İran'ın taksimi hakkındaki hafi muahede yırtılmış ve yok hükmüne konulmuştur. Harekât-ı harbiye nihayet bulur bulmaz İran'daki askerlerimizi çekeceğiz. Bu suretle İran mukadderatını serbestçe tayin etme hakkını ihraz edecektir.

Size şurasını da beyan ederiz ki Türkiye'nin mukasemesine |paylaşılmasına| ve Vilayât-i Şarkiye'nin kendisinden ayrılmasına dair olan hafi muahede yırtılmıştır ve yok hükmündedir.

Memleketlerinizin haydutlarını defediniz. Bütün cihan fütuhat emelleri arkasından koşanlara muhalif bulunmaktadır. Hint Müslümanları bile şimdiye kadar kanlarını için İngilizlere karşı ayaklanmışlardır. Kaybedecek zamanımız yoktur. Siz kendiniz memleketinizin hâkimi ve efendisi olmalısınız, mukadderatınızı kendi ellerinize almalısınız. Biz demokratça bir sulha doğru kat'i ve azimkârane bir surette ilerliyoruz. Bayraklarımızda her şeyden evvel cihanın milel-i mahkûmesini kurtarmak yazılıdır. Rusya Müslümanları! Sizden muavenet bekliyoruz. Şark Müslümanları! Sizden de muhabbet ve teveccüh bekliyoruz.

Umur-ı Maliye |Milliye olacak!]
Ahali Komiseri
Çoğaçvil |Cugaşvilil Rezelin |Stalin|
Ahalî Komiserleri Meclisi Reisi
V. Ulyanof (Lenin)

(Ayrıca bir iki sözcük farkıyla bu metin için bkz. Uygur Kocabaşoğlu-Metin Berge, *Bolşevik İhtilâli ve Osmanlılar* [İstanbul: İletişim Yayınları, 2006], s. 345-346).

نسخه‌سی ۲۰ پاره‌در

(لەنین) حکومتنك مسلمانلره بیانناممه‌سی

روس عله وعسکر جمعیتك ناشر افکاری اولان (ایزوستیا) غزته‌سی ۷ کانون اول ۱۹۱۷ تاریخلی نسخه‌سنده آتیده‌کی مهم بیاناتك نشر ایدیورکه عیناً ترجمه واقتباس ایدیوروز :

قابل محاربه‌لك سوکی یاقلاشمقده‌در . ظلم وتغلب بنالری یقیلیور . بونلرك انقاضی اوزرنده یاشایانلر وحریت ایسته‌یلر طرفندن یکی برعالم تورولمکده‌در . روس ملتك یالکز پرآوزه‌سی دکل ، شرقلی برصلح عله اجك وعدل حکومته یاردیمده بولونق .

روسیه یوکی آرزولرده بولونان خصوصده یالکز دکللر . غرب مملکتلریك عله‌یده سوسیالیزم بارلاقلری آلتنده طوپلانمقده‌درلر . مصرلردن بری « منور وعدل » اوروپالیلر طرفندن تله دوچار ایدیلن هندستانده‌ده عصیان بارلاقلری آچیلمقده‌در . اعمال « بیوتر صیقی » نامی التنده ملی هیئتلر تشکیل اتمکده‌در .

بو یوکك حادثلر آرهسنده روسیه‌نك وشرقلی مسلمانلرینه توجه خطاب ایدیوروز . ای روسیه مسلمانلری ، ای ولغا وقریم تاتارلری ، ای سیبریا وترکستان قیرغیزلری وسائرلری ، ای قفقاسیا تاتار وترکلری ، ای قفقاسیا جه‌چنلری ! بوندن اعتباراً سزك دینلرکز ، ملی وحرفی مؤسسه‌لرکز حر ومصئون اولمه‌لی وتعرضلردن برىدر . ملی حیاتکزی سربستجه تنظیم ایدیکز . سزه بو حق ویریلیور . بیلیکزکه سزك وروسیه‌نك دیکر ملتلرینك حقوقی اختلاطك یوکون قوی تمامه ایده‌جکدر . سزده اختلاطك اولمامه سلاحندار حکومتی اولان حکومتك حاضرلره یاردیم ایدیکز .

ای شرق مسلمانلری ! ای ترکلر ، ایرانلیلر ، عربلر وهندلیلر ! آوروپا تعرضلرندن بری سزك مالکزی ، مالکزی ، حریتکز و وطنکزی برتجارت مالی دیه تلقی ایدیوردی . بو حربه ابتدا اینی جدودلر سزك عله‌کزی تسلیم ایتك ایسته‌یورلردی . سزه پیاپی اعلیرکه سابق چار طرفندن استیلاسك ضبطه دائر تنظیم واخیراً برطرف ایتدیکز کوه‌سك طرفندن تأیید ایدیلن ملی معاهده‌لر تکمین اسقاط ایملمشدر . روس جمهوریتی اجنی طوپراقلریك ضبط وانضمالنه مخالفدر .

سزه بیان ایدیوروز که ایرانك غربی حصه‌سنك ملی معاهده بوزیلمش وروس عسکری تبعه ایتك اوزره چکیلمکده‌در . عسکریه نهایت بولور بولماز ایرانده‌کی عسکری چکیلکجکدر . یوسوزکه ایران مقدراتی سربسته تعیین ایتك حقنی احراز ایده‌جکدر .

سزه شورای‌ده بیان ایدیوروزکه تورکیه‌نك مقاسمه‌سنه و ولایات شرقیه‌نك کندیسندن آرلانمه دائر اولان ملی معاهده‌یه بوزیلمشدر وروس عسکری چکیلمکده‌در .

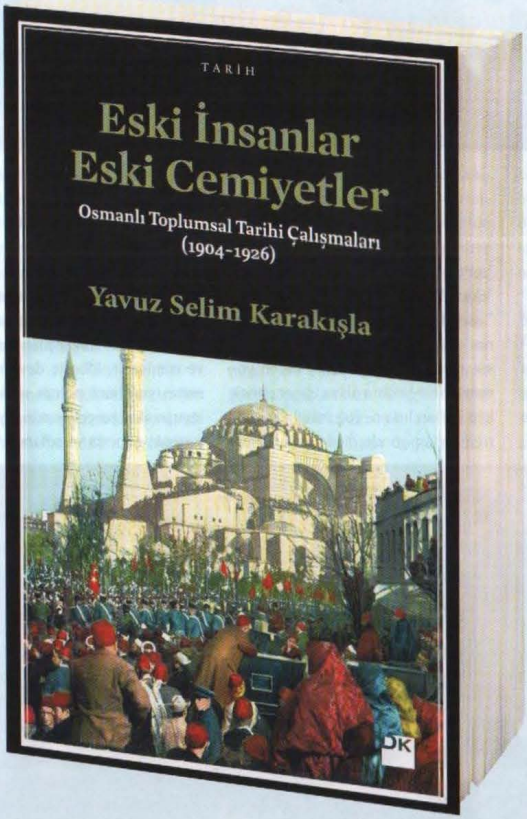
عسکرلرك حیدودلری دفع ایدیکز . یوکن جهان فتوحات امللری آرقه‌سنه قوشانلره مخالف بولونمقده‌در . هند مسلمانلری بیله شمدیه قدر طارق ایچون انکلیزلره قارشی آیاقلانمشلردر . فاقه اعدامك زمانکز دکلدر . سزکدیکز مملکتکزك سز کندیسی اولمالیکز ، مقدراتکزی کندی الکزه آمالیکز .

روسیه‌نك یرمنه دوغری اعلی وحریتکزه یوروزده ایرلیه‌جکدر . بارلاقلرمزده هرشدن اول جهانك مالی حکومتی اورتاسنه یازیلیدر . روسیه مسلمانلری ! سزدن معاونت بکلیوروز . شرق مسلمانلری ! سزدنده محبت وتوجه بکلیوروز .

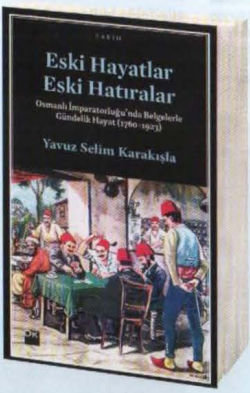
امور مالیه اعالی کومیسری — اعالی کومیسرلر عیلی رئیسی
جوغاشویل وزیلین — و . اولیانوف (لەنین)

Eski İnsanlar, Eski Cemiyetler...

Sıradan insanların, küçük ayrıntıların, minicik olayların, tuhaf olguların, ehemmiyetsiz şeylerin, gayet mühim tarihi...

DK DOĞAN KİTAP

1917 DEVRİMLERİ VE İŞÇİ SINIFI*

Y. DOĞAN ÇETİNKAYA

1917 Devrimleri üzerine külliyatta birbiriyle çatışan birçok okul ve farklı yorum vardır. Ancak bunların önemli bir kesimini yatay kesen husus, işçi sınıfının bir dekor veya fon malzemesi olarak kullanılmasıdır. 1917'de işçi sınıfının devrim sürecinde oynadığı rolü yadsımak mümkün olmadığından, bu sınıfın farklı katmanları ve parçaları anlatılarda sürekli anılır. Öte yandan, işçi sınıfının 1917 Devrimleri içindeki rolü veya yeri genelde muğlaktır. Bu durum, bahis konusu muhafazakâr/sağ tarihyazımı ise bir noktaya kadar anlaşılırdır; fakat aynı durumun devrimlere ilişkin sol/sosyalist tarihyazımında da benzer bir nitelik arz etmesi şaşırtıcıdır.

DEVRİMİN ADINI KOYMAK

Çarlık Rusya'sında 1917 yılı içinde gerçekleştirilen devrimlerden bahsedilirken kullanılan birçok tanımlama vardır. Gerek akademik literatürde, gerek ana akım basında gerekse de gündelik kullanımda "Rus Devrimi", "1917 Devrim(ler)i", "Şubat Devrimi", "Ekim Devrimi", "Bolşevik Devrimi", "Sovyet Devrimi", "Komünist Devrim" gibi tanımlama ve ifadeler sık sık gündeme gelir. Bunlar bazen yorumsuz bir şekilde olaya işaret etmek için kullanılırken, çoğunlukla da içeriğe ilişkin göndermede bulunurlar. Bazen devrimin niteliğini, özünü, temel özelliklerini vurgulamak bazen de olaylardaki belirleyici aktörleri öne çıkarmak için seçilen farklı sıfat ve isimlerdir. Elbette devrim kavramının yanı sıra politik ve ideolojik tartışmalar çerçevesinde siyasi yelpazenin sağında ve solunda yer alan

1917 Şubat'ı sonunda Petrograd'da miting.

Rusya Siyasi Tarihi Devlet Müzesi koleksiyonundan, fotoğraf Evrim Eken.

Mart 1917'de Petrograd Sovyeti toplantısı.

Rusya Siyasi Tarihi Devlet Müzesi koleksiyonundan, fotoğraf: Evrim Eken

kimi çalışmalar "darbe" gibi farklı nitelendirmeleri de tercih edebilmektedir. Dahası 20. yüzyılın önemli bir bölümüne damgasını vuran Soğuk Savaş 1917'de gerçekleşen devrimlerin tanımlanmasını ve adlandırılmasını çok çatışmalı ve tartışmalı bir alan haline getirmiştir.

Bu tanımlamalar, adlandırmalar ve sıcak tartışmalar içerisinde işçi sınıfı da sıklıkla telaffuz edilir. Gerçekleştirilen devrim sonrasında resmi olarak sosyalist ve/veya komünist bir düzen kurulduğundan, bu anlaşılır da bir durumdur. Hatta 1917 devrimlerine adlandırma amaçlı olmasa da betimlemek veya tarif etmek için "işçi devrimleri" denmesi istisna değildir. Ancak "1917 İşçi Devrimi" tanımlamasına ve adlandırmasına rasgelmek gerçekten nadirdir. Adlandırma ve tanımlamanın bir adım ötesine geçildiğinde de 1917 Devrimleri literatürünün işçi sınıfıyla netameli bir ilişkisi olduğu görülür. 1917 üzerine olan külliyatta birbiriyle çatışan birçok okul ve farklı yorum vardır. Bunların önemli bir kesimini yatay kesen husus ise işçi sınıfının bir dekor veya fon malzemesi olarak kullanılmasıdır. 1917'de işçi sınıfının devrim sürecinde oynadığı rolü yadsımak mümkün olmadığından, bu sınıfın farklı katmanları ve parçaları anlatılarda sürekli anılır. Ancak işçi sınıfının 1917 Devrimleri içindeki rolü veya yeri genelde muğlaktır. Bu durum, bahis konusu muhafazakâr/sağ tarihyazımı ise bir noktaya kadar anlaşılırdır; fakat aynı durumun devrimlere ilişkin sol/sosyalist tarihyazımında da benzer bir nitelik arz etmesi şaşırtıcıdır. Resmi Sovyet tarih anlatısı da işçi sınıfının devrim içindeki konumunu ve rolünü muğlak bırakır. Daha doğrusu devrimi gerçekleştiren işçi sınıfı soyut bir sınıftır; kanlı canlı insanlardan oluşmamaktadır adeta. İkonografik bir temsili vardır resmi anlatıda. Elbette anlatıda devrimi gerçekleştiren Bolşevik önderliğin öncülüğünde işçi sınıfıdır, ancak anlatılan tam olarak onun hikâyesi değildir.

POLİTİK TARİHTEN TOPLUMSAL TARİHE

Bu durumun sorgulanması ve işçi sınıfının devrim sürecinde oynadığı rol ve konumu üzerine çalışmaların ortaya çıkması 1960'lardan sonraya kalmıştır. Hatta bu konuda Batı dillerinde önemli eserlerin yayımlan-

Petrograd'da, kadınlar ve çocukların ağırlıkta olduğu bir gösteri.

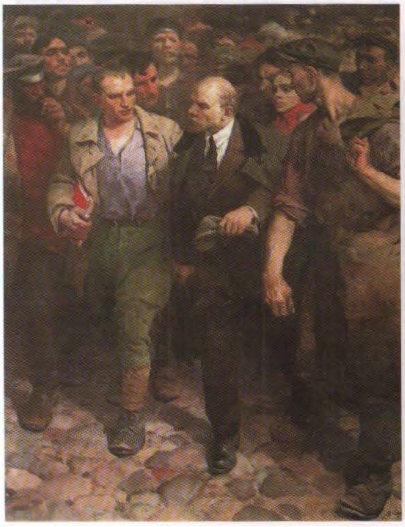
Library of Congress koleksiyonu

22 Nisan 1917'de Petrograd'da Baltık filosu askerlerinin eylemi.

Rusya Siyasi Tarihi Devlet Müzesi koleksiyonundan. fotoğraf: Evrim Ekeli.

ması Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılmasından az bir süre önce gerçekleşmiştir. Gerek Sovyetler Birliği'nde gerekse "Batı"da vurgu genellikle politik tarihe, daha çok da politik grup ve şahsiyetlere yapılagelmiştir. Muhafazakâr tarihyazımı özellikle 1917 Ekim Devrimi'ni Bolşeviklerin bir darbesine, Lenin'in bitmek tükenmek bilmez iktidar sevdasına ve politik entrikalarına indirgemiştir.[1] Resmi Sovyet söylemi ise daha farklı ve olumlu bir vurguyla Bolşevik önderliğin rolünü parlatmaya odaklanmıştır.[2]

***Lenin'le Birlikte*, Vladimir Aleksandrovic Serov (1910-1968).**

Sovyetler üzerine eleştirel bir tutumu olan araştırmacılar da işçi sınıfının herhangi bir önemi haiz olacak cesamete sahip olmadığını düşünegelmişlerdir. E.H. Carr, Isaac Deutscher ve Moshe Lewin özellikle "proletarya diktatörlüğü" kavramını sorgularken aslında iktidarın çok da bir gerçekliği olmayan işçi sınıfına ait olmadığını söylemiştir. Zira sovyetlerde işçi sınıfının varlığı onlara göre problemlidir. Nitekim Theodore von Laue tarafından kullanılan "köylü-işçi" kavramı uzun süredir genel kullanıma yerleşmiş bir ifadedir. Önemli bir gerçekliği çarpıcı bir şekilde ifade etmesiyle bir yandan tartışmaları ateşlemişse de diğer yandan farklı proleterleşme biçimlerini ve seviyelerini tarihsizleştirmiş ve görünmez de kılabilmiştir bu tanımlama.[3] Oysa işçi sınıfının nasıl tanımlandığına bağlı olarak değişen niteliği ve niceliği tartışmalı da olsa Sergei V. Iarov, Rus araştırmacıların çalışmalarına atıfla somut verilerden konuşabilmektedir.[4] İlk yıllara dair birincil kaynakların dönemin bir alt üst oluş dönemi olması hasebiyle dağınık, süreksiz ve farklı kaygılarla yazılmış olması 1917'ye ilişkin yorum yapmayı uzun bir müddet politik bir tartışma çerçevesinde tutmuştur.

İŞÇİ SINIFININ SESİNİ DUYMAK

Özellikle 1960'lardan itibaren siyasi tarih merkezli muhafazakâr tarihyazımı daha sonra "revizyonist" olarak adlandırılacak bir grup tarihçi tarafından sorgulanmaya başlanmıştır.[5] Ekim Devrimi'nden en etkili grup olarak çıkan Bolşeviklerin halktan kopuk, tabansız bir klik değil, kitle desteğine sahip bir siyasi parti olduklarının altı çizilmeye başlanmıştır.[6] Yine Bolşeviklerin kendi içlerinde yeknesak bir grup olmadıkları, Lenin'in birçok kez parti merkezinde yalnız kaldığı, partinin de 1917 yılı boyunca farklı eğilimlere sahip kişi ve gruplar arasında bölünmüş olduğu vurgulanmıştır.[7]

FABRİKA KOMİTELERİ, KONSEYLER VE YEREL SOVYETLER

1917'ye ilişkin tarihyazımı politik tarihten sosyal tarihe doğru kaydıkça farklı toplumsal sınıfların devrim içindeki rolleri üzerine sorulan sorular da çeşitlenmeye ve artmaya başlamıştır. Daha önce bir blok olarak anılan işçi sınıfı, içerdiği farklı kat-

manlarla birlikte ele alınmış, 1917 süresince farklı düzeylerdeki etkinlikleri araştırma konusu olmuştur. Öyle ki özellikle 1980'ler boyunca bu alanda önemli bir literatür oluşmuştur.[8] 1905 Devrimi ve sonrası, I. Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde ve 1917 Devrimi sırasında işçi sınıfının yapısı ve failliği üzerine çok verimli bir tartışma ortaya çıkmıştır.[9] 1980'ler işçi sınıfı üzerine yapılan çalışmaların bir patlama olarak görülebileceği bir on yıldır. Ancak 1989 sonrası komünist rejimlerin çözülmesi, ortaya çıkan bu literatürün daha da genişlemesini ve zenginleşmesini engellemiştir.[10]

1917 Devrimlerinde işçi sınıfının özellikle devrimin merkezi olan Petrograd'da oynadığı rol üzerine çokça atıf yapılan bir çalışma S.A. Smith tarafından 1983 yılında yayımlanmıştır. Smith her şeyden önce üretim düzleminin iktisadi çatışmanın veya ekonomizmin alanı olduğu kadar önemli bir politik alan da olduğunun altını çizer. Bundan dolayı üretimin gerçekleştiği fabrika onun için işçi sınıfının kendiliğindenliğinin bir alanı değil, bilinçli eyleminin de kaynaklandığı bir mekândır.[11] Bundan dolayı Smith daha çok Geçici Hükümet ve sovyetlerde tecessüm eden ikili iktidar yanında bir başka iktidar merkezine odaklanır: sendikalar, fabrika komiteleri ve işçi konseyleri. Smith daha çok anarko-sendikalist eğilimler çerçevesinde değerlendirilen ve bilinen fabrika komitelerinin özellikle 1917'nin bahar aylarındaki kendiliğinden niteliğini çok net bir şekilde resmeder ve belli bir politik akımın ifadesi olduklarını reddeder. İşçilerin kontrol ve denetim talebi ve iradesi daha çok pratik ve iktisadi problemleri çözmek için ortaya çıkmıştır. Ekonomik aksaklıkların önüne geçilmesi, üretimi devam ettirme ve işlerini koruma kaygısı fabrika komitelerinin işçi kontrolü talebinin ortaya çıkmasına vesile olur. Smith derinleşen iktisadi kriz, politik istikrarın sağlanamaması ve kitlesel radikalleşme ile birlikte özellikle temmuz günlerinde fabrika komitelerinin Bolşevikleştiğini iddia eder.[12] Her ne kadar önemli bir iktidar odağı da olsalar ve işçilerin hem radikalleşmesinde hem etkinliklerinin artmasında önemli bir unsur da olsalar fabrika komitelerinin Ekim 1917 sonrasında bile fabrikalara el koyması nadiren gerçekleşir.[13] Yine diğer bir önemli nokta, en hayati kararların ve eylemlerin temsilcilerden oluşan fabrika komitelerince değil de bütün fabrika işçilerinin bir araya geldiği genel toplantılarda hayata geçiyor olmasıdır. Bu genel toplantılar yani fabrika veya işçi konseyleri sıradan birçok işçinin kısa bir sürede içinde politikleşmesine yol açar.[14]

Moskova, 23 Kasım 1917.

Bibliotheque nationale de France koleksiyonu.

Daha sonra aynı konuda çalışma yapan Shkliarevsky fabrika komitelerinin sadece sendikalardan değil işçilerden de bağımsız bir yapı arz ettiğini iddia eder. Daha fazla Menşevikler ve ılımlı bir önderlik tarafından yönetilen sendikalar gibi fabrika komitelerinin de aslında işçilerin tek tek çıkarlarından farklı olarak kendi gündemlerinin ve kurumsal ihtiyaçlarının peşinden koştuklarını söyler. Hatta bunu Steven Smith ve Maurice Brinton gibi yazarların kendisinden önceki çalışmalarıyla karşılaştırarak yapar. Shkliarevsky, Geçici Hükümet'in fabrikalarda işçi kontrolüne cevaz vermemesinin Bolşeviklerle fabrika komitelerini yan yana getirdiğini söyler. Bu nedenle, kurumsal olarak fabrika komitelerinin Geçici Hükümet'in düşürülmesini işçi kitlesinden ve sendikalardan daha önce gündeme getirmeye başladığını ifade eder. Fabrika komitelerinin hem sendikalardan hem Bolşeviklerden hem de işçilerden bağımsız kurumsal yapısı eylemlerini belirleyen yegâne öğedir ona göre. Ekim 1917 sonrasında işçi sınıfı içinde yeni rejime karşı ortaya çıkan tepki, fabrika komitelerinin bu bağımsız yapısı nedeniyle bir sınıf muhalefetine dönüşmemiştir. Ve hatta daha sonra Bolşevikler sendikalarda iktidar olduktan sonra fabrika komitelerinin sendikalar içinde eritilmelerini de

18 Haziran 1917'de Petrograd'da bir eylem.

Rusya Siyasi Tarihi Devlet Müzesi koleksiyonundan, fotoğraf: Evrim Eken.

bu yapıları mümkün kılmıştır. Ancak Shkliarevsky'nin fabrika komiteleri ve işçi sınıfı arasındaki bu ayrımı belgeleyebildiğini söylemek zordur. Hatta çok anlamlı olmayacak bir şekilde Steven Smith gibi yazarları belge ve olgu yığınını tezleri için kullanmakla suçlamıştır. Sonuç itibarıyla fabrika komitelerinin bağımsız kurumsal yapısını vurgulamak dışında önemli bir tezi olduğunu söylemek güçtür.[15] Ancak onun bu çalışması da politik süreç içinde fabrika komitelerinin sonuç üzerinde etkili olan aktörler olduğunu teyit eder ve okumakta olduğunuz makale için bu bağlamda anlamlıdır.

Smith'in bir başka önemli katkısı da Rusya emek tarihinde önemli bir tartışma konusu olan işçi sınıfı içindeki farklı katmanların nasıl farklı politik tavırlar geliştirdiği konusunda 1917 yılından örnekler vermesidir. Yukarıda bahsettiğim revizyonist literatür Rusya işçi sınıfını çalıştıkları sanayi, sektör, fabrikaların ölçeği, üretimin coğrafi yeri, emeğin vasfı, ücret seviyeleri, aldıkları eğitimin seviyesi, okuryazarlık, cinsiyet, yaş, kırla ilişki, siyasal bilinç, politik parti ve sendikalarla ilişki seviyesine göre ayrı ayrı ele almaya çalışır. En azından bu konulardaki farklılıkların nasıl bir siyasal ve toplumsal sonuç doğurduğu önemli bir tartışma konusu olmuştur. Smith kitabında proleterleşme seviyesi, vasıf, cinsiyet ve yaşın önemli farklar yarattığını teslim etse de 1917 yılının Petrograd işçi sınıfının yüzde 60'ını oluşturan köylü-işçiler, kadınlar ve işgücüne yeni katılanlar ile onlardan önce proleterleşmiş eski vasıflı erkek işçileri zamanın hâkim proleter bilincinde birleştirdiğini iddia eder.[16]

Smith ile aynı zamanlarda kitabını yayımlayan Diane Koenker ise Çarlığın bir diğer önemli kenti Moskova'ya bakar. Koenker'in çalışması da oldukça ayrıntılıdır. Şehirde yaşayan emekçileri çok farklı özellikleriyle birlikte ele alır. Kitap 1917 gibi siyasal açıdan çalkantılı bir yılı uzun bir çağı incelercesine kantitatif bir analiz çerçevesinde irdeler. Öyle ki okur bazen dünya tarihinin en hareketli yıllarından birini okuduğunun ayırdında olamayabilmektedir. Ancak bu ayrıntılı döküm 1917'in önemli dönüm noktalarına dair yaptığı değerlendirmeleri daha güçlü kılar.[17] Bu kuşağın çalışmalarının önemli yanı sadece genel bir işçi sınıfından bahsetmiyor olmaları ya da onun yapısal özellikleriyle kendilerini sınırlandırmamalarıdır. Devrimin öznesi olarak da işçi sınıfının ön plana çıktığı çalışmalardır bunlar. Etten ve kemikten oluşan insanlar olarak işçilerin sesleri, talepleri ve eylemleri bu çalışmaların literatüre en önemli katkısıdır.

Koenker de özellikle işçilerin yarattığı kurumları çok iyi resmeder. Kendiliğinden ortaya çıkan ve bugüne kadar üstünde daha fazla durulan sovyetlerin yanında fabrika komiteleri de bu çalışmanın merkezindedir. İşçilerin siyasi tartışmalara müdahalelerini, siyasi partilerle değişen ilişkilerini, yaygınlaşan farklı türde grevlerini bağlamına başarılı bir şekilde oturttuğu söylenebilir. Koenker'in bir diğer katkısı da işçi önergeleri veya işçi tekliflerini, işçilerin aldıkları kolektif kararları ön plana çıkarması ve bunun önemi üzerinde ayrıntılı bir şekilde durmasıdır.[18] Böylece işçilerin sadece sendikalar, fabrika komiteleri, sovyetler, grevler ve siyasal partiler yoluyla değil farklı biçimlerde kendilerini ifade ettiklerini ve devrim süreci boyunca çok etkili bir şekilde siyasete müdahil olduklarını görmek mümkün olmaktadır. Bu da aslında çok net bir şekilde

Bolşevikler, Menşevikler ve sosyal devrimcilerin siyasal mücadele ve müdahalesini görmezden gelmeden işçi sınıfının kitlesel olarak 1917'nin başından sonuna kadar siyasal bir bilinç ve derinlik geliştirdiğine işaret eder.[19] Kendiliğinden ortaya çıkan hareketlilik ve eylemlerin yarattıkları olanakların bu şekilde ayırdında olmak 1917 Şubat ve Ekim Devrimlerini anlarken Soğuk Savaş döneminin siyasal entrikalar ve komplolar söyleminden korur bizi.

Aynı kuşaktan David Mandel, Petrograd işçilerinin devrim sürecindeki rollerini ve yerlerini art arda yayımladığı iki ayrı kitapta ele alır.[20] Mandel de farklı işçi gruplarının farklı politik eğilimleri olduğu üzerinde durur. İşçilerin seslerini duyduğumuz çok ayrıntılı aktarımların bulunduğu bu iki kitapta Mandel işçileri kabaca üç gruba ayırır. Metal işçilerinin merkezinde olduğu kalifiye işçilerin siyasi eylemlerin içinde daha fazla yer aldıklarını söyler. Onlar hem daha enternasyonalist bir söylem kullanmaktadır hem de daha ileri bir sınıf bilincine sahiptirler. Daha çok kadınlardan oluşan vasıfsız işçiler ise siyasi olarak kendilerini ifade etme konusunda daha pasiftir. Daha geniş ve soyut meselelerle fazla ilgilenmiyor görünen bu grubun mesele ekmek meselesi olduğu zaman radikal bir eylemlilik içinde pekâlâ seferber olabildiklerinin altını çizer Mandel. Üçüncü bir grup da işçi aristokrasisi dediği, zanaatkâr özellikleri daha ön planda olan işçilerdir. Onların da sembolik grubu matbaa işçileridir. Her ne kadar bilinç ve siyasal eylemlilik konusunda vasıflı işçilerden geri kalmasalar da kendilerini diğer işçi gruplarından ayırt etmek eğilimindedirler.[21]

1 Mayıs 1917'de Petrograd'da Dvortsovyi Meydanı'nda işçiler.

Library of Congress koleksiyonu

Mandel bunun yanında farklı etkenlerin işçi sınıfının eylemlilikleri ve kendilerini temsil konusunda önemli farklılar yarattığını ifade eder. Örneğin yukarıdaki ayrım konusunda net de olsa yaşın önemli bir faktör olduğunun altını çizer. Genç işçiler tüm gruplarda en militan tavrı gösteren kesimdir. Bütün grupları da yatay kesmektedir bu kategori.[22]

Ancak Mandel özellikle Ekim Devrimi'ne giden süreçte tarihyazımının bir bölümünde iddia edildiği

Petrograd sokaklarında Bolşevikler.

Bibliotheque nationale de France koleksiyonu

Devrim günlerinde Petrograd'da askerler.

Library of Congress koleksiyonu

gibi işçi eylemliliklerinin irrasyonel ve körü körüne bir tavır sergilemediğini, tam tersine tecridi ve temkinli bir eğilimi izleyerek radikalleştiğini vurgular. Bundan dolayı farklı biçimlerde ve farklı duyarlılıklarla da olsa Ekim'e yaklaşılırken siyasal olayların etkisi, enflasyon ve fabrika kapatmaları gibi etkenlerin vasıflı metal işçileri ile vasıfsız tekstil işçilerini Bolşeviklere destek vermek konusunda birleştirdiğini ayrıntılı örneklerle gösterir. Hatta Ekim'den sonra Bolşevik iktidarı konusunda bir yabancılaşma ortaya çıktığında da işçilerin neden Sovyet iktidarından yüz çevirmediğini yukarıdan aşağıya bir kitle siyaseti ve propaganda ya da zor aygıtı vurgusuyla değil bu farklı işçi gruplarının tavrı ve kararlarıyla açıklar.[23] Böylece Şubat ile Ekim arasında yaşanan Nisan Krizi, Temmuz Günleri ve Kornilov İsyanı gibi üç önemli dönüm noktasında işçilerin kararlarının nasıl siyasi parti ve liderleri belirleyebildiğini gösterir.

1980'lerde ortaya çıkan bu literatür sadece arşivlerden ve birincil kaynaklardan yeni bilgileri gün ışığına çıkaran meslekten tarihçilerle sınırlı değildir. Carmen Siriani de bu dönemde ortaya çıkan bilgiler üzerinde Sovyet deneyimini fabrika komiteleri, işçi denetimi talepleri ve bunun demokrasi tartışmasındaki yeri üzerinden değerlendirir. Böylece tarihyazımında ortaya çıkan bu çalışmaların kısa bir zaman içinde siyaset bilimi tartışmalarına da etkide bulunduğunu görmek mümkündür.[24]

İŞÇİ MİLİSLERİ VE KIZIL MUHAFIZLAR

1917 söz konusu olduğunda işçilerin üretimden gelen güçlerini kullanmaları, kendiliğinden veya kurdukları örgütler aracılığıyla siyasi meselelere müdahaleleri sosyal tarihe en az ilgi gösteren eserlerde bile geçerken değinilen olgulardır. Ancak işçilerin bir başka müdahalesi veya örgütlülüğü hak ettiği ilgiyi çekememiştir. Daha doğrusu önemi veya gerçekliği

III. Enternasyonal'i temsil eden bir poster.

Geçici Hükümet askerleri Temmuz 1917'de Petrograd'da.

Rusya Siyasi Tarihi Devlet Müzesi koleksiyonundan, fotoğraf: EvrimEken.

küçümsenmiştir: işçi milisleri ve Kızıl Muhafızlar. Bu konuda daha önce bazı yayınlar yapılmış olsa da Rex A. Wade yukarıda anılan yayınlarla aynı tarihlerde bu konuda çığır açıcı bir çalışma yayımlamıştır.[25] Wade, işçi milislerini ve Kızıl Muhafızları oldukça ayrıntılı bir çalışmayla ele almış, mahiyetlerini, 1917 boyunca yaşadıkları evrimi ve devrim tarihinde taşıdıkları önemi ortaya koymuştur. Bu çalışma yukarıda ele alınan eserlerle birlikte ele alındığında aslında işçi sınıfının 1917'deki yerini ve rolünü ortaya koymada önemli bir eksikliği tamamlar.

Wade, işçi milislerinin ve Kızıl Muhafızların her şeyden önce Şubat Devrimi'nden hemen sonra kendiliğinden bir şekilde ortaya çıktığının altını çizer; yani siyasal partilerle doğrudan bir ilişkileri yoktur. Daha çok fabrikalarda ve işçi mahallelerinde ortaya çıkmışlardır. Hatta ilk olarak fabrikaya sahip çıkmak, düzeni korumak, üretimin aksamadan devam etmesini sağlamak kaygısından doğarlar. Yani kendiliğinden olduğu kadar yerel özellikler de arz ederler. Ancak kısa bir süre sonra ücret ve işçi denetimi/kontrolü taleplerinin de en temel maddi destekçisi haline gelirler.[26] İlk başta yaygın olarak işçi milisleri şeklinde Çarlığın birçok yerinde ortaya çıkarlar. Wade en fazla devrimin kalbi Petrograd üzerinde dursa da Moskova, Saratov ve Kharkov gibi devrimin diğer önemli merkezleri hakkında da ayrıntılı bilgiler sunar. Geçici hükümet daha fazla tepki çektikçe ve işçi sınıfı içindeki hoşnutsuzluklar arttıkça kendiliğinden hareket daha da radikalleşerek Kızıl Muhafızların doğuşuna yol verir. Ancak burada Geçici Hükümet'e tepkinin dile getirilmesi ikili iktidar çerçevesinde işçi milislerinin Sovyetler ile yakın oldukları anlamını taşımaz. Zira merkez sovyet idaresi bu kendiliğinden karakteri çok önde olan silahlı işçilerden çekinmektedir. Bundan dolayı merkezi sovyetten ziyade milisler ve muhafızlar fabrika komiteleri, kentin militan bölgelerindeki yerel sovyetler tarafından desteklenir. Wade muhafızların çok benzer bir profile sahip olduklarını yazar: genç ve evli olmayan fabrika işçileri (en azından evli ama çocuksuz). Yaz aylarına kadar Bolşevikler dahi milis ve muhafızlara doğrudan müdahil değildir. Yaz aylarındaki krizler, Temmuz isyanı ve Kornilov Darbesi gibi hadiseler Kızıl Muhafızların hem sayılarında önemli bir artışa neden olur hem de onları siyasileştirir. Wade muhafızların yaz aylarının sonundan itibaren Bolşevikleştiklerini söyler. Ona göre Kızıl Muhafızların sayıları Ekim'e doğru iki yüz bine ulaşmıştır.[27] Kızıl Muhafızlar özellikle Ekim'e giden süreçte çok önemli bir rol oynasalar da 1918 yılından itibaren Kızıl Ordu lehine tasfiye edilirler.

SONUÇ: ÜÇLÜ İKTİDAR

1917 Şubat Devrimi'nden sonra Duma toplantılarının yapıldığı Tauride Sarayı'nı sağ ve sol kanata bölerek çalışan Geçici Hükümet ile Petrograd İşçi ve Asker Delegeleri Sovyeti yani Merkezi Sovyet Komitesi, bilindiği şekliyle bir "İkili İktidar" oluşturacaklardır. Geçici Hükümet herhangi bir seçimle veya kurumsal süreklilikle iş başına gelmiş bir heyet değildir. Dışişleri bakanı olarak ortaya çıkan Milyukov'un girişimi ve oldu bittisiyle kurulmuş, kerameti kendinden menkul bir hükümettir.[28] Zaten kısa bir süre sonra Tauride Sarayı'nı gerçek bir toplumsal tabana dayanan sovyet merkez komitesine bırakarak Mariinski Sarayı'na taşınacaktır. Ancak yukarıda belirtildiği gibi Tauride Sarayı'nda toplanmaya başlayan Petrograd İşçi ve Asker Delegeleri Sovyeti de yegâne sovyet değildir. Sovyet merkez komitesi olarak ortaya çıkmış ve baştan itibaren birçok siyasal parti temsilcisini içermiştir. Ancak döneme karakterini veren, bir sovyet kurma yarışının yaşanıyor olmasıdır. Sovyetler işçilerin ve askerlerin birçok örnekte kendilerini politik olarak ifade ettikleri iktidar organlarıdır ve yaşamın her alanına ilişkin meselelerle de uğraşmakta-

Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin İkinci Kongresi, 1906 (Youri Vinogradov (1926 -). Kongre 3-8 Kasım günlerinde Finlandiya'ya bağlı Tampere kentinde toplandı. Partiye nihai şekli bu kongrede verildi.

dırlar. Mart ve Nisan aylarında imparatorluk çapında 700 sovyet vardır ve yaz aylarında da takribi iki yüz bin temsilciye sahiplerdir. Ekim'e gelindiğinde ise sovyet sayısı 1429 olmuştur. Bunlardan 455 tanesi köylü sovyetidir.[29] Her ne kadar Petrograd merkez sovyeti temsil ilişkilerini işçi sınıfından kopartacak şekilde bürokratikleştirse de Şubat sonrası tabandaki ve alt sınıflardaki hareketlilik bir bütün olarak sovyet hareketinde demokratik temsil damarını ve hatta geleneğini canlı tutmuştur.[30] Maurice Brinton da 1970 yılında ve tam da bu bağlamda 1917 Devrimi'nde işçi denetimi olgusunu ve fabrika komitelerini gündeme getirmiş, daha doğrusu hatırlatmıştır. Bu damarın güç kaybetmesi ve merkezi iktidar tarafından ezilmesi ona göre devrimin yarım kalmasının en önemli sebeplerinin başında gelmektedir.[31]

1917 boyunca hem çeşitli mahallelerde, fabrikalarda, garnizonlarda toplumun farklı kesimleri, köylüler, işçiler, askerler kendi sovyetlerini kurmakta, hem de yukarıda değinilen fabrika komiteleri gibi birçok özyönetim örgütlülüğü ortaya çıkmaktadır. Yerel sovyetler, fabrika komiteleri, işçi konseyleri, milisler, muhafızlar, askerlerin ve köylülerin kurduğu komiteler Şubat Devrimi'yle hızlı bir şekilde alt üst olan kent merkezlerinde ama özellikle başkent Petrograd'da gündelik hayattan siyasi gelişmelere kadar birçok meseleye müdahil olmaktadır. Bundan dolayı Bertram D. Wolfe'nin 1969 yılında altını çizdiği gibi aslında "ikili iktidar" yerine özellikle Ekim 1917'ye kadar bir "üçlü iktidar"dan bahsetmek, dönemi anlamak için daha uygundur.[32] 1917 Devrimleri üzerine en iyi sentezlerden birini kaleme alan Wade de *mnogovlastie* yani "çoklu iktidar"ın, *dvoevlastie* yani "ikili iktidar"ın çok ötesine geçtiğinin altını çizmiştir.[33] Yine 1917 Şubat Devrimi'nin en yetkin tarihçilerinden Hasegawa da Şubat'ın son ve Mart ayının ilk günlerinde Geçici Hükümet'in oluşturmaya çalıştığı halk milislerine karşı ortaya çıkan Kızıl Muhafızların Duma Komitesi yani Geçici Hükümet ve merkezi sovyetin icra komitesi yanında ortaya çıkan işçilerin devrimci isteklerinden oluştuğunun altını çizer ve bu durumun üçlü bir ilişkiden bahsetmeyi gerekli kıldığını söyler.[34] Anweiler de zaten sovyetlerin asıl çekirdeğini bu damarın beslediğini yani işçi komitelerinin sovyetleri oluşturduğunu bu makalede ele alınan literatürden çok önce belirtmişti.[35]

Uzun lafın kısası, gerek devrime temel karakterini veren, gerek Bolşeviklerin iktidar olmasını sağlayan, gerek "ikili iktidar"ın gerçekten ikili bir iktidar halini almasını mümkün kılan ve zorlayan, gerekse de "sovyet" olgusunu eski rejimin bir kurumu derecesine inmesine engel olarak onu devrimin öznesi kılan işçi sınıfının kendiliğinden ve radikal seferberlik haliydi. 1917 üzerine ortaya çıkmış tarihyazımında, medyada ve gündelik tartışmalarda Şubat ve Ekim karşılaştırması vardır: Kendiliğinden ve kitlelerin katılımıyla ortaya çıkan demokratik Şubat Devrimi *versus* Bolşeviklerin darbesi ya da siyasi entrikasıyla gerçekleşen Ekim Devrimi. Oysa ki küçük bir siyasal grubun iktidarı bu kadar kolay elde edip, uzun bir iç savaştan galip çıkması ve 20. yüzyıla temel rengini verecek bir rejim inşa etmesi çok da mümkün değildir[36] Zaten yukarıda değinilen revizyonist okulun Soğuk Savaş'ın dikte ettiği sınırlardan çıkarak Bolşeviklerin iktidara gelmesini anlamaya çalışması da bu basit gerçekten neşet etmişti. Bolşevikler sovyetlerde daha fazla güç oldukça iktidara yaklaşıyorlardı. Zira çok güçlü olan taban hareketi sovyetleri iktidar yapıyordu. Bu, Lenin Nisan ayında "tüm iktidar sovyetlere" dediği için olmuyordu. Yukarıda özetlenen süreç sonucunda işçi sınıfının çok farklı örgütlülükleri yüzlerce sovyeti toplumda iktidar yapıyordu ve de sovyetlere iktidar talep edenleri. Gerek Geçici Hükümet'in gerekse de Menşeviklerin kontrolündeki Petrograd Sovyeti'nin işçilerin, köylülerin ve askerlerin gıda, toprak ve

barış taleplerini görmezden gelmesi 1917'de gerçek iktidara kimin sahip olduğunu ortaya çıkarıyordu. Ekim Devrimi'nde Bolşevikler birçok revizyonist tarihçinin vurguladığı gibi zaten taban örgütlenmelerinde iktidar oldukları için hükümete gelmişlerdi. Bir sene içinde yapıp ettiklerine hem işçiler hem de köylüler arasında tepki oluşsa da Bolşevik karşıtı bir karşı devrime toplumsal/sınıfsal bir destek çıkmamasının en önemli sebebi de bu olguydu.[37] Sonuç olarak bu "üçlü iktidar" ilişkisini anlamadan, dolayısıyla da işçi sınıfının rolünü teslim etmeden, 1917 boyunca gerçekleşen siyasal olayları ve nihayetinde gerçekleşen 1917 Ekim Devrimi'ni komplo teorilerinden azade olarak açıklamak ve anlamak mümkün değildir.

DİPNOTLAR

* Bu yazı 1917 Devrimleri üzerine tarihyazımını değerlendirdiğim ve yazmakta olduğum bir başka yazının bir bölümünden türetilmiştir

1 Ronald Grigor Suny, "Revision and Retreat in the Historiography of 1917: Social History and Its Critics", *The Russian Review* 53/2 (Nisan 1994): 167.

2 Bkz., Ronald Grigor Suny ile gerçekleştirdiğim ve *Birikim* dergisi Kasım 2017 sayısında yayımlanacak olan söyleşi ya da Diane Koenker, *Moscow Workers and the 1917 Revolution* (Princeton: Princeton University Press, 1981), s. 5.

3 Theodore von Laue, "Russian Peasants in the Factory 1892-1904", *Journal of Economic History* 21/1 (Mart 1961): 80.

4 Sergei V. Iarov, "Workers," *Critical Companion to the Russian Revolution 1914-1921*, der. Edward Acton, Vladimir Cherniaev ve William Rosenberg (Londra: Hodder Arnold, 1997), s. 607.

5 Bu noktada yalnız olmamakla birlikte çığır açıcı iki makale yayımlayan Leopold H. Haimson en önemli isimlerin başında gelir. Makalelerinde Haimson hem Batı hem de Sovyet tarihyazımında ortak kabullerin olduğunu söylemiş ve bunları sorgulamıştır. Haimson'ın bu karşı çıkışı politik tarih karşısında sosyal tarih çalışmalarına kapı aralamıştır. Leopold H. Haimson, "Dual Polarization in Urban Russia, 1905-1917", *The Russian Revolution and Bolshevik Victory*, der. Ronald Suny ve Arthur Adams (Lexington: Heath and Company, 1990), s. 26-50. Bu yazı ilk olarak iki ayrı makale halinde 1964 ve 1965 yıllarında arka arkaya *Slavic Review* dergisinde yayımlanmıştır.

6 1917'ye dair bu revizyonist bakış açısı kısa bir süre içinde ilk önce NEP dönemi ardından da Stalin dönemine doğru genişlemiştir. Bu alanın önemli temsilcisi Sheila Fitzpatrick bunun daha radikal bir adım olduğunu, zira "normalleştirilenin" artık Stalin olduğunu dile getirmiştir. Bu makale Sovyet tarihyazımının bu kulvarına girmeyecek ve 1917 Devrimleri ve işçi sınıfı üzerinde duracaktır. Sheila Fitzpatrick, "Revisionism in Soviet History", *History and Theory* 46/4 (Aralık 2007): 83. Stalin dönemi tarihyazımı tartışmalarının Türkçe bir özeti ve analizi için bkz. Murat Metinsoy, "Blat, Stalin'den Büyüktür: Erken Dönem Sovyet Tarihçiliğinde Revizyonizm", *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar* 7 (Bahar-Yaz 2008): 181-244.

7 Bu konuda siyasi tarih sınırlarında kalsa da 1917 yılının çokboyutluluğunu ve özellikle Bolşeviklerin farklı eğilimlerini yansıtan klasik bir çalışma için bkz. Alexander Rabinowitch, *Devrime Doğru: Petrograd Bolşevikleri ve 1917 Temmuz Ayaklanması* (İstanbul: Yordam Kitap, 2014).

8 Bu konuda burada değineceklerimden biraz daha erken bir çalışma John Keep'in kitle seferberliği ve Rus Devrimi'ndeki yeri üzerine olan kitabıdır. Keep kent merkezlerinde ve kırda devrim boyunca ortaya çıkan kitle seferberlik örüntüleri ve yarattıkları örgütlülüklere yakından bakmaya çalışmıştır. Bu çabası da onu bütün gelişmeleri liderler, ideoloji ve manipülasyon üzerinden okuyan geleneksel soğuk savaş çalışmalarından ayırmıştır. Hâlâ basılı olmayan malzeme kullanmanın yabancılar için problem olduğu bir dönemde çalışmasını yapmış olması içeriği sınırlasa da kitle seferberliğinin kapsamı konusunda bir sınırlılık göstermemiştir. Yine de temel yorumları çalışmanın konusunun aksine geleneksel soğuk savaş paradigmasına zaman zaman bağlı kalmıştır. Ancak fabrika komitelerinden işçi milislerine, köylü kır örgütlenmelerinden sendikalara birçok taban örgütlenmesini ve inisiyatifini kapsamına almıştır. John L.H. Keep, *The Russian Revolution: A Study in Mass Mobilization* (Londra: Weidenfeld and Nicolson, 1976)

9 Ronald Grigor Suny, "Russian Labor and Its Historians in the West: A Report and Discussion of the Berkley Conference on the Social History of Russian Labor", *International Labor and Working Class History* 22 (Güz 1982): 39-52.

10 Komünizmin çöküşünün Rusya ötesi tarihine olan etkisi için bkz. William G. Rosenberg, Mark D. Steinberg ve Reginald E. Zelnik, "International Colloquium on Workers and the Intelligentsia in Russia in the Late Nineteenth and Early Twentieth Centuries", *International Labor and Working-Class History* 49 (Bahar, 1996): 180.

11 S.A. Smith, *Red Petrograd: Revolution in the Factories, 1917-1918* (Cambridge: Cambridge University Press, 1983), s. 2.

12 *Age*, s. 162.

13 Zaten 1917 boyunca fabrikalara yani kapitalist mülkiyete el konması siyasi gruplar tarafından da talep edilmiyor. Haziran ayında gerçekleştirilen Petrograd Fabrika Komiteleri Birinci Konferansı'ndan sonra yazdığı bir yazıda da Ekim Devrimi sırasında da Lenin böyle bir el koymadan ziyade işçilerin kontrolüne vurgu yapıyor. Fabrikaların işçiler tarafından daha doğrusu bu fabrika komiteleri tarafından kamulaştırılmasının sosyalizmin inşasına katkıda bulunmaktan ziyade kaosa yol açacağını dile getiriyor. Paul H. Avrich, "The Bolshevik Revolution and Workers' Control in Russian Industry", *Slavic Review* 22/1 (Mart 1963): 47-48.

14 S.A. Smith, *Red Petrograd: Revolution in the Factories, 1917-1918*, s. 165, 181 ve 205.

15 Gennady Shkliarevsky, *Labor in the Russian Revolution: Factory Committees and Trade Unions 1917-1918* (New York: St. Martin's, 1993)

16 Smith, *age*, *1917-1918*, s. 36.

17 Diane Koenker, *age*.

18 *Age*, s. 228-268

19 Bugün andığım bu literatürün çokça kullandığı işçilerin kendilerini ifade ettikleri farklı açıklamalar ve kararlardan bir İngilizce seçki yayımlanmış durumda. Tek tek işçilerin sesleri veya fabrika komitelerinin karar ve açıklamaları gibi kolektif iradelerini görmek için bkz. Mark D. Steinberg, *Voices of Revolution, 1917* (New Haven: Yale University Press, 2003)

20 David Mandel, *The Petrograd Workers and the Fall of the Old Regime: From February Revolution to the July Days 1917* (Londra: Macmillan, 1983) ve David Mandel, *The Petrograd Workers and the Soviet Seizure of Power: From the July Days 1917 to July 1918* (Londra: Macmillan, 1984).

21 Mandel, *The Petrograd Workers and the Fall of the Old Regime: From February Revolution to the July Days 1917*, s. 9.

22 *Age*, s. 40.

23 Mandel, *The Petrograd Workers and the Soviet Seizure of Power: From the July Days 1917 to July 1918*, özellikle sekizinci bölüm işçilerin neden Ekim sonrasında da Bolşevikleri ve Sovyetleri desteklemeye devam etmelerinin ardındaki mantığı anlatıyor

24 Carmen Sınanı, *İşçi Denetimi ve Sosyalist Demokrasi: Sovyet Deneyimi* (İstanbul: Belge Yayınları, 1990). Kitap İngilizce olarak 1982 yılında yayımlandı.

25 Rex A. Wade, *Red Guards and Workers' Militias in the Russian Revolution* (Stanford: Stanford University Press, 1984).

26 *Age*, s. 102-104.

27 *Age*, s. 196-206. Daha önceki bir çalışmada bu rakam ancak yüz bin civarında olarak tespit edilmişti: D.N. Collins, "A Note on the Numerical Strength of the Russian Red Guard in October 1917", *Soviet Studies* 24/2 (Ekim 1972): 279.

28 Bu döneme dair birçok çalışma olmasına rağmen Geçici Hükümet'in bu darbeyarı oluşumuna Murray Bookchin gibi altını kalın çizerek dikkat çeken çalışma yok gibidir. Murray Bookchin, *Devrimci Halk Hareketleri Tarihi: 1905'ten 1917'ye Rus Devrimleri*, c III (Ankara: Dipnot Yayınları, 2011.) s. 198.

29 S.A. Smith, *The Russian Revolution* (Oxford: Oxford University Press, 2002), s. 17.

30 Bu konuda Oskar Anweiler'in 1958 yılında Almanca yayımlanan değerlendirmesi hâlâ temel değerini koruyor. Oskar Anweiler, *Rusya'da Sovyetler (1905-1921)* (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1990).

31 Maurice Brinton, *The Bolsheviks and Worker's Control 1917-1921: The State and Counter-Revolution* (Londra: Solidarity, 1970). Gerçek adı Chris Pallis olan Brinton Rus tarihyazımında revizyonist ekolünde ortaya çıktığı 1960'lardan 1980'li yıllara kadar sosyalist hareket ve tartışmalarda etkili olan ve özgürlükçü sosyalizmin bayraktarlığını yapan Solidarity grubunun en önemli şahsiyetidir.

32 Bertram D. Wolfe, "The Triple Power: The Role of the Barracks and the Street", *An Ideology in Power: Reflections on the Russian Revolution* (Londra: Allen and Unwin, 1969), s. 138-141. Kitabın adından da anlaşılacağı üzere ve yazarın kişiler liderler odaklı diğer çalışmaları göz önünde bulundurulduğunda genel yaklaşımına çok uymayan bir vurgu aslında bu bölümde yapılır. Ancak tarihsel gerçeklik yazarı ideolojilere ve yukarıdan aşağıya bir vurguya sahip olsa da tabanda yaşanan toplumsal seferberlik Wolfe'ye "üçlü iktidar" adlandırması yaptıracak bir önemi barındır

33 Rex A. Wade, *The Russian Revolution, 1917* (Cambridge: Cambridge University Press, 2017), s. 291. Yukarıda anılan ve devrimler tarihinde aşağıdan hareketleri anlatının merkezine yerleştiren nevi şahsına münhasır bir yeri olan Bookchin de devrimci süreci "üçlü iktidar" kavramı çerçevesinde ele almayı salık vermiştir. Murray Bookchin, *age*, s. 219.

34 Tsuyoshi Hasegawa, "The Formation of the Militia in the February Revolution: An Aspect of the Origins of Dual Power", *Slavic Review* 32/2 (1973): 304. Daha sonra yayımladığı ve Şubat Devrimi üzerine temel eserlerden biri haline gelen kitabında Hasegawa bu üçlü iktidar mantığıyla bağlantılı olarak bu devrimin ne daha önce birçok anıda iddia edildiği gibi liberallerin ne de daha sonra Stalinist tarihyazımında yazıldığı gibi Bolşeviklerin iradesi sonucu olduğunu söyler. Şubat Devrimi' ona göre Çarlığa karşı mevcut orta sınıf muhalefetin yanında asıllarak kitlelerin kendiliğinden isyanları ve iradeleri sonucu gerçekleşmiştir. Çalışmasının önemli bir kısmını ilk iki haftaya ayıran Hasegawa'nın kitabı aşağıdakilerin oynadıkları rolü çok iyi resmeder. Tsuyoshi Hasegawa, *The February Revolution: Petrograd 1917* (Seattle: University of Washington Press, 1981).

35 Anweiler, *age*, s. 69.

36 Steve A. Smith, "Petrograd in 1917: the view from below", *The Workers' Revolution in Russia, 1917: The View from Below*, der. Daniel H. Kaiser (Cambridge: Cambridge University Press, 1987), s. 75-76.

37 1918 ve sonrasında özellikle köylülerin Bolşevik karşıtı olmamasını bu bastırılmış anlatan ve yine literatürün en önemli çalışmalarından birisi olan bir eser için bkz. Orlando Figes, *Peasant Russia, Civil War: The Volga Countryside in Revolution (1917-1921)* (Oxford: Clarendon Press, 1989).

RUS TARİH LİTERATÜRÜNDE 1905 KRİZİ VE EKİM DEVRİMİ'NE GİDEN YOL

ONUR İŞÇİ

Literatürde Ekim Devrimi'nin kaynağı meselesini irdeleyen bu makalede cevaplanmak istenen soru şu: 1905 olaylarını 1917'nin bir provası olarak görmek mümkün müdür? Yoksa 1905 ve 1917 devrimleri birbirlerinden tümüyle farklı tarihsel olaylar olarak mı ele alınmalıdır? Farklı bir ifadeyle, detaylı betimleyici analizler yapmak yerine, Rusya'nın devrim yıllarına kuş bakışı göz atacak olursak 1905 Krizi'yle başlayıp 1917 Ekim Devrimi'ne kadar uzanan ve kendi içinde bütünlük arz eden bir fay hattı bulabilir miyiz?

Romanov ailesi bir arada. (Soldan sağa) Marie, Kraliçe Aleksandra, Çar II. Nikolay, Anastasia, Aleksey (önde oturan), Olga (ayakta solda)ve Tatyana (ayakta sağda).

Library of Congress koleksiyonu

1905 olayları 1917'deki iki devrimin önsözüydü; yani hem Şubat, hem de Ekim devrimlerinin girizgâhıydı. Bu önsözde bir dramda bulunması gereken tüm unsurlar mevcuttu fakat piyes o sene tamamlanamadı

Lev Troçki, *İstoriya Russkoy Revolyutsii* (1932)

Yüzüncü yılında Ekim Devrimi'ni hatırladığımız bugünden seneler evvel, hatta Sovyetler Birliği'nin kuruluş yıllarında bile, Rusya'nın ihtilal yılları üzerine çok sayıda eser mevcuttu.[1] Buna rağmen, çağdaş bir müverrihin ifade ettiği gibi, devrim sürecinde imparatorluk Rusya'sının çöküşü ve komünizmin yükselişi "kapsamlı bir şekilde incelenmiştir" demek hem "inceleme" fiiline hem "kapsamlı" belirtecine edilmiş bir haksızlık olur.[2] Soğuk Savaş sonrası literatürde ideolojik kavgalardan bir miktar uzaklaşarak yazılan ve sayıları katlanarak çoğalan monografilere şöyle bir göz atıldığında, tarihçilerin Çarlık otokrasisinin yakasını bırakmayan sorunları aşağı yukarı aynı kategoriler altında sıraladığını söylemek mümkün olabilir; köylülerin sorunları ve hızlı sanayileşme, hem merkezde hem taşrada ciddi mali buhranlar, birbirinden farklı etnik-mezhepsel grupların ihtilafları, imparatorluğun durmaksızın genişleyen sınırları, sert eleştiriler yapan ve tartışma ortamı yaratan bir kamuoyu ve çeşitli entelektüel akımların ortaya çıkışı gibi. Aynı şekilde, söz konusu asli sorunlar ve bunların imparatorluk hükümetine dayattığı müphem zorluklar arasındaki bağlantı konusunda da görüş birliği vardır. Fakat tarihçiler önemli bir soru çerçevesinde birbirlerinden farklı yollara saparlar: Monarşi kendi statik yapısı sebebiyle mi yok olmuştur, yoksa bu çöküş beklenmedik bir hadise midir ve iç çatışmalardan ziyade I. Dünya Savaşı koşulları sonucu mu ortaya çıkmıştır?[3]

Başka türlü söylersek, Rus monarşisinin hayatta kalmasının mümkün

olmayacağı ne zaman açıkça görünür bir hal almıştır? Richard Pipes'ın öne sürdüğü gibi, tarihçiler arasındaki anlaşmazlık özellikle şu soru üzerinde toplanmaktadır: Devrim "alttan gelen karşı konamaz sosyal kuvvetler" tarafından güdülenmiş olduğuna göre, bu ihtilalin patlak vermesi ve neticeleri kaçınılmaz mıydı yoksa ihtilalin gidişatını, "doğal olarak oluşmuş olan sosyal çalkantıyı kendi despotluklarını tepeden dayatarak istismar eden"[4] radikal aydınlar arasındaki iktidar düşkünü politikacılar mı belirlenmişti? Uzatmalı çöküş diye adlandırabileceğimiz tezin savunucuları, Rus İmparatorluğu'nun toplumsal yapısını modernleştirme çabalarının, asıl amaçları "her ne pahasına olursa olsun statükoyu idame ettirmek"[5] olan bürokrasinin muhafazakâr unsurları tarafından engellenmiş olduğu fikrini öne sürerler. "Karamsarlar" olarak da adlandırılan kayda değer sayıdaki Rus tarihçisi, özellikle 1905 Devrimi sonrası Romanovların çöküşünün kaçınılmaz olduğunu ve I. Cihan Harbi olmasaydı bile Rus İmparatorluğu'nun şu ya da bu şekilde parçalanacağını iddia ederler.

Buna karşılık, Michael Karpovich gibi 20. asrın ilk yarısına damgasını vuran Rus tarihçilerinin bir bölümü, 1905 Devrimi'nden sonra anayasal düzene geçiş yolunda (biraz isteksiz de olsa) önemli adımlar atmış olan II. Nikolay'ın çağın koşullarına ayak uydurabileceğini savunurlar ve Romanov sülalesinin kaderini tayin eden esas unsurun (tıpkı Osmanlı, Habsburg ve Hohenzollern hanedanlıklarında olduğu gibi) Büyük Harp olduğunu iddia ederler. Karpovich'e göre şehirlerdeki gıda kıtlığı, ordunun çöküşü ve cesaretinin kırılması gibi doğrudan I. Dünya Savaşı'nın yarattığı koşullar üç asırlık Romanov iktidarını birdenbire parçalamış ve 1917'de yaşanan iki devrim sonrası SSCB'nin kurulmasına sebep olmuştu.

Soğuk Savaş boyunca birbirleriyle rekabet eden bu iki zıt görüşün temsilcileri ve onların öğrencileri Rusya araştırmaları alanını "geri kalmışlık" ve "harp koşulları" olarak özetleyebileceğimiz bir dikotomiye sürükledi ve bu tartışma Bolşevik Partisi'nin ölümüne kadar devam etti. Bugün geldiğimiz noktada ise, Ekim Devrimi'nin kaynağı meselesiyle uğraşan araştırmacıların sebep-sonuç ilişkilerini umumiyetle Rus toplumunun günlük yaşamında aradığını söyleyebiliriz. Literatürde Ekim Devrimi'nin kaynağı meselesini irdeleyen bu makalede de cevaplanmak istenen soru aynı: 1905 olaylarını 1917'nin bir provası olarak görmek mümkün müdür? Yoksa 1905 ve 1917 devrimleri birbirinden tümüyle farklı tarihsel olaylar olarak mı ele alınmalıdır? Farklı bir ifadeyle, detaylı betimleyici analizler yapmak yerine, Rusya'nın devrim yıllarına kuş bakışı göz atacak olursak 1905 Krizi'yle başlayıp 1917 Ekim Devrimi'ne kadar uzanan ve kendi içinde bütünlük arz eden bir fay hattı bulabilir miyiz?

Aslında, uzatmalı çöküş tezini savunan tarihçiler arasında bile Rusya'nın parçalanma sürecinin kesin başlangıç noktasının ne olduğu hususunda tam bir görüş birliği yoktur. Kimi yazarlar Rusya'da devrim hareketlerinin köklerinin 1860'lara kadar dayandığını, Kırım Savaşı'ndaki mağlubiyetiyle telaşa kapılan "sklerotik (katılaşmış)" imparatorluk rejiminin yeniden canlanma tedbirleri almaya kalkıştığını, fakat 1890'lara gelindiğinde bu çabaların nafile olduğu gerçeğinin Rus halkının çoğunluğu tarafından benimsendiğini öne sürerler. Örneğin, Orlando Figes anlatısına 1891-1892 Büyük Kıtlık Krizi'yle başlamayı tercih etmiştir.[6] Benzer şekilde, Robert Service de Büyük Kıtlık Krizi'ni "otokrasinin Rus tebaası gözündeki meşruluğunu yitirdiği bir an" olarak açıklar.[7]

Buna rağmen, Ekim Devrimi öncesi Rusya tarihi üzerine inceleme yapmış olan hemen herkes, 1904-1905 Rus-Japon Savaşı ve 1905 Devrimi üzerinde daha büyük bir hassasiyetle durmuştur. Örneğin, Richard Pipes 1917'de imparatorluğun dağılmasının ilk safhasının "kelimenin dar anlamıyla 1905 vahşetiyle" başladığını[8] ileri sürer. Bilindiği gibi, Rusya 1904-1905 Japon harbinde bozguna uğramış ve bu yenilgi Romanovları bir dizi felaket ile karşı karşıya getirmişti. Mağlubiyetler öğrenci protestolarını, işçi grevlerini ve liberallerin otokrasiye karşı memnuniyetsizliğini ateşlemiş ve tüm bunlar 22 Ocak 1905 tarihinde başlayan bir devrim olarak doruk noktasına ulaşmıştı.

Çar II. Nikolay.

Library of Congress koleksiyonu

Japonya 1904 sonbaharında Port Arthur'daki Rus donanmasına ansızın saldırıya geçtiğinde, Çar II. Nikolay ve Savaş Bakanı Aleksey Kuropatkin bu işi tuhaf bir keyifle karşılamış ve zafere kesin gözüyle bakmışlardı. Ancak Japonlar Rus liderlerin hayal ettiğinden çok daha çetin bir rakip çıkmıştı.[9] Savaş boyunca Rus ordusunun teçhizatının yetersizliği, savaş alanı ile Petrograd'daki komuta merkezi arasındaki coğrafi uzaklık ve bu sebeplere bağlı yaşanan lojistik fiyaskolar yüzünden alınan mağlubiyetler yeni palazlanmaya başlayan Rus kamuoyu tarafından acımasızca eleştirilmişti.[10] İmparatorluk hükümetinin bir süredir Uzakdoğu'da ta-

kıp ettiği maceraperestlik öylesine tepki uyandırmıştı ki, İçişleri Bakanı Plehve Sosyalist Devrimci Çatışma Organizasyonu tarafından yerleştirilen bombayla paramparça edildiğinde Rusya'da kamusal vicdan azabı diye bir sözcük neredeyse kalmamıştı ve Rus vatandaşları yöneticilerinin kanına susamıştı.

General Aleksey Kuropatkin.

http://ocdn.eu

20. yüzyılın hemen başlangıcında Rusya'nın başına musallat olan problemler Avrupa'da o sırada devam eden daha büyük sorunlarının bir parçası olarak görülebilir; 1848 yılından beri Avrupa'nın büyük bölümünde yaşanan kitlesel işçi grevleri, köylülerin huzursuzlukları, oy hakkı mücadeleleri, silahlı ayaklanmalar gibi.[11] Fakat 1905'te otokrasinin başına gelen hadise ilk hedefi meşrutiyet olan ve Birinci Duma'nın açılmasıyla sonuçlanan bir devrimdir ve bu öteden beri iktidarı kayıtsız şartsız babadan oğula geçiren bir sistemin sarsılması anlamına gelmektedir. 1905 Devrimi'nin temel özelliği, kendiliğinden gelişen düzensiz bir hareket olması ve tüm imparatorluğa şaşırtıcı bir hızla yayılmasıdır. Lakin tarihçiler devrimin tanımı konusunda uyuşmazlık içindedir ve 1905 olaylarının hakiki bir "devrim" sayılıp sayılmayacağı konusunda farklı düşünürler.

Devrim terimi genellikle sosyal yapıda bir sıçrama olarak anlaşılır; merkezden uzaklaşan değişim faktörlerinin, yeni hükümet modelleri, mülkiyet ilişkileri ve yeni sınıf ayrımlarıyla kaynaştığı bir hareket olarak kabul edilir. Devletin sosyoekonomik yapısının yeniden düzenlenmesini, eski egemen güçlerin ve meşruiyet sembollerin in ortadan kaldırılmasını içeren bir tanzimat sürecinin ertesinde, devrimler genellikle yeni kurulan devlet aygıtlarının, yeni kurumlar tesis ederek kuvvetini pekiştirmeye çalıştığı daha radikal bir safhaya geçer. Dahası, Teodor Shanin ya da Theda Skocpol'un 1905 üzerine yorumlarından görebileceğimiz gibi, tarihçiler devrimleri çoğu zaman, organize olmuş politik tarafların yanı sıra entelektüellerin, işçilerin, köylülerin ve meslek sahiplerinin de bulunduğu organize olmuş ya da olmamış sosyal kesimlerin katılımını içeren müşterek bir mücadele süreci olarak algılamaktadır.[12]

Benzer bir şekilde, Nader Sohrabi anayasacı tanzimatçılar ile devrimcilerin yöntemlerinin birbirinden farklı şeyler olarak görülmesi gerektiği konusuna dikkatımızi çekmektedir. Anayasacılar eski rejimin devlet aygıtlarının doğrudan ve tümüyle devrilmesi için mücadele etmezler, fakat bunun yerine yasama sürecinde dolaylı ya da dolaysız bir şekilde yer alabilmelerini sağlayacak, seçimle tayin edilmiş temsilci bir kurul talep ederler. Bir sonraki adım ise kademeli reformlar getirmek ve yasama gücü vasıtasıyla, yürütme yetkisini kontrol altına almaktır.[13]

Bu açıdan bakıldığında, Rusya'daki 1905 buhranında bir devrimi davet eden tüm koşullar mevcuttur: savaş yüzünden çıkan büyük bir kriz, ekonomik sorunlar, sosyal sınıfların ve diğer çatışan grupların hızlıca çözünmesi, sivil teşkilatların ve bunların ardındaki ideolojilerin yükselişi, yönetimdeki seçkinler ve devlet aygıtlarıyla ilgili badireler, "tüm bunlarla bağlantılı ahlaki kriz"[14] ve son olarak uluslararası konjonktür. Bu manzara 1905'e gelindiğinde Rusya'daki mevcut durumdur; fakat yine de bazı tarihçiler 1905 olaylarının yalnızca "1917'nin bir provası" olduğunu ve "1905'in kelimenin tam anlamıyla devrim sayılamayacağını" öne sürerler. Bu görüşlerinin nedeni grevlerin, sokak eylemleri ve gösterilerin, kargaşa ve ayaklanmaların "1905'te Rusya'yı kasıp kavurmasına rağmen pek çok sosyal, politik ve ekonomik kuruma dokunmamış olması"dır.[15]

Mesela, Alan Wood açıkça 1905'teki olaylara mikro açıdan bakar ve bu dönemi Bolşevik Devrimi'ne giden yolda bağlantısız bir dönemeç olarak görür. Wood'un üzerinde ısrarla durduğu konu 1905 Devrimi'nin meşrutiyetçi yapısıdır. Ona göre 1905 yılındaki olaylarının henüz bütün devlet

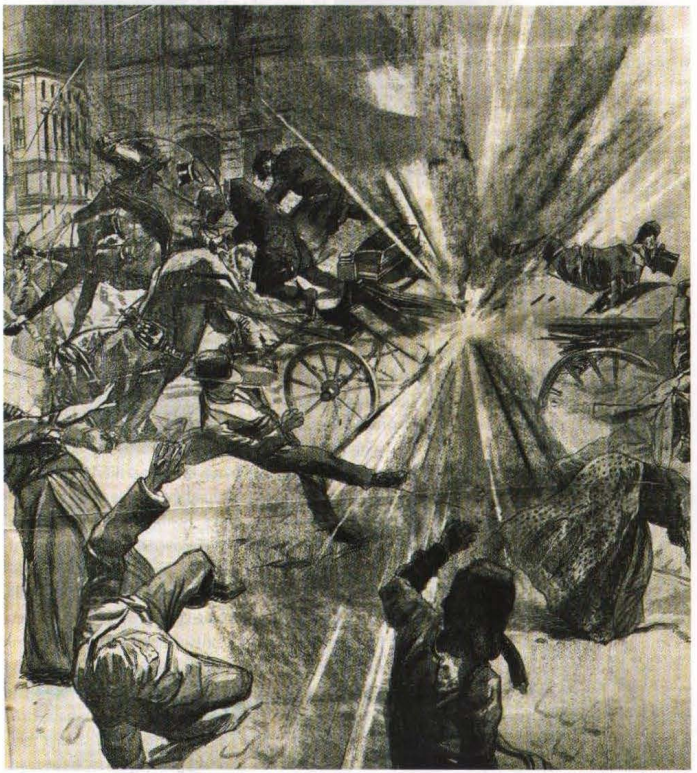
aygıtlarıyla birlikte eski rejimi tümüyle tasfiye etmeyi amaçlayan bir yapısı yoktur. Rusya'da bu an Çarlık rejiminin tamamen ortan kaldırıldığı Şubat Devrimi'ne tekabül eder. Wood'un hesaba katmadığı nokta ise 1917 Şubat Devrimi'ne yol açan olayların net olarak 1907 darbesiyle başlayan zincirleme olaylar dizisi olduğu gerçeğidir.

1907'de İkinci Duma'nın kapatılarak otokrasinin restore edildiği ve devrimin sona erdirildiği dönem sonrasında Rus toplumunu sarsan başlıca ortak problemleri göz önünde bulundurursak, 1905 ve 1917 arası dönemi bir bütün olarak ele alabiliriz: başarısız toprak reformları, kefaret ücreti denilen ödemeler ve ülkenin hızlı sanayileşme hareketini finanse eden ağır vergi yükü karşısında köylünün hoşnutsuzluğu,[16] aydın çevreler arasındaki devrimci grupların ve fikirlerin yaygınlaşması,[17] Çar II. Nikolay'ın atalarına kıyasla zayıf karakteri, bakanları ve generalleri tarafından kolaylıkla etki altına alınabilmesi ve Çar'ın bu özelliklerinin hükmettiği seçkinleri rahatsız ve tedirgin etmesi gibi.[18]

Dahası Alexander Gerschenkron'un savunduğu gibi, Rus köylüsünün özgürleşme sonrası (1861) kötüleşen yaşam koşulları (kefaret ücretleri ve haksız toprak bölüşümü) aslında eşzamanlı gerçekleşen sanayileşme hamlesi için uygun bir ortam yaratmıştı; fakat sonuçlar itibariyle 1905 yılında Rus kentlerinde görünen manzara merkezi otoritenin hedeflediklerinden çok farklıydı. Başka türlü söylersek, köylülerin yeterince toprak sahibi olamamasına ilaveten hanelerine dayatılan mali yükümlülükler kırsal kesimden kaçışı tetikledi ve böylece yeni gelişmeye başlayan sanayi hamlesi için önemli miktarda emek ikmali sağlandı. Fakat reformlar ve bunları izleyen yasama önlemleri her yerdeki *obşçina*'ya (köy komünlerine) yetki vererek topraktan göçe karşı bir duvar öremediği için gerek taşrada gerekse merkezde devrimci hareket için uygun koşulların oluşmasına sebep oldu.[19]

1905 Devrimi'nin arifesinde Rus İmparatorluğu hayli parçalanmış bir toplum yapısı arz ediyordu ve her sosyal grup çoktan politikleşmiş sınıf bilinci geliştirmişti.[20] İmparatorluk Rusya'sının son zamanlarındaki sanayileşme ve modernleşme hamlesi düşünüldüğünde, Romanovların açıkça orta halli grupların büyümesini teşvik ettiği görülür. Bu makalenin de kaynakçasını belirleyen birçok tarihçi bugün dahi kulağa tanıdık gelen bir meseleye cevap bulmaya çalışıyor: Bu birbirine benzemeyen orta halli gruplar hangi oranda bir orta sınıf kimliği kazanmıştır? Hangileri devrimci hareketlere katılmıştır? Hangileri monarşinin yanında yer almıştır? Benzer şekilde, vatandaşlık hakları ile ilgili tartışmaya katılan tarihçilerin çoğu, Rus liberallerinden (ülkelerini Batı standartlarına göre yetersiz görseler de) sosyalistlere (vatandaşlık hakları konusunda Batılı kavramların evrenselliğini kabul etmeseler de), *zemstvo* liberallerinden profesyonel meslek sahiplerine, öğretmenlerden öğrencilere kadar milyonlarca insanın özgürlük, eşitlik ve otokrasinin keyfiyetine bir son verme arzusuyla siyasi protestolara katıldıklarını öne sürerler.

Fakat yeni yüzyılın başında Rusya orta sınıf entelektüellerinin ve burjuvazinin yol açtığı gerilimlerin ötesine geçmiş ve örneğin 1903'te İçişleri Bakanı Sipyagin'in ve 1904'te Plehve'nin suikastleri gibi vakalarla yaklaşmakta olan ihtilalin şiddetli göstergelerine tanıklık etmiştir. Dahası işçi grevlerinin giderek yoğunlaşması ve politikleşmesi ve köylü ayaklanmalarının artması hükümet yetkililerine çeşitli tedbirler almaları yönünde zemin hazırlamıştır. Prens Peter Svyatopolk-Mirski'nin İçişleri Bakanlığı makamına atanması ise imparatorluk politikasında bir değişim olarak kabul edilebilir, çünkü Svyatopolk-Mirski liberal düşünceli birisi olarak tanınıyordu; dolayısıyla

İçişleri Bakanı Plehve'ye suikast düzenlenen anı temsil eden bir illüstrasyon.

https://upload.wikimedia.org

bu atama birçok kişi tarafından "siyasi bir baharın başlangıcı" (*vesna nadezhd i ozhidanii*) olarak görülmüştür.[21]

Mirski'nin bakanlığının ilk haftaları bu makalenin konusuyla yakından ilgilidir, çünkü yukarıda belirtilen tüm sosyal kesimler ve çıkar grupları bu

Dimitri İvanoviç Svyatopolk-Mirski.

https://ok.ru

atamadan memnun görünüyordu ve liberal ya da en azından baskıcı olmayan bir politika yürüteceğini düşünüyorlardı. Mirski ilk olarak Plehve'nin kadrosunu feshetti ve reform politikasını kesin bir kararlılıkla uygulamaya geçirdi, örneğin *zemstvo*'ların taciz edilmesi politikasına son verdi. *Novoye Vremya* gibi muhafazakâr gazeteler bile yeni bakanın hükümet ve halk arasında uzlaşma sağlayabilecek bir köprü vazifesi görebileceğini vurgulamaktaydı.[22] II. Nikolay, Svyatopolk-Mirski'nin reform önerisini ciddiye alsa da ve seçimle gelen temsilcileri yasama meclisine kabul etse de bu temsilciler halk tarafından değil hükümet tarafından seçilmekteydi.[23] Mirski'nin daha sonra günlüğünde belirttiği gibi, II. Nikolay "pasif ve kararsız bir karaktere sahip olduğu için" önceleri "reformların genel çerçevesi ve bunların uygulanması gerektiği" konusunda kendisine katılmış fakat bunları uygulamaya koymanın uygun ve doğru yolları konusunda emin olamamıştı.[24]

1905 krizinin klasik anlatılarından biliyoruz ki devrimin şiddetli safhasını başlatmış ve hızlandırmış olan gerçek etken Kanlı Pazar diye bilinen olaydır. Bu nedenle, burada *krovavoe voskresen'e*'ye ya da *Gaponovshchina*'nın detaylı bir analizine girmek tekrara kaçabilir; ancak bir ayrıntıya değinmekte fayda var. Rus tarihi uzmanlarının neredeyse hepsi, Kanlı Pazar'ın halkı Çar'a karşı çıkmak üzere birleştirdiği ve bunu siyasi partilerin senelerdir başaramadığı ölçüde başardığı konusunda hemfikirdir. Olayı izleyen haftalar, devrimciler ve tanzimatçılar da bir arada olmak üzere, Rus toplumunun her kesiminin katıldığı muazzam kitle protestolarına sahne oldu. Kitle hareketlerine işçilerin Kanlı Pazar'ı protesto etmek amacıyla başlattığı "grev salgını"[25] eşlik etti. Bu felaketi takip eden ilk haftalarda Rus İmparatorluğu'nun sanayi merkezlerinde grev yapan işçilerin sayısı yarım milyonu aştı. Diğer bir deyişle, tüm Rus halkı işçisiyle, meslek sahipleriyle, yerel politikacılarıyla ve daha birçok kesimden insanlarla otokrasiye karşı güçlü bir safta birleşmiş oldu.[26]

18 Şubat Kararnamesi sonrasında Çar II. Nikolay ve yeni İçişleri Bakanı Aleksandr Bulygin arasında geçen bir görüşme oldukça ders verici niteliktedir. Bulygin köylülerin durumundan duyduğu endişeden söz ederken, Çar II. Nikolay "Gören de devrim patlak verecek diye korkuyorsun zanneder" demiştir; Bulygin'in buna cevabı şudur: "Majesteleri, devrim zaten başlamış durumda."[27] Durumun vahametini anlamak Nikolay'ın sekiz ayını aldı ve ancak Ekim Manifestosu'nu gönülsüzce imzaladıktan sonra şunu kabul etti: "İstavroz çıkarmaktan ve herkese istediğini vermekten başka yapılacak bir şey yok... Bir devrimin ortasındayız ve yönetim aygıtlarımız tamamen dağılmış halde, ki en büyük tehlikeyi de bu arz etmektedir."[28]

Otokrasiye içtenlikle inanmış biri olan Sergei Witte, otokrasinin devrimi yukarıdan desteklemesi gerektiğini düşünüyordu ve Ekim Manifestosu'nu tahtın geleceğini ve imparatorluğu korumak amacıyla tasarlamıştı. Sergei Witte'nin, birleşik bakanlar kuruluna kendisini başbakan adayı göstermesiyle, ilk anayasal dönem başlamış oldu.[29] Ekim manifestosu yasama organlarıyla birlikte bir Duma Devleti kurulmasını vaat etmiş olsa da, bu Duma'nın hükümet gücü, kanun koymayla ilgili sorumlulukları ve temsilcilerin seçilmesi için seçim sistemi oldukça havada kaldı ve farklı yorumlara açık belirsiz bir durum arz etti. Healy'nin belirttiği gibi, "Her şey verildi, fakat hiçbir şey verilmedi."[30]

Özetle, Rus monarşisi 20. asrın ilk krizini şu ya da bu şekilde atlatmış görülse de, 1905'te Çarlık rejimini temelden sarsan buhran ile 1917'deki devrimler arasındaki zincirleme bağlantı göz ardı edilemez. 1881'de II. Aleksandr *Kurtarıcı* Çar'dan *Şehit* Çar'a dönüştüğünde halefi III. Aleksandr, Kış Sarayı'nın çekmece-

Wojciech Horacy Kossak'ın fırçasından "Kanlı Pazar" (Kirovohrad Regional Art Museum).

lerinden birinde bulduğu anayasa taslağını yırtıp çöpe atmamış olsaydı devrimci hareketlerin önüne geçmek belki mümkün olabilirdi. Ancak, 1881 ve 1905 yılları arasında çıkan iç krizlere neo-patrimonyal Rus rejimi ancak gününü doldurmuş birtakım reformları yürürlüğe koyarak cevap verebildi ve otokrasinin dezavantajları iyiden iyiye ayyuka çıktı. Merkezden bakıldığında gereğinden fazla bile reform yapılmış sayılıyordu ve tanzimat düşüncesi ancak çatışma halindeki sosyal çıkar gruplarını yatıştırma ve aralarında bir denge sağlamakla sınırlı tutuluyordu.[11] Alınan tedbirlerin hiçbir işe yaramadığı 1905 Devrimi ile tartışmasız biçimde ispatlandı. II. Aleksandr'ın Narodnaya Volya (Halkın İradesi Örgütü) tarafından öldürülmesinin ardından tam 24 yıl geçmişti ve artık devrimcilerin hedefi gönülsüzce tesis edilecek bir meşruti sistemin çok ötesindeydi. Bu pencereden bakıldığında 1905 ve 1917 devrimlerinin ortak noktası daha net anlaşılabilir: "Otokrasiyi tamamen ortadan kaldırmak."[12]

Epigrafta alıntılanan Troçki'nin 1932 senesinde yazdığı *Rus Devriminin Tarihi* adlı kitabında ifade ettiği gibi, 1917 devrimlerinin başrol oyuncuları bilhassa işçi ve köylüleri giderek daha fazla istismar edenler, 1890'lardaki tarım krizi yıllarında imtiyazlarını kaybeden soylular ve en nihayetinde Romanov hanedanlığının sanayileştirme ve merkezileştirme yanlısı bürokrasisine karşı paylarını korumak için kırsal bölgelerdeki özyönetimlere (*zemstvo*) dönen toprak sahipleridir. Aynı çerçevede, Çarlık bürokrasisinin politik ataletinden asıl zarar görenler, büyüyen ve giderek huzursuzlaşan orta sınıf ve her geçen gün daha fazla tedirginleşen toprak sahibi seçkin sınıftır ve bu kesimlerin kendilerini güvende hissetmemelerinin, huzursuzluklarının veya tedirginliklerinin sebebi çarlığın "sosyal istikrarı temin etmede giderek beceriksizleşmesinden başka bir şey olamaz".[13] İşte tam da bu sebeplerden dolayı, Rus tarih literatüründe bugün kabul gören inanış, 1905 Devrimi'nin 1917'ye giden yolun başlangıcı olduğudur.[14]

Çar II. Aleksandr.

http://diaryrh.ru

DİPNOTLAR

1 Bolşevik devrimciler tarafından kaleme alınmış çok sayıda eserin yanı sıra, başta Lev Troçki'nin *Rus Devriminin Tarihi* olmak üzere, birçok dile tercüme edilmiş olan W.H. Chamberlin'in ve E.H. Carr'ın monografileri iki klasik örnek arasındadır: W.H. Chamberlin, *The Russian Revolution 1917-1921* (New York: The Macmillan Company, 1935); E.H. Carr, *The Bolshevik Revolution: 1917-1923* (Londra: Macmillan, 1950).

2 Marshall Poe, *The Russian Moment in World History* (Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 2003), s. 76.

3 19. yüzyıl Rusya uzmanları bu soruya verecekleri cevaba göre sırasıyla, "karamsarlar" ve "iyimserler" olarak iki gruba ayrılır.

4 Richard Pipes, "Black Bread: Review of *A People's Tragedy* by Orlando Figes", *The New Republic* 216/13 (1997): 36.

5 John Keep, *The Russian Revolution: A Study in Mass Mobilization* (Londra: Weidenfeld and Nicolson, 1976), s. 4.

6 Orlando Figes, *A People's Tragedy: The Russian Revolution 1891-1924* (Londra: Pimlico, 1996), s. xvii.

7 Robert Service, *Society and Politics in the Russian Revolution* (New York: St. Martin's Press, 1992), s. 12.

8 Richard Pipes, *The Russian Revolution: 1899-1919* (New York: Knopf, 1990), s. xxii.

9 David Schimmelpenninck van der Oye, *Toward the Rising Sun: Russian Ideologies of Empire and the Path to War with Japan* (DeKalb: Northern Illinois University Press, 2001).

10 Rus-Japon Savaşı ve Rus İmparatorluğu'nun sorunlu bürokratik yapısı arasındaki ilişkiyi açıkça ortaya koyan bir diğer anlamlı çalışma John Steinberg'in editörlüğünü yaptığı World War Zero (Sıfırıncı Dünya Savaşı) başlıklı derlemedir. Benzer şekilde David McDonald savaşın kalıntılarının 1905 ve 1914 yılları arasındaki kritik dönem sırasında Çarlık hükümetinin politikalarını nasıl etkilediğini tasvir etmektedir. Bkz. John W. Steinberg vd., *The Russo-Japanese War in Global Perspective: World War Zero* (Leiden, Netherlands: Brill, 2005), s. 129-157 ve 545-566.

11 Norman Stone, *Europe Transformed 1878 1919* (Oxford: Malden, Mass: Blackwell Publishers, 1999), Bölüm II.

12 Teodor Sharin, *Russia, 1905-07: Revolution as a Moment of Truth* (New Haven: Yale UP, 1986), s. 8; Theda Skocpol, "State and Revolution: Old Regimes and Revolutionary Crises in France, Russia and China", *Theory and Society* 7/1-2, Special Double Issue on State and Revolution (Jan.-Mar., 1979), s. 7.

13 Nader Sohrabi, "Historicizing Revolutions: Constitutional Revolutions in the Ottoman Empire, Iran and Russia, 1905-1908", *The American Journal of Sociology* 100/6 (Mayıs 1995): 1185.

14 Alexander Tager, Beiliss olayı üstüne yazdığı eseri *The Decay of Czarism* (Çürüyen Çarlık) olarak isimlendirmiştir. Yahudilerin yaşadığı zorluklara sempatiyle yaklaşmış olan Tager, antisemitizmin yükselişini Romanov hanedanlığının ahlaki çöküntüsünün başlangıcı olarak görmüştü. Dahası Tager antisemitizmi yeni Çarlık politikasının temeli olarak kabul etmekteydi; bu, muhalifleri yatıştırmakla uğraşmak yerine halihazırda yandaş olanlara yaklaşan bir politikaydı. Tager, Lenin'in şu sözlerine katılmaktadır: "1905 Devrimi'nden sonra II. Nikolay monarşisi sırtını burjuvanın karşı devrimci yapısına dayamıştır." Bkz. Alexander Tager, *The Decay of Czarism: The Beilis Trial* (Philadelphia: The Jewish Publication Society of America, 1935), s. 5.

15 Alan Wood, "Russia-1905: Dress Rehearsal for Revolution", *History Today* 31/8 (Ağustos 1981): 28-29.

16 Köylü sorunu için bkz. O.G. Bukhovets, "Political Consciousness of the Russian Peasantry in the Revolution of 1905-1907", *Russian Review* 47/4 (Ekim 1988); S. Stepniak, *The Russian Peasantry* (Londra: S. Sonnenschein, 1905); Geoffrey Hosking, *Russia, People and Empire 1552-1917* (Cambridge: Harvard University Press, 1997); G.M. Hamburg, "The Russian Nobility on the Eve of the 1905 Revolution", *Russian Review* 38/3 (Ocak 1979); Oscar Anweiler, *The Soviets: The Russian Workers, Peasants and Soldier Councils, 1905-1921* (New York: Pantheon Books, 1974); Sergei Witte, *The Memoirs of Count Witte*, çev., Abraham Yarmolinsky (New York, Double Day), s. 192.

17 Aydın çevresi için bkz. Vladimir C. Nahirny, *The Russian Intelligentsia: From Torment to Silence* (New Jersey: Transaction Books, 1983); Petr Struve, "The Intelligentsia and Revolution," *Vekhi*, çev., Marshall S. Shatz ve Judith E. Zimmerman (New York: M.E. Sharp, 1994).

18 Sergei Witte, *The Memoirs of Count Witte*, çev., Abraham Yarmolinsky (New York: Double Day), s. 181.

19 Alexander Gerschenkron, "Problems and Patterns of Russian Economic Development", *The Structure of Russian History: Interpretive Essays*, ed. Michael Cherniavsky (New York: Random House, 1970), s. 268-281

20 Bu konuda iki yararlı kaynak ed. Olga Crisp ve Linda Edmondson, *Civil Rights in Imperial Russia* (New York: Clarendon Press. Oxford, 1989); ed. Edith W. Clowes, Samuel D. Kassow, ve James L. West, *Between Tsar and People: Educated Society and the Quest for Public Identity in Late Imperial Russia* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1991).

21 A.N. Bokhanov vd., *Istoria Rossii XX vek* (Moscow: AST, 1997), s. 27.

22 Sidney Harcave, *First Blood: The Russian Revolution of 1905* (Londra: The Bodley Head, 1964), s. 49.

23 Witte, *Memoirs*, s. 221-222.

24 Daniel Turnbull, "The Defeat of Popular Representation, December 1904: Prince Mirskii, Witte and the Imperial Family", *Slavic Review* 48/1 (Bahar 1989): 59.

25 Herrison E. Salisbury, *Black Night, White Snow: Russian Revolutions, 1905-1917* (New York: Doubleday, 1978), s. 136.

26 Paul Miliukov, *Political Memoirs 1905-1907*, ed. Arthur P. Mendel, çev. Carl Goldberg, (Ann Arbor: University of Michigan Press, 1967), s. 42.

27 Larisa Timofeevna Senchakova, *Prisovety i Nakazy Rossiiskogo Krestianstva 1905 1907 gg.: Po Materialam Tsentralnykh Gubernii* (Moskova: Institut Rossiiskoi Istorii, 1994), s. 29-30.

28 Bernard Pares, *The Fall of the Russian Monarchy: A Study of Evidence* (Londra: Jonathan Cape, 1939), 90-91

29 Howard D. Mehlinger ve John M. Thompson, *Count Witte and the Tsarist Government in the 1905 Revolution* (Bloomington: Indiana University Press, 1972), s. 24

30 Ann Erickson Healy, *The Russian Aristocracy in Crisis, 1905-1907* (Hamden, Connecticut: Archon Book, 1976), s. 17.

31 Terence Emmons, "Revolution from Above in Russia: Reflections on Natan Eidel'man's Last Book and Related Matters," *Reform in Modern Russian History*, ed. Teodore Taranovski (New York: Woodrow Wilson Center Press, 1995), s. 33

32 Abraham Ascher, *The Revolution of 1905, Russia in Disarray* (Stanford: Stanford University Press, 1988), s. 2, 40-44.

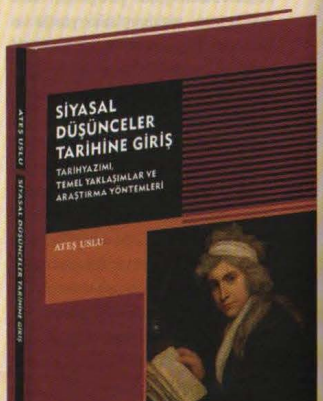
33 Christopher Read, *From Tsar to Soviets: The Russian People and Their Revolution* (London: UCL Press, 1996), s. 11

34 Bkz. "From the Editors: An Interview with Leopold Haimson", *Kritika: Explorations in Russian and Eurasian History* 8/1 (Kış 2007): 1-12 ve Peter Holquist, "Violent Russia, Deadly Marxism, Russia in the Epoch of Violence", *Kritika: Explorations in Russian and Eurasian History* 4/3 (Yaz 2003): 627-652.

SİYASAL DÜŞÜNCELER TARİHİNE GİRİŞ

TARİHYAZIMI, TEMEL YAKLAŞIMLAR VE ARAŞTIRMA YÖNTEMLERİ

Siyasal düşünceler tarihi alanında çok sayıda çalışma kaleme alınmış olsa da siyasal düşünce tarihçiliği üzerine sorgulayıcı eserlerin sayısı son derece azdır. Bir dizi filozofun "dâhiyane" kabul edilen düşüncelerinin özetlenmesiyle sınırlı kalan geleneksel düşünce tarihi yaklaşımları çok sayıda araştırmacı tarafından eleştirilmiş olsa da, literatürün önemli bir kısmında bu yaklaşımların tahakkümü devam etmektedir. Bu kitapta siyasal düşünceler alanının siyaset felsefesinin yanında siyasal ilahiyat, siyasal ideoloji ve sistemli olmayan siyasal düşünüş biçimlerini de içeren bir alan olduğunun altı çizilmektedir. Bu tespitten hareketle siyasal düşünceler tarihinin bir akademik disiplin olarak genel kamu hukuku ve siyaset felsefesi tarihi gibi disiplinlerle bağlantı içinde gelişiminin izi sürülmektedir. Cambridge Okulu yaklaşımı ve Marksist yaklaşımlar başta olmak üzere düşünce metinlerinin siyasal-entelektüel ve toplumsal bağlam ile ilişkisi üzerine düşünen araştırmacıların tarihyazımına katkıları incelenmekte; siyasal düşünceler tarihini üst sınıf, erkek ve Batılı yazarların incelemesinden ibaret gören tarihyazımı geleneklerine yöneltilen eleştirilere de yer verilmektedir. Metodoloji tartışmalarından hareketle siyasal düşünceler tarihyazımının tartışmalı konularına değinilmektedir. Kitapta sosyal bilimlerde araştırma yöntemlerini nicel yöntemlerle ya da alan araştırması ile sınırlı tutan yaklaşımlara eleştiri yöneltilmekte, siyasal düşünceler tarihçilerinin kendilerine özgü araştırma yöntemleri olduğu hatırlatılmakta ve araştırma yöntemlerine ilişkin bir çerçeve çizilmektedir.

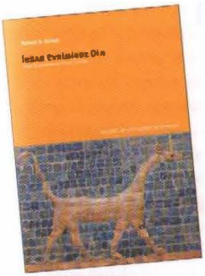
Online Satış: http://dukkan.tarihvakfi.org.tr/

Vakıf Merkezi
Sarıdemir Mah. Ragıp Gümüşpala Cad. No: 10
34134 Eminönü/İstanbul
Tel: (0212) 522 02 02 - Faks: (0212) 513 54 00
www.tarihvakfi.org.tr - tarihvakfi@tarihvakfi.org.tr

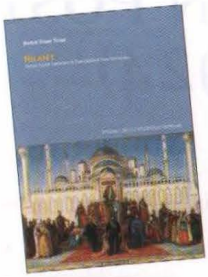
Ankara İrtibat Bürosu
Selanik Caddesi Tankut İş Merkezi
No 82/30 06420 Kızılay Ankara
T (0312) 424 05 10 / 424 00 50

TARİH VAKFI

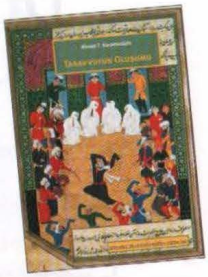
İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

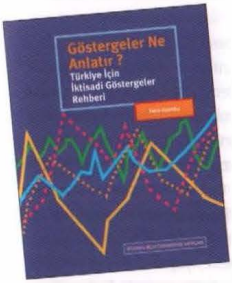
ROBERT N. BELLAH
İNSAN EVRİMİNDE DİN
ESKİ TAŞ ÇAĞINDAN EKSEN ÇAĞINA
759 sayfa, ISBN: 978-605-399-485-5

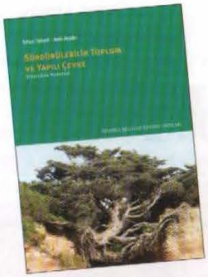
NAMIK SİNAN TURAN
HİLAFET
ERKEN İSLÂM TARİHİNDEN
OSMANLI'NIN SON YÜZYILINA
608 sayfa, ISBN 978-605-399-484-8

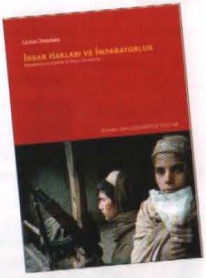
AHMET T. KARAMUSTAFA
TASAVVUFUN OLUŞUMU
260 sayfa, ISBN: 978-605-399-496-1

FATİH AKYILDIZ
GÖSTERGELER NE ANLATIR?
TÜRKİYE İÇİN
İKTİSADİ GÖSTERGELER REHBERİ
450 sayfa, ISBN: 978-605-399-491-6

ANLI ATAÖV, İLHAN TEKELİ
SÜRDÜRÜLEBİLİR TOPLUM VE YAPILI ÇEVRE
STRATEJİLER YELPAZESİ
219 sayfa, ISBN: 978-605-399-489-3

COSTAS DOUZINAS
İNSAN HAKLARI VE İMPARATORLUK
KOZMOPOLİTANİZMİN SİYASAL FELSEFESİ
358 sayfa, ISBN: 978-605-399-381-0

KAREN STARR, LEWIS ARON
HALK İÇİN PSİKOTERAPİ
İLERİCİ BİR PSİKANALİZE DOĞRU
300 sayfa, ISBN: 978-605-399-481-7

YIKIM, YENİDEN YARATIM VE CİNSELLİK*LER*
ULUSLARARASI PSİKANALİZ YILLIĞI 2017
283 sayfa, ISBN: 978-605-399-493-0

DERLEYEN: DENİZ ARDUMAN KIRCALI
AYRILIK
196 sayfa, ISBN: 978-605-399-498-5

www.bilgiyay.com
Telefon: 0212 311 64 63 Faks: 0212 216 2415
e-mail: yayin@bilgiyay.com - dagitim@bilgiyay.com

Genel Dağıtım: PUNTO

www.puntokitap.com
Telefon: 0212 496 10 50 Faks: 0212 551 30 13
e-mail: punto@puntokitap.com

DEVRİMİN POSTERLERİ (1917-1924)

EVRİM EKEN

Bolşeviklerin emekçi sınıfları bilinçlendirme mücadelelerinde kullandıkları propaganda araçları ve propagandanın dili giderek kolay anlaşılır ve sade bir hal almış, verilmek istenen mesajın okur yazar olmayanlar tarafından bile anlaşıldığı posterler yaygınlaşmış, hatta görsel propaganda gereçleri arasında ilk sırada yer almıştı. Vladimir Polonskiy 1925 yılında yayımlanan Rus Devrim Posteri *adlı kitabında "Komünist devrim süngülerle değil, matbaayla galip geldi" saptamasını yapıyordu.*

Lenin 1 Şubat 1902'de *Iskra* gazetesinde yayımlanan "Politik Ajitasyon ve Sınıfsal Bakış Açısı" başlıklı makalesinde "Sosyal demokrasi, işçi hareketinin günümüz toplumunun sosyal ve politik hayatının her alanındaki etkisini her zaman ve kesintisiz olarak yaymak zorundadır. Sadece işçilerin ekonomik mücadelesini değil, proleterin politik mücadelesini de yönetmek zorundadır; bir dakika dahi olsun nihai amacımızı gözden kaçırmadan, daima propaganda yapmalı, yozlaşmadan kaçınmalı ve proleter ideolojiyi –bilimsel sosyalizm öğretisini yani Marksizmi– yaymalıdır. Bizler yorulmadan hangi moda ve göz kamaştırıcı kılığa bürünmüş olursa olsun her türlü burjuva ideolojisine karşı mücadele etmeliyiz" diye yazar.[1] Bu satırlar yayımlandığında henüz Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nde "Bolşevik", "Menşevik" bölünmesi yaşanmamıştır. Ancak, Lenin'in başını çektiği Bolşeviklerin ilerleyen dönemdeki propaganda faaliyetlerinde bu ilkeler belirleyici olur. Haftalık *Proletariy* gazetesinin 29 Ağustos 1906 tarihli nüshasında yayımlanan "Moskova Ayaklanmasından Alınan Dersler" başlıklı yazısında ise "...kitlelerin bilinçlendirilmesi her zaman olduğu gibi tüm işimizin temeli ve ana unsurudur" der.[2] Bolşevik hareketin Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi (Bolşevikler) adı altında resmen kopmasının ardından "kitleleri bilinçlendirme" odaklı propaganda faaliyetleri yazılı ve sözlü propaganda gereçleriyle sistematik bir şekilde sürdürülür ve Ekim Devrimi öncesi propaganda faaliyetlerine hız verilir. 1918 yılının Haziran ayında Narkompros'un (Narodnıy komisariat prosveşeniya: Halk Aydınlanma Komiserliği) kurulmasıyla belirlenen politikayı hayata geçirecek kurumsal altyapı oluşturulur. Komiserlik eğitim, bilim, basın yayın, resim, tiyatro ve sinema gibi görsel sanatlar alanlarındaki faaliyetlerden sorumludur.

Resim 1

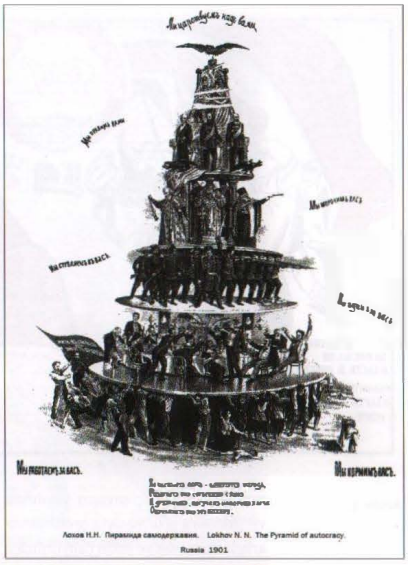

1917 yılının Temmuz ayı itibariyle parti tarafından toplam günlük tirajı 320 bin olan 41 yayın organı (30 gazete, 11 dergi) bulunmaktadır.[3] Bununla beraber, II. Nikolay döneminde eğitim alanında yapılan reformlara ve artan okullaşma oranına rağmen ülkedeki okur-yazar sayısı oldukça düşük seviyededir. 1897'de yapılan ilk genel nüfus sayımına göre nüfusun %86,6'sını köylü sınıfın oluşturduğu ülke genelinde (Finlandiya hariç) okur-yazar olmayanların genel nüfusa oranı %78'dir.[4] Üstelik bu okur-yazar oranı ülke nüfusunun çoğunluğunu oluşturan köylü sınıf ve devrimin başarıya ulaşmasında çok büyük rol oynayan kadınlar arasında daha düşüktür. Bu demografik resim dikkate alınarak, Bolşeviklerin emekçi sınıfları bilinçlendirme mücadelelerinde kullandıkları propaganda araçlarının ve propagandanın dilinin giderek kolay anlaşılır ve sade bir hal aldığı gözlenir. Okur-yazar olmayanlar için bile verilmek istenen mesajın çoğunlukla anlaşıldığı posterler yaygınlaşır, hatta görsel propaganda gereçleri arasında ilk sırada yer alır. Vladimir Polonskiy 1925 yılında yayımlanan *Rus Devrim Posteri* adlı kitabında "Komünist devrim süngülerle değil, matbaayla galip geldi" saptamasını yapmaktadır.[5]

Özellikle, Ekim Devrimi sonrası dönemde propaganda posterleri partinin en önemli propaganda gereçlerinden biri haline gelmiştir. 1918-1921 yılları arası dönemde ülkede yaklaşık 450 propaganda kuruluşu bulunmakta, bunların tamamına yakını propaganda posteri basmaktadır. Rusya Telgraf Ajansı (ROSTA), Devrimci Askeri Konsey Yayın Şubesi (Litizdatotdel Revvoyen Sovyeta Respubliki) ve Devlet Yayınevi en çok posterin basıldığı kurumlardır.

1915 yılında Maksim Gorki'nin inisiyatifinde Petrograd'da kurulan, ancak Gorki sürekli polis takibinde olduğundan, baskı ve sansürden korunmak için Aleksandr Tihanov yönetiminde 1918 yılına dek faaliyet gösteren, savaş karşıtı "Parus" Yayınevi, Vladimir Lenin gibi sol görüşlü pek çok yazarın kitaplarının yanı sıra başta Aleksey Radakov'a ait olmak üzere çok sayıda etkili poster yayımlamıştır.

"Okna ROSTA" (ROSTA Pencereleri) adı altında Rusya Telgraf Ajansı himayesinde 1919-1921 yılları arasında düzenli yayımlanan posterler devrim sonrası ve iç savaş sırasında yeni devletin etkili bir propaganda aracı olmakla kalmaz; okuma yazma oranı düşük kitleler için adeta kolay anlaşılır haber kaynağı işlevi de görür. Zira "Okna ROSTA" serilerindeki posterlerin temalarını güncel gelişmeler belirlemekte, Rusya'nın farklı bölgelerinden telgraf ajansına ulaşan haberler posterleştirilmektedir. İstasyonların, okulların, fabrikaların, dükkânların duvarlarına asılan posterler ve kopyaları ilk zamanlarda doğrudan ressamların elinden çıkar; doğal olarak bu büyük bir emek ve zaman gerek-

Resim 2

Resim 3

Resim 4

tirmiştir. Ancak iç savaşın yayılması ve şiddetini artırmasıyla propaganda araçlarının hızlı ve etkin çalıştırılması elzem olmuş ve baskı posterler yayımlanmaya başlanmıştır. 1920 yılına gelindiğinde "Okna ROSTA" poster-

Resim 5

leri Bakü, Saratov, Harkov, Odessa, Rostav-na-Donu'yu kapsayan geniş bir coğrafiyaya yayılır. Aralarında Vladimir Mayakovski, Vladimir Lebedev, Dmitriy Moor (Orlov), Leonid Pasternak, Aleksey Radakov, Viktor Deni, Boris Kustodiyev, Ivan Simakov, Nikolay Pomanski, Mihail Çeremnih ve Vladimir Kozlinski gibi birçok Sovyet ressam ve şairin ortak çalışmaları yayımlanır. 1921 yılına kadar çıkarılan "Okna ROSTA" serilerinde yüzlerce poster ve afiş bulunmaktadır.

Bu noktada devrimleri müteakip dönemde sadece Bolşeviklerin değil, sol siyaset yapan diğer örgütler ile Beyaz Ordu'nun da propaganda gereci olarak posterlere başvurduğunu belirtmek gerekir. Örneğin, iç savaş sırasında Beyaz Ordu'nun propagandasını yapmak üzere General Denikin tarafından 1918 yılında kurulan OSVAG (OSVedomitelnoye AGentsvo) Ajansı da çok sayıda politik poster yayımlanmıştır.

POSTERLERDEKİ TEMA

Ekim Devrimi sonrası, 1918 yılının ortalarından itibaren yoğun bir şekilde poster yayını başlar. İlk yıllarda posterlerin ana temasını ağırlıklı olarak yeni devletin düşmanları, ideolojisi, Marksist fikirler, sınıf mücadelesi, Rusya'da devrime giden süreçte ülkede ve dünyada vuku bulan kilit olayların yıldönümleri belirler.

Aleksey Radakov'un 20 Mart 1917 tarihinde yayımladığı "Çarlık rejimi" posteri ezilen kesimleri bilinçlendirmek amaçlı kullanılan kült posterlerden biri olmuştur; zira büyük çoğunluğu okur-yazar olmayan ve ezilen ama buna karşılık apolitik kitlelere sınıf bilinci kazandırılması gerekmektedir (Resim 1). Radakov, Nikolay Lohov'un ilk Rus sosyopolitik posteri sayılan ve 1901 yılında Cenevre'de el altından yayımlanan "Piramit" adlı çalışmasından esinlenir (Resim 2). "Çarlık rejimi" posterinde hiyerarşik yapının katmanlarını oluşturan sınıflar, altlarına yazılan parantez içindeki ifadelerle yukarıdan aşağıya şu şekilde sıralanır: Çar (biz hüküm sürüyoruz), din adamları (biz sizin için dua ediyoruz), yargı sınıfı (biz sizi yargılıyoruz), güvenlik güçleri (biz sizi koruyoruz), toprak ağaları (biz sizi besliyoruz), proleterya (siz ise çalışıyorsunuz!). Bütün sınıfların Çar'ın pelerininin altında resmedildi-

Resim 6

ği posterde egemen sınıfların ezilen sınıflara karşı kullandığı dil ile eylemlerindeki tezat çizgiyle anlatılır: Fakir halk için dua ettiğini iddia eden din adamları zevk sefa sürerken halkı hor görmekte, yücelttikleri ahlaki değerlere aykırı bir yaşam sürmektedir; adaleti sağladığı iddiasındaki yargı mensupları zenginden rüşvet alırken proleteri hapse koymakta, güvenlik güçleri soyluları korurken proletere silahla müdahale etmekte, toprak ağaları biriken servetlerine rağmen emirlerindeki, zayıf düşmüş köylüleri adeta boğaz tokluğuna ça-

Resim 7 (solda)

Resim 8 (sağda)

Resim 9 (solda)

Resim 10 (sağda)

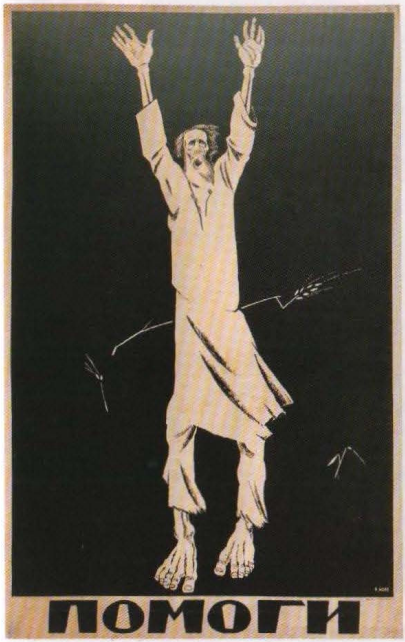

lıştırmaktadır; proleterya ise –elinde çekiciyle işçi, orağıyla köylü, kazmasıyla madenci, silahıyla asker– tüm bu sınıfların altında ezilmekte ve onlar için çalışmaktadır.

1918 yılında ismi belli olmayan bir sanatçı tarafından hazırlanan, Aleksandr Blok'un "On İki" adlı şiirinde geçen "Tüm burjuvaların tepesindeyiz, dünya yangınını körüklüyoruz!" dizesi yazılı posterde ise ana tema

Resim 11 (sağda)

Resim 12 (solda)

dünya devrimidir; posterde kırmızı gömlekli devasa boyutlardaki devrimci genç, devrim ateşini yaymanın gururuyla dimdik durur, buna karşılık devrimci gencin ayaklarının altında küçük boyutlarda resmedilen burjuvanın çıkan yangına döktüğü su nafile kalmaktadır (Resim 3). Mihail Matorin tarafından 1920 yılında hazırlanan "Tüm iktidar Sovyetlere. Yaşasın Dünya Ekimi! İşçiler Rusya'da iktidarı ele geçirdi, işçiler tüm dünyada iktidarı ele geçirecek" yazılı poster de aynı temaya sahiptir; ellerinde kızıl bayraklarıyla fabrikalarından boşalan işçilerin eski egemen sınıfları temsil eden din adamları ve burjuvayı alt ettiği mesajı vermektedir (Resim 4).

Ekim Devrimi'nin birinci yıldönümünde üzerinde "Tüm halkların kardeşliği adına barışa ve sosyalizme 25 Ekim 1917-7 Kasım 1918" yazılı bir poster yayımlanır; posterde aynı gemideki proleter sınıfın kızıl bayrak altında dayanışma içinde karaya çıkacağı, barış ve sosyalizmi işaret eden aydınlığa ulaşacağı mesajı verilir (Resim 5).

Şüphesiz, devrimcilerin en büyük bayramı 1 Mayıs posterlerde en çok işlenen konulardandır. "1 Mayıs"

Resim 13

Resim 14

Resim 15

Sovyet Rusya'da 1918 yılında resmi bayram edilir. 1920 yılında yayımlanan İvan Simakov imzalı "Yaşasın 1 Mayıs-Uluslararası Proleter Bayramı! Bir Mayıs-proleter aydınlanmanın perçinlendiği gün" yazılı rengârenk posterde geleneksel giysileri içinde kadın-erkek tüm dünya işçileri el ele bayram coşkusunu yaşamaktadır (Resim 6).

Resim 16

1919-1920 yıllarında yayımlanan posterler ağırlıklı olarak savaş temalıdır. Bu dönemde, iç savaşta Kızıl Ordu güçlerine destek vermeye çağıran, buna karşılık Yudenic, Denikin ve Kolçak komutasındaki Beyaz Ordu ve müdahaleci kuvvetleri (İngiltere ve Fransa başta olmak üzere) yeren çok sayıda poster yayımlanmıştır. Bu kategorideki posterlerin çoğu Kızıl Ordu'ya katılım propagandası yapar. Başlayan iç savaşta Kızıl Ordu için gerekli askeri gücü sağlamak üzere seferberlik ilan edilmiştir. 1918 yılında Narkompros'un (Halk Aydınlanma Komiserliği) siparişi üzerine Petrograd'daki avangart sanatçılardan Pyotr Mituriç "Herkes Kızıl Ordu'ya" yazılı posteri yayımlar (Resim 7). Dmirtiy Moor'un "Sen gönüllü olarak yazıldın mı?" yazılı posteri 1920'de yayımlanır; kırmızılar içindeki Kızıl Ordu askeri, bacası tüten "kırmızı" fabrikaların önünde nöbettedir ve diğerlerini de gönüllü hizmete çağırır. Moor'un bu son derece sade ama mesajı net posteri en çok bilinen Sovyet posterlerindendir (Resim 8).

1920-1922 yıllarında iç savaşın devam ettiği koşullarda savaş ve silahlı mücadele temalı posterler yayımlanmaya devam eder. Ancak çiçeği burnunda rejim sadece cephede Beyaz Ordu'ya karşı mücadele etmez; savaş yorgunu halkın yüz yüze olduğu açlık, salgın hastalıklar gibi problemlerle de karşı karşıyadır, bununla beraber, yeni politikaları halka kabul ettirmek ve kitleleri bilinçlendirmenin önündeki en büyük engeli aşmak yani cehaleti yenmek amacındadır.

Özellikle, 21 Mart 1921 tarihinde resmen yürürlüğe giren "yeni ekonomi politikasının" ve bu politika çerçevesinde konan vergilerin gerekliliği propaganda posterleriyle halka anlatılmaya çalışılmıştır. Örneğin, 1921'de yayımlanan "Vergiler... Devlete daha fazla kaynak-köylü ekonomisine daha fazla yardım" başlıklı anonim posterde, proleterlerin vergileri ile devlet hazinesinin dolmakta olduğu, karşılığında tarım ekonomisinin devamı için gerekli malların devletçe sağlanacağı mesajı verilmektedir (Resim 9).

Yeni devletin cehalete karşı verdiği mücadeleyi en başarılı şekilde anlatan posterlerden biri Aleksey Radakov imzalıdır. 1920'de yayımlanan "Okur-yazar olmayan kör gibidir; onu her yerde başarısızlık ve talihsizlik bekler" yazılı posterde gözleri bağlı bir köylü uçuruma düşerken resmedilir (Resim 10).

1921 yılında Rusya'nın özellikle kırsalında baş gösteren açlık, Sovyet devletini bu sorunun çözümüne yönelik olarak sendikaları, gençlik kuruluşlarını, kooperatifleri ve orduyu harekete geçirmek zorunda bırakır. 1921 yazında Pomgol (Tsentralnaya komissiya pomoşi golodayuşim: Merkezi Açlara Yardım Komisyonu) kurulur. İvan Simakov imzalı "Açları hatırla!" yazılı posterde yakın planda bir kap yemek ve ekmek, uzak planda aç kitleler resmedilir; açları işaret eden el, karnı tok olanlara adeta "Ekmeğini paylaş" mesajı verir gibidir (Resim 11). 1921'de yayımlanan Dmitriy Moor imzalı "Yardım et" yazılı siyah beyaz posterde açlıktan zayıf düşmüş, elleri havada bir köylü yardım çağrısında bulunmakta, bedeninden açlığın simgesi kurumuş

Resim 17

Resim 18 (solda)

Resim 19 (sağda)

Resim 20 (sağda)

Resim 21 (solda)

bir buğday başağı geçmektedir (Resim 12).

İç savaşın ülke geneline yayıldığı dönemde yayılan bir başka şey de tifo, suçiçeği, kolera gibi salgın hastalıklardır. Bu dönemde Halk Sağlık Komitesi tarafından özellikle ülke kırsalında yürütülen aşı ve temizlik kampanyalarına destek çağrısı yapan posterler yayımlanmıştır. Sergey Ivanov'un 1920 yılında yayımlanan "Kolera. Yurttaşlar! Koleraya karşı aşı olun. Ölüm sadece aşı karşısında dermansız" yazılı posteri bunlardan biridir (Resim 13).

Resim 22

1920 yılı itibariyle patlak veren bir başka sorun da yakıt yetersizliğidir. Nikolay Pomanskiy'nin "Yakıt yok-her şey ölü. Yakıt getirin-her şey dirilecek. Ulaşım düzelecek. Fabrika çalışacak" yazılı posteri bu sorunu konu alan pek çok posterden biridir (Resim 14).

İç savaşın sona erdiği 1922 yılı sonrası posterlerde ise Kızıl Ordu'nun ve Bolşevik Partı'nin zaferinin vurgulandığı, bununla beraber ekonomik olanlar başta olmak üzere ülke içi sorunları ve gelişmeleri konu eden posterler yayımlanır. 1923 yılında yayımlanan, Ivan Simakov imzalı "Tüm ülkelerin proleterleri birleşin. Yaşasın Rusya Komünist (Bolşevik) Partisi. Mücadeleye başladığımızda küçük bir gruptuk. Şimdi varoluşunun 25. yıldönümünde, proletaryayı özgürleştiren, dünya devrimini ateşleyen bir kitle partisiyiz" yazılı

poster 1898'de Minsk'de birkaç sosyal demokrat gruplaşma temelinde Rusya Sosyal-Demokrat İşçi Partisi adıyla kurulan, 1903'te "Bolşevik" ve "Menşevik" olarak adlandırılan iki gruba bölünen, 1917'de Rusya Sosyal-Demokrat İşçi Partisi (B) adı altında bağımsız bir parti haline gelen ve 1918 yılında Rusya Komünist (Bolşevik) Partisi adını alan partinin 25. yıldönümü vesilesiyle yayımlanmıştır (Resim 15).

POSTERLERİN KAHRAMANLARI VE SEMBOLLERİ

1918 yılı itibariyle politik posterlerin ana kahramanları işçiler, köylüler ve Kızıl Ordu askerleridir.

Mihail Avilov'un 1921 yılında yayımlanan "Tüm ülkelerin proleterleri birleşiniz! Aralarında kopmaz bir kardeşlik birliği kuran, üç yıldır tüm ülkelerin kapitalistlerini döven köylü orakla, işçi çekiçle içinde ne hükümranların ne de kölelerin olduğu sosyalizmin yeni mükemmel binasını inşa ediyorlar" yazılı posterinde orağını ve çekicini birleştiren kırmızı gömlekli köylü ve işçi diğer ellerindeki kılıç ve süngüyle düşmanlarını ayakları altına alan kahramanlar olarak resmedilmektedir (Resim 16).

Kızıl Ordu'nun kurulması hakkında kararname 15 (28) Ocak 1918 tarihinde imzalanır, Alman saldırısı nedeniyle 21 Şubat'ta "devrimci seferberlik" kararnamesi kabul edilir ve 23 Şubat'ta yayımlanır. Kızıl Ordu'nun kuruluş yıldönümü vesilesiyle 23 Şubat 1919 tarihinde yayımlanan anonim posterde "Kızıl Ordu- Proleter Devrimin Koruması" yazılıdır (Resim 17).

Propaganda posterlerinde hemen göze çarpan semboller arasında devrimci fikirlerle bütünleşen orak, çekiç, kırılmış zincirler, kızıl sancak, ışık ve güneş sayılabilir.

Komünist Manifesto'da geçen "Proleteryanın zincirlerinden başka kaybedeceği bir şeyi yok" ifadeleri Sovyet propaganda posterlerine de sirayet eder; kırılmış zincirler en çok kullanılan sembollerden biri olur.

Resim 23

1919'da yayımlanan "Büyük Ekim Devrimi'nin ikinci yıldönümü" yazılı anonim posterde bir eliyle kızıl sancağı taşıyan, diğer elindeki kanlı kılıcıyla ona kurtulduğu prangalarını yeniden giydirmeye çalışan burjuvanın kolunu kesen güçlü bir işçi figürü resmedilir (Resim 18).

Aydınlanmanın simgesi güneş ve ışık sembolüne posterlerde sıklıkla rastlanır. 1919 yılında yayımlanan "Aydınlanma-sermayenin boyunduruğuna karşı proletaryanın elindeki silah" yazılı anonim posterde beyaz gömlek içindeki işçi bir elinde kızıl sancağı diğer elinde kendisini ve et-

Resim 24

Resim 25

Resim 26

rafını aydınlattığı lambasıyla başta sermaye sahipleri olmak üzere tüm düşmanlarına karşı mücadeleyi kazanmış olarak gösterilir (Resim 19).

Sıkça kullanılan "kızıl sancak" 1834 yılında gerçekleşen Lyon Ayaklanması'ndan beri işçi sınıfının ve 1874 Paris Komünü'nden sonra da proleter sınıfın yürüttüğü uluslararası devrim mücadelesinin simgesi olmuştur. Vladimir Kozlinskiy'nin 1920-21 yıllarında yayımlanan "Paris Komünü'nde ölenler Sovyetlerin kızıl sancağı altında dirildi" yazılı posteri kızıl sancağın kullanıldığı veya Paris Komünü'ne atıf yapan onlarca Sovyet propaganda posterinden sadece birisidir (Resim 20).

POSTERLERDEKİ "DÜŞMAN" İMGESİ

Sovyet propaganda posterlerindeki düşman imgesine ayrı bir başlık açmakta fayda var. Hem içeride hem dışarıda pek çok düşmana karşı mücadele eden yeni rejimin propagandasının merkezine "biz ve öteki" karşıtlığını oturtmasından daha doğal bir şey olamazdı. "Düşman" bazen bir kişi, ülke ya da sınıf, bazen de yok edilmesi gereken bir sorun ya da gi-

Resim 27

derilmesi şart bir eksiklikti. Şimdiye dek ele alınan posterlerin çoğunda kahramanlaştırılan "biz" (işçi, köylü, kızıl asker), "ötekilere" yani "ortak düşmana" (çar, din adamı, toprak ağası, kapitalizm, cehalet vd.) karşı sürekli bir mücadele içindeydi ve mutlak galipti.

1918 yılında yayımlanan ve devrim sonrası Rusya'nın ilk politik posteri sayılan, anonim, "Çar, papaz ve kulak (toprak ağası)" adlı poster yeni rejimin iç düşmanlarını gösteren en parlak örneklerden biridir (Resim 21).

Polonya ordusunun Ukrayna'ya saldırdığı ve Kiev'i ele geçirdiği, Beyaz Ordu generali Vrangel'in Kırım üzerinden Donbas'a saldırdığı 1920 bahar aylarında Viktor Deni imzasıyla iç ve dış düşmana karşı mücadele çağrısı yapan iki poster yayımlanır. "Zamanında tırpanla!" yazılı ilk posterde kızıl gömlekli köylü eşzamanlı olarak Leh askerin ve General Vrangel'in kafasını uçurmaktadır (Resim 22). Lev Troçki'ye atfen "Her çekiç darbesi düşmana darbedir!" ifadesinin kullanıldığı posterde ise işçinin çekiç darbelerinden fışkıran mermiler Leh generali yere sermektedir (Resim 23).

Nikolay Kogout'un 1920 yılında yayımlanan "Silahla düşmanı yendik. Emekle ekmeğe kavuşacağız. Yoldaşlar herkes iş başına!" yazılı posterinde ön planda silahları yanlarında hazır durumda bir kadın ve bir erkek işçi örs başında çalışmakta, arka planda fabrikaların bacası tütmektedir; monarşiye karşı devrim başarıya ulaşmıştır, ama içinde bulunulan ekonomik durum, yenilmesi gereken yeni düşmandır (Resim 24).

POSTERLERDEKİ DİL VE TARZ: GELENEKSELDEN FÜTÜRİZME

İlk dönem posterlerde folklorik ve fantastik Rus masallarının resim ve metinlerle betimlendiği lubokların etkisi görülür, hatta bazı politik posterler meşhur lubokların uyarlamasıdır. Luboklardaki hikâyeler ya da efsaneler okur-yazar olmayan geniş halk kitlelerince iyi bilinmektedir; uyarlamaların yaygın kullanımı ve folklorik/efsane kahramanlara yapılan atıflarla hedef kitlenin dikkatini çekme, sempatisini kazanma ve yeni iktidarın benimsediği ilkeleri ve ideolojiyi geleneksel dil ve figürlerle halka yansıtma çabası olduğu düşünülebilir.

1917 yılında yayımlanan Aleksey Radakov'un "Şalgam-Çar nasıl yaşadı masalı" adlı posteri bu tarzın en bilinen örneklerinden biridir (Resim

Resim 28

Resim 29 (solda)

Resim 30 (sağda)

25). "Şalgam" bir Rus halk masalıdır; şalgam eken yaşlı bir adam, artık yetiştiğinde onu tek başına sökmeye çalışır, ancak başaramaz, sırayla önce ailesinin fertlerini, onların desteği de yetmeyince vahşi hayvanları yardıma çağırır. 1863'te yayımlanan ve ana fikri "Birlikten kuvvet doğar" olan bu masalı resmeden pek çok lubok mevcuttur. Radakov'un posterinde tüm Rusya'ya kök salmış Çar II. Nikolay'ı sırasıyla öğrenci, köylü, işçi, asker tek başına sökmeye çalışır, ancak hepsi birleşince istenen sonuç alınır. Aynı masala atıfla Dmitriy Moor, 1920'de "Sovyet şalgamı" posterini yayımlar. Yalnız Moor, iç savaş sırasında yayımlanan bu posterde masalı farklı yorumlar; masaldaki dost karakterler düşman kimliğine bürünür. Bu kez toprak altındaki, kökleri güçlü şalgam Kızıl Ordu askeri, onu sökmeye çalışanlar da Beyaz Ordu generalleridir ve el birliğiyle kızıl askeri toprağın altından çıkarırlar, ancak sonları gün yüzüne çıkan Sovyet askeri tarafından püskürtülmek olur (Resim 26).

Dmitriy Moor'un 1919 yılında yayımlanan "Halk Mahkemesi" adlı posteri de benzer bir tarzla yapılmıştır. rengârenk çok sayıda karakter barındırır: Posterin sağ üst köşesindeki proleter sınıf karşısındaki devrim öncesi Rusya'nın eski egemen sınıflarının temsilcilerinin ve yeni rejimin mevcut düşmanlarının (Çar ve ailesi, din adamı Rasputin, Rodzyanko gibi Duma'nın ve Kerenski gibi Şubat Devrimi'nin önde gelenleri, Denikin gibi Beyaz Ordu generalleri) hazin sonu karikatürize edilerek anlatılır (Resim 27). Bu tarz posterlere bir diğer güzel örnek 1918'de Viktor Deni tarafından yayımlanan "Karşı devrim yılanını öldüren Troçki" adlı posterdir. Efsanede her şeyi yiyerek krallığa zarar veren ejderha beyaz atıyla gelen Aziz Yorgi tarafından önce mızrakla yaralanır, sonra beyaz atının ayakları altında ezilir. Efsaneye göndermeyle beyaz at üstündeki kırmızı pelerinli Lev Troçki mızrağını karşı devrim yılanına doğrultur (Resim 28).

1920'lerden itibaren Sovyet resim sanatı üzerinde etkisi artan sembolizm, kübizm ve fütürizm posterlerde kendini gösterir; çizgiler keskinleşir, metinler kısalıp yerini birkaç kelimelik sloganlara bırakır, hatta bazı posterlerde metin yoktur, kullanılan renk sayısı sınırlıdır; posterlerin boyutları büyür, sembolik çizimlerle verdikleri mesaj daha ağdasız ve nettir. Özellikle, 1920-22 yıllarında faaliyet gösteren "Okna ROSTA" Petrograd Şubesi Sovyet avangart sanatçılarının önemli buluşma noktalarından biri olmuştur. Vladimir Lebedev'in 1920-1921 yıllarında yayımlanan "Çalışmak Lazım, Tüfek Yanda" yazılı posteri (Resim 29) ve 1920 yılında yayımlanan "Örs Başındaki İşçi" adlı posteri (Resim 30) bu tarzın belirgin örnekleridir. Sonuncu posterde metin yoktur; çizginin diliyle yeni ekonomi politikasıyla kâr amaçlı işyeri çalıştırma yetkisi verilen küçük burjuvanın örs başındaki işçiyi beslemesi anlatılır.

DİPNOTLAR

1 V.I. Lenin, "Politiçeskaya agitatsiya i klassovaya toçka zreniya", Iskra (Münih), sayı 16, 1 Şubat 1902, s. 1.

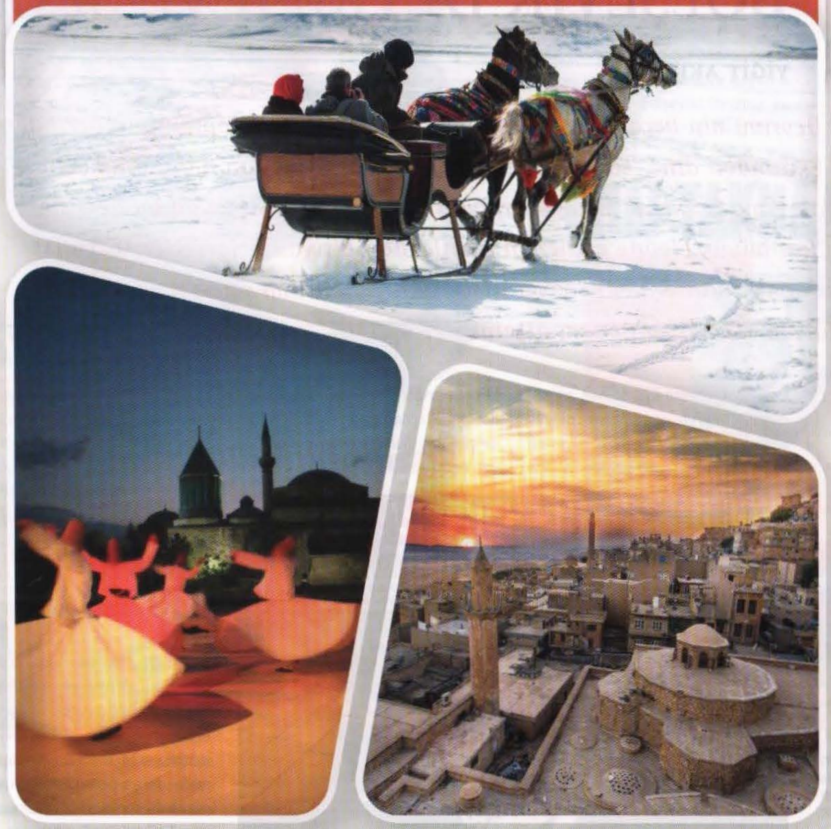
2 V.I. Lenin, "Uroki Moskovskovo Vosstaniya", Proletariy, (Vyborg), sayı 2, 29 Ağustos 1906, s. 3.

3 A. Smirnov, *Agitatsiya i Propaganda Bolşevikov v Period Podgotovki Oktyabrskoy Revolyutsii (Mart-Oktyabr 1917)* [Ekim Devrimi Hazırlığı Döneminde Bolşevik Ajitasyonu ve Propagandası Mart-Ekim 1917] (Moskova: Gosudarstvennoye İzdatelstvo Politiçeskoy Literaturi, 1957), s. 29.

4 Adolf Grigoryeviç Raşin, *Naseleniye Rossii za 100 let* (1813-1913) [100 Yıllık Rusya Nüfusu] (Moskova: Gosudarstvennoye statiçeskoye izdatelstvo, 1956), s. 308.

5 Vladimir Polonskiy, *Russkiy Revolyutsionnıy plakat* [Rus Devrim Posteri] (Moskova: Gosudarstvennoye İzdatelstvo, 1925), s. 14.

FEST Travel'dan En Güzel Kış Rotaları

Adım Adım Anadolu®

Konya Şeb-i Arus Töreni
7 - 8 / 11 - 12 / 13 - 14 / 15 - 16 Aralık

Yılbaşında Kars
29 Aralık - 1 Ocak / 30 Aralık - 1 Ocak

Yılbaşında Mardin - Midyat - Hasankeyf
30 Aralık - 1 Ocak

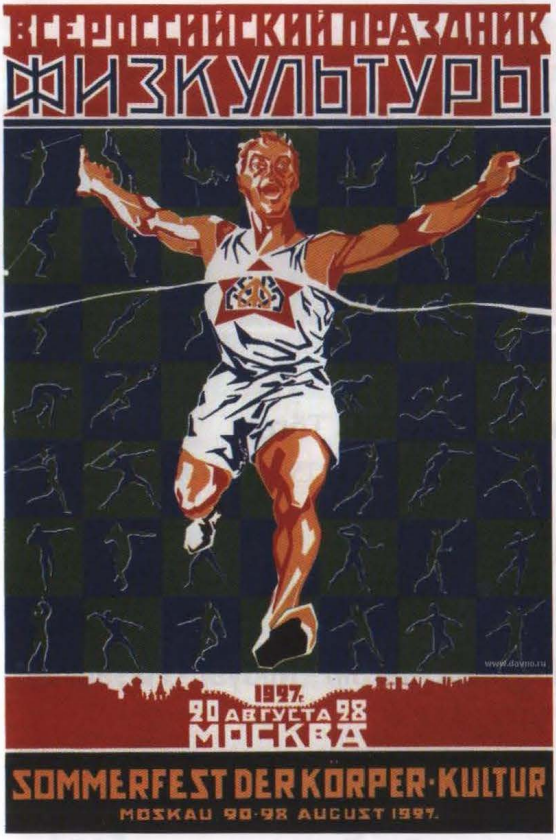
yurtici@festtravel.com
0850 622 33 78
www.festtravel.com
/festtravel

BOLŞEVİK DEVRİMİ VE SPOR

YİĞİT AKIN

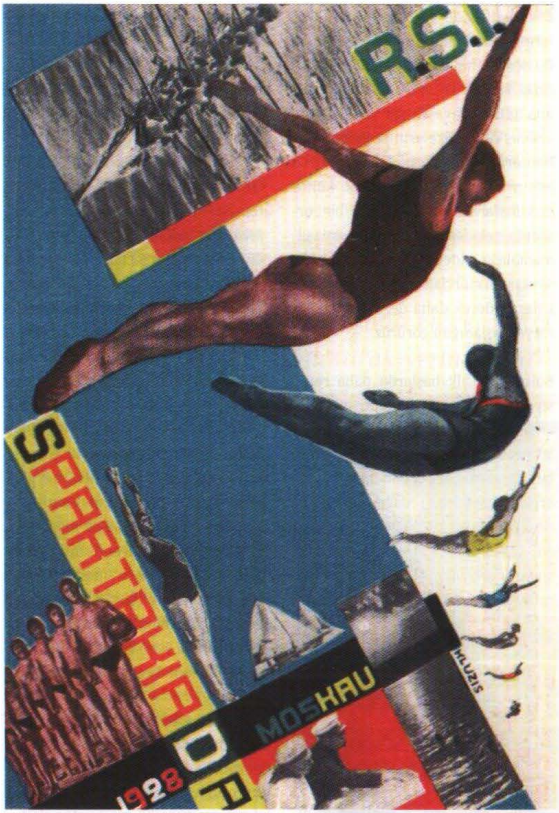
Bolşevik Devrimi'nin beraberinde getirdiği alt üst oluş Rus toplumunu derinden etkiledi. Eğitimden dine, sanattan ekonomiye kadar hayatın her alanı köklü değişikliklere maruz kaldı. Beden terbiyesi ve spor politikaları da bu değişim dalgasından büyük ölçüde etkilenen alanlardan biriydi. Bolşevikler sosyalist toplumun inşasında ve yeni Sovyet insanının yetiştirilmesinde fiziki kültür politikalarına merkezi bir önem atfetmişlerdi.

Devrimin yetiştirdiği Sovyet vatandaşının, fikren ve ahlaken olduğu kadar fiziken de üstün meziyetleri ile öne çıkması Bolşeviklerin ana hedeflerinden birisiydi. Bu hedefe hangi yollardan geçerek ulaşılacağı, ne gibi politikalar izleneceği ise Sovyet entelektüelleri, politikacıları ve sporcuları tarafından yoğun bir şekilde tartışılmıştı. Özellikle Bolşevik Devrimi'nden Soğuk Savaş'a kadar geçen süre, bu tartışmaların zenginliği, çeşitliliği ve orjinalliği açısından dünya tarihinde eşine az rastlanır bir dönem teşkil eder.

BOLŞEVİKLERİN DEVRALDIĞI MİRAS

Devrimin ardından yeni fiziki kültür politikalarının temel çerçevesini oluşturmaya çalışan Bolşeviklerin önlerinde örnek alabilecekleri bir model yoktu. Daha da kötüsü, bu konuda dünya solundan devraldıkları miras da son derece olumsuzdu. 19. yüzyılın başlarından itibaren Avrupa solunu temsil eden siyasi hareketler, spor ve özellikle de kitlesel sporlara karşı son derece mesafeli hatta düşmanca bir tavra sahip olagelmişti. Özellikle İngiliz işçi sınıfının futbola giderek daha büyük bir şevk ve ihtirasla bağlanmasını zamanın sosyalistleri endişe içinde takip etmişlerdi. Futbol, boks ve güreş gibi sporların kitleselleşmesi, sosyalistlere göre işçi sınıfının tarihsel devrimci mücadelesine ket vuracak bir gelişmeydi. Bu sporlarla politik enerjisi spor sahalarında deşarj olan işçi sınıfının siyasi örgütlenme ve faaliyete vakit ve enerjisi kalmayacaktı. Avrupa sosyalistlerinin spora mesafeli duruşunun bir diğer sebebi de kadınların bu alandan tamamen dışlanmış olmasıydı. Bazı istisnai örnekler di-

Olimpiyatlara alternatif olarak ilki 1928'de Moskova'da düzenlenen Spartakiad oyunlarına ait posterler.

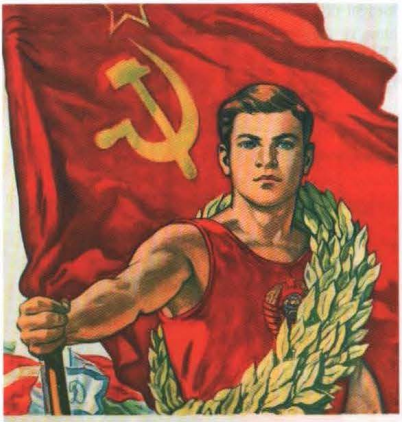
şında spor, özellikle de kitleselleşen sporlar, 20.yüzyıla kadar neredeyse tamamen erkekler tarafından icra edilen bir faaliyet olarak kalmıştı. Kadınların sosyal hayata katılımını savunan sosyalistler için ise bu kabul edilemez bir durumdu.

Devrim öncesi Rus spor âlemi de Bolşevik fiziki kültür politikaları için uygun olmayan bir zemin sunuyordu. Aslında en azından 20.yüzyılın başından itibaren spor âlemi Çarlık Rusya'sında hızlı ve radikal bir kabuk değiştirme sürecinin içinden geçmekteydi. Daha önceleri aristokrat zümrelerin tekelinde olan fiziki kültür faaliyetleri, bu dönemde hem nitelik değiştirmekte hem de Batı Avrupa'daki gibi kitleselleşmekteydi. Aristokrat çevrelerde popüler olan eskrim, binicilik, yatçılık gibi sporlar giderek marjinal uğraşlar haline gelmiş, büyüyen burjuvazinin ve işçi sınıfının etkisiyle özellikle futbol kitlesel bir özellik kazanmıştı. Futbolun yanı sıra boks, güreş, hokey ve bisiklet de devrim öncesi Rusya'da belirli bir kitleselliğe ulaşmış sporlardı. Gelgelelim bu kitlesellik endüstrinin yoğunlaştığı büyük şehirlere ve özellikle de iki başkente, St. Petersburg ve Moskova'ya münhasır bir özellikti.[1] Bu şehirlerde işçiler fabrikalarda, genellikle fabrika idaresinin de desteğiyle, spor kulüpleri kurmuş, boş vakitlerini spor faaliyetleriyle geçirmeye başlamışlardı. Ekim Devrimi öncesinde Bolşevikler bu süreçleri yakından gözlemiş, güçlü oldukları fabrikalarda zaman zaman duruma müdahale ederek işçileri "burjuva sporlardan" koparıp kendi alternatif spor kulüplerine çekmeye çalışmışlardı. Örneğin 1905 senesinde Rostov şehrindeki bir fabrikada Bolşevik spor kulübüne mensup işçiler bir yandan boks faaliyetiyle meşgul olurken diğer yandan nişan alma ve ateş etme talimleri yapıyor ve Marksist literatürün temel eserlerini okuyorlardı.[2]

Başkentlerdeki ve diğer bazı endüstri şehirlerindeki bu canlı spor hayatı I. Dünya Savaşı, Bolşevik Devrimi ve hemen ardından gelen iç savaş sebebiyle uzun bir kesintiye uğradı. Cihan Harbi'nin sebep olduğu kaos ortamı, yokluklar, bulaşıcı hastalıklar ve arkası kesilmeden devam eden göçler Rus toplumunun sağlığını da olumsuz etkiledi. Bunun üstüne gelen Bolşevik Devrimi ve iç savaş, sağlığı halihazırda bozulmuş olan toplumun sırtına taşınması zor yeni yükler yükledi. Yıllar süren bu alt üst oluşun doğal sonucu, fiziki bünyesi neredeyse tamamen çöküntüye uğramış bir Rus toplumu olacaktı. Kendilerine yol gösterecek bir modelin yokluğu ile birlikte, Bolşeviklerin spor politikalarını belirleyen ilk ana etken Çarlık Rusya'sından devraldıkları bu olumsuz mirastır.

BOLŞEVİKLER VE SPOR

Aslında iki savaş arası dönemde, savaşlar yüzünden harap olmuş toplum sağlığını düzeltme kaygısı diğer pek

çok ülkenin de fiziki kültür politikalarını şekillendiren ana etmendir.[3] Bu açıdan bakıldığında Bolşeviklerin fiziki kültür ve spor politikalarının ana hatları, savaşın ağır yükü altında ezilmiş diğer ülkelerin politikalarıyla benzerlikler gösterir. Gelgelelim bu acil pratik kaygı Sovyet fiziki kültür politikalarının "ideolojisiz" bir ortamda şekillendiği yönünde anlaşılmamalıdır. İdeolojinin, özellikle iç savaşın sonundan itibaren bu politikaları giderek daha derinden etkilemeye başladığını görürüz.

Bolşevikler ilk başlarda daha reaksiyoner bir tutuma sahipti; ne istediklerinden çok ne istemediklerinin bilincindeydiler. Bu erken dönemde bir yandan Çarlık döneminin spor organizasyonlarını dağıtarak yerlerine yenilerini kurdular. Öte yandan ise Çarlık Rusya'sı ile uluslararası spor organizasyonları arasında kurulmuş bütün bağları koparıp atarak Rusya'yı bu organizasyonlardan çıkardılar.

Bu ilk radikal adımların ötesinde Sovyet spor politikalarını gerçek anlamda özgün kılan olgu, bütünüyle yeni bir fiziki kültür anlayışının (*fizkultura*) filizlenmesi oldu. Sovyet teorisyenleri yeni *fizkultura*'yı burjuva spor anlayışının köklü bir reddiyesi üzerine inşa ediyorlardı. Buna göre yarışmacılık, bireysellik ve rekor kırma tutkusu burjuva sporunun öne çıkan özellikleri olarak tarif ediliyordu. Bu haliyle burjuva spor pratiği, genel olarak burjuva kültürünün müptezelliğini ve çöküşünü mükemmel bir şekilde yansıtıyordu. Yeni Sovyet rejiminin yapması gereken şey, burjuva kültürün aksayan yönlerini tamire yöneltmeyip onun olumsuzluklarından bütünüyle münezzeh, yeni devrimci kültürel formlar yaratmaktı. Edebiyattan sinemaya, müzikten mimariye, çocuk bakımından ev dekorasyonuna kadar her alanı kapsayan bu yeni arayış elbette fiziki kültür alanını da şekillendirecekti.

Bu açıdan bakıldığında *fizkultura* mevcut beden terbiyesi ve spor anlayışının ideolojik dönüşümünü gerektiriyordu. Yeni Sovyet fiziki kültür pratiğinin burjuva spor anlayışından bambaşka özellikleri olacaktı. Bireysellik yerine sınıfı merkeze alacak, rekabet yerine aidiyet ve dayanışma duygusunu güçlendirecek ve nihayet geniş kitleleri yarışma güdüsü olmadan fiziki kültür pratiklerine dahil edecekti. Rekor kırma merakı ve yarışmacılık özellikle aşılması gereken musibetler olarak tanımlanıyordu.

Bolşeviklerin fiziki kültüre duyduğu derin ilgi, ideal Sovyet vatandaşını yaratma düşüncesiyle doğrudan ilgiliydi. Bolşevikler spor ve fiziki kültür alanını bu amaç doğrultusunda şekillendirebilecekleri bir sosyal ve kültürel araç olarak görüyor, onu yeni devrimci kültürün ayrılmaz bir parçası olarak tanımlıyorlardı. Yeni Sovyet insanını eskisinden ayıran özellikler yalnızca onun politik donanımı, ahlaki meziyetleri ve yeni rejime olan inancı ve adanmışlığı değildi. En az bunlar kadar önemli

olan, yeni Sovyet insanının fiziken de zinde ve sağlıklı olmasıydı. Daha doğrusu yeni sosyalist insanı tanımlayan ana özellik, fikri ve bedeni dengeydi. Yeni Sovyet fiziki kültürü her şeyden önce bu insanı yetiştirmeye hizmet etmeli, üretkenliğini ve emek verimini artırmalı, ona kolektif bir bilinç aşılamalı ve nihayet onu disipline ve kişisel hijyene alıştırmalıydı. Bu özellikleriyle yeni *fizkultura* sosyalist inşa sürecinin merkezi öneme sahip bir bileşeni olarak kurgulanıyordu.

Öte yandan erken dönem fiziki kültür tartışmaları, aynı dönemde yürütülen emeğin doğasına ve algılanışına dair yapılan tartışmalarla da doğrudan ilgiliydi. Kapitalist toplumda olduğunun aksine yeni sosyalist toplumda emek, bir çile ve eziyet vesilesi, zul değil haz alınarak yerine getirilen bir toplumsal gereklilik olacaktı. Sovyet teorisyenlere göre yeni fiziki kültür pratikleri bu muazzam dönüşümü gerçekleştirmek için elzemdi. Örneğin dönemin meşhur tiyatro yönetmeni Vsevolod Meierhold hem kendi aktörlerini hem de genel olarak işçilerin emeğini "sürekli, verimli ve estetik" kılmak için bir dizi beden terbiyesi hareketi tasarlamıştı. Yeni emek anlayışının kökleşmesi için bu pratiklerin yaygınlaştırılmasını ve zorunlu kılınmasını öneriyordu.[4] Bu arayış Sovyet fizyologları uygun beden terbiyesi formlarını oluşturmak için yoğun bir tartışma ve araştırma sürecine yönelttti. Bunun sonucunda özellikle öğrenci ve işçilere yönelik alternatif beden terbiyesi programları uygulamaya kondu.

Fiziki kültüre dair bu ilgi ve arayışın entelektüel çevrelerle sınırlı kaldığını iddia etmek yanlış olur. Rejim bu çalışmaları en üst düzeyde sahipleniyor ve destekliyordu. Özellikle devrimin önderi Lenin, konuşma ve yazışmalarında sıklıkla devrimci bir yaşam tarzının sağlıklı fiziki kültür aktiviteleri içermesi gerektiğini vurguluyordu. Lenin'e göre, devrimi korumak ve ileriye götürmek her şeyden önce sağlam bir vücut, fiziki dayanıklılık ve beceri gerektiriyordu. Fiziki kültür pratikleri de bu özellikle en kısa yoldan ulaşma imkânı sağlıyordu. Pek çok Bolşevik siyasetçinin aksine, dağcılık, kayak, kızak ve bisiklet gibi sporlarla bizzat uğraşan Lenin, doğal olarak yeni Sovyet vatandaşının en mükemmel bir örneği olarak tarif ediliyor, yeni nesillere örnek gösteriliyordu. Lenin'in fiziki kültür vurgusu ölümünden sonra da rejimin fiziki kültür politikalarına meşruiyet sağlamak için kullanılacaktı.

mine dahil olmayı da ilkesel olarak reddetti. Özellikle Olimpiyatlar bu dönemde yarışmacı sporun zirvesi kabul edildiği için Sovyet sporcularının boy gösterdiği bir arena olamadı. Aşağıda değineceğimiz gibi, Olimpiyat Oyunları'na duyulan bu "alerji" 1952 Helsinki Olimpiyatları'na kadar devam edecekti.

Kapitalist toplumda olduğunun aksine yeni sosyalist toplumda emek, bir çile ve eziyet vesilesi, zul değil haz alınarak yerine getirilen bir toplumsal gereklilik olacaktı.

Bu erken dönemde Sovyet fiziki kültür politikalarının yüzü içeriye, Sovyet toplumuna dönüktü. Temel mesele, yukarıda değinildiği gibi, yeni Sovyet insanını yetiştirecek pratikleri hayata geçirmekti. Rekabetçi zihniyetin dejenere bulunup dışlandığı bu dönemde Sovyetler Birliği, rekabet anlayışını merkeze aldığını iddia ettiği uluslararası spor sis-

NEP DÖNEMİ

Birçok açıdan olduğu gibi spor âlemi açısından da NEP dönemi hibrid özellikler içeriyordu. Yukarıda tartışıldığı üzere bir yanda Bolşeviklerin fiziki kültür politikasının olgunlaşmış ilk emareleri, ilk ürünleri görünmeye başladı. Yeni fiziki kültür politikaları üzerine yoğun tartışmalar yapılıp programlar hayata geçirildi. Öte yandan ise Çarlık döneminde olduğu gibi ticari spor faaliyetleri kısmen de olsa yeniden yaygınlaşmaya başladı. Fut-

1950 yılında Moskova'da sporcular bir geçit töreninde.

http://oldmos.ru

bol kulüpleri tanınmış futbolcuları transfer ederek bilet satışlarını artırmaya girişti; profesyonel boks ve güreş müsabakaları büyük şehirlerin yeniden canlanan gece hayatının ayrılmaz bir parçası haline geldi. At yarışları ise eski görkemli günlerine geri dönmüştü.

Bu dönem aynı zamanda geleceğin meşhur Sovyet kulüplerinin doğuşuna tanıklık etti. Çeşitli sendikalar, ordu birlikleri ve polis teşkilatı kendi spor kulüplerini kurdu ve kısmen müsaade edilen yarışmacı sporlara katılmaya başladı. Bunlardan en mühimleri olan CSKA Kızıl Ordu'nun, Dinamo Spor Kulübü ise 1923'te gizli polis teşkilatının çatısı altında kuruldu. 1922 yılında Moskova'nın işçi sınıfı mahallelerinden birinde kurulan ve Üreticiler Kooperatifi tarafından desteklenen Presnia Kulübü ise 1935 senesinde meşhur Spartak ismini alacak ve Dinamo ve CSKA'nın resmi bağlantılarına gönderme yaparak kendisini "halkın takımı" diye tanımlayacaktı.[5]

Gelgelelim NEP döneminin spor politikalarının bu hibrid karakteri Rusya'yı uluslararası spor organizasyonlarına geri döndürmemişti. Bu noktada Sovyetler'in kopuşu kesin ve netti. Hatta bu dönemde Sovyetler Birliği bir adım daha ileri giderek kapitalist dünyanın organize sporlarına karşı alternatif bir organizasyonu inşa etmeye çalışmıştı. Komintern'in bünyesinde 1921 yılında kurulan Kızıl Spor Enternasyonali (Sportintern) bu projenin taşıyıcısı olmuştu. Sportintern, Olimpiyatların aksine ülkeler arası sınırları reddediyor ve dünyanın her yerinden komünist örgütlere, sendikalara ve partilere mensup sporcuları düzenlediği organizasyonlara katılmaya davet ediyordu.[6]

Sportintern'in düzenlediği en görkemli organizasyon, Olimpiyatlara alternatif olarak teşkil edilen Spartakiad Oyunları oldu. Birincisi 1928 yılında Moskova'da düzenlenen Spartakiad'ı aynı yıl Oslo'da bir Kış Spartakiad'ı takip etmişti. Komintern'in Sportintern'i dağıttığı 1937 yılına kadar, biri 1931'de Berlin'de ve diğeri de 1937'de Antwerp'te olmak üzere iki Spartakiad daha düzenlendi.[7] 1928 yılındaki Moskova Spartakiad'ına pek çok ülkeden sporcunun yanı sıra Sovyetler Birliği'nden binlerce sporcu katıldı. Oyunlar Rus halkı tarafından genel olarak büyük bir ilgiyle izlense de Dinamo Stadı'nı dolduran tek müsabaka yine futbol olmuştu. Bu durum bir anlamda yeni fiziki kültür politikalarının yaygınlaşmasına rağmen şehirli kitlelerin ve devrimin taşıyıcısı işçi sınıfının gönlünün hâlâ futboldan yana olduğunun göstergesiydi.

STALİN DÖNEMİNDE SPOR

1930'lar spora ve genel olarak fiziki kültür faaliyetlerine devlet bütçesinden ayrılan kaynakların önemli oranda arttığı bir dönem oldu. Lenin'in aksine, yerine gelen Stalin

sporla şahsen ilgili değildi. Buna rağmen onun döneminde devlet fiziki kültür alanının yegâne egemen aktörü haline geldi. Beden terbiyesi ve spor politikaları bu dönemde merkezileşti, millileşti ve de giderek militaristleşti.

En azından bu yapısal dönüşümler kadar önemli bir başka gelişme, 1930'lar boyunca kadınların fiziki kültür alanına giderek artan oranda katılımı oldu. 1930'lar öncesinde fiziki kültür alanında nispeten sınırlı kalan kadın varlığı bu dönem boyunca arttı ve kadınlara yönelik beden terbiyesi vurgusu yoğunlaştı. Sovyet fiziki kültür politikaları, kadını annelik ve ev işi işlevlerine indirgeyen Avrupa beden terbiyesi programlarının aksine, kadını hem emekçi hem de anne olarak kurguluyor, kadınların her iki özelliğini de geliştirecek yönde beden terbiyesi faaliyetleri öneriyordu.[8]

1930'lar aynı zamanda Sovyet fiziki kültür politikalarının yoğun bir militarizasyon sürecinin de etkisinde kaldığı bir dönem oldu. Artan uluslararası gerginlik elbette bu dönüşümü tetikleyen esas etmendi. Fakat bir yandan da Sovyet idareciler diğer ülkelerin ve özellikle de Alman ve İtalyan beden terbiyesi sistemlerinin yoğun militarizasyonunu yakından gözlemlemişlerdi. Bu ülkelerde binlerce genç, olası bir savaşa hazırlık için paramiliter organizasyonlarda eğitim alıyor, silah kullanmayı öğreniyor, fiziken ve zihnen vatan savunmasına hazırlanıyordu. Bütün dünyada yaygınlaşan bu eğilime Sovyetler Birliği de uydu. Stalin 1930 senesinde toplanan Komünist Partinin 16. Kongresi'nde Sovyet gençliğine seslenerek sosyalizmin anavatanını dış düşmanlardan korumak için hazırlanmalarını istedi. Ertesi yıl partinin gençlik teşkilatı Komsomol yarı paramiliter "Emek ve SSCB'yi Müdafaa İçin Hazırlık" programını başlattı. Bu dönemden itibaren Kızıl Ordu'ya daimi insan gücü yetiştirmek ve özellikle askerlik çağına henüz gelmemiş gençleri yoğun bir eğitimden geçirerek askerliğe hazırlamak düşüncesi Sovyet fiziki kültür programlarının ana motivasyonlarından biri haline geldi.

1930'lar her ne kadar fiziki kültür alanına yönelik politikaların kristalleşmesine tanıklık ettiyse de erken dönemin politikalarıyla çelişki arz eden durumlar da ortaya çıkmıyor değildi. Bunlardan en önemlisi futbolun kazandığı yeni prestij olacaktı. Rekabete dayalı sporların fiziki kültür programlarından dışlanmış olmasına rağmen futbolun özellikle şehirli işçi sınıfı gözünde azalmayan popülaritesi partiyi futbol üzerinde yeniden düşünmeye ve politika arayışlarına sevk etti. 1936 yılında kurulan Sovyetler Birliği Futbol Ligi bu arayışların bir ürünüydü. Yukarıda bahsettiğimiz kulüp takımları arasındaki rekabet böylece resmi bir statü de kazanmış oldu. Özellikle Moskova'nın iki büyük kulübü Dinamo ve Spartak arasındaki rekabet bu sayede yeni bir seviyeye taşınmış oldu.[9]

SOĞUK SAVAŞ

Soğuk Savaş ile birlikte Sovyet fiziki kültür anlayışında geri dönüşü mümkün olmayan, derin bir dönüşüm yaşandı. Yüksek performans esasına dayalı elit sporlara geçiş bu dönemin alamet-i farikasıydı. Denge, kitlesel ve kolektivist fiziki kültür aleyhine bir daha düzelmeyecek şekilde bozulmuştu.

Belki de daha önemlisi, II. Dünya Savaşı'nı izleyen dönemde Sovyet sporunun yeniden uluslararası arenaya dahil olmasıydı. Sovyetler Birliği savaş sonunda bir yandan Birleşmiş Milletler'e katılırken öte yandan da FIFA, FIBA ya da uluslararası atletizm federasyonu IAAF gibi uluslararası spor organizasyonlarına üye oldu. Bir önceki dönemin Olimpiyat

1930'larda spor alanında kadınlara yönelik vurgu arttı.

karşıtlığı da Soğuk Savaş'ın beraberinde getirdiği yeni anlayış sebebiyle terk edilmişti. Sovyetler Birliği'nin 1952 yılında Helsinki'de düzenlenen Olimpiyat Oyunlarına katılması yeni bir dönemin başladığını gösteriyordu. Toplam madalya sıralamasında Amerika Birleşik Devletleri'nin hemen ardından alınan ikincilik ise gelecek dönemin heyecan verici mücadelesinin ilk işaretiydi. Özellikle kadın sporcuların 1952 Olimpiyatları'ndaki başarısı hem Sovyetler Birliği hem de genel olarak komünist blok açısından bir gurur vesilesi olmuştu.

Sovyet idarecileri bu dönemde sporda kazanılacak başarıların hem Sovyetler'e ve komünist bloka hem de komünizme, başka yollarla kazanılması mümkün olmayan bir prestij kazandırabileceğini fark etmişlerdi. 1947 yılının sonunda Sovyet Komünist Partisi'nin dünya sporunu domine etme politikasını ilan etmesi bu yeni farkındalığın bir sonucuydu. Değişen jeopolitik dengeler spora o güne kadar var olmayan bir propaganda değeri kazandırmıştı. Bu yüzden başta Sovyetler Birliği olmak üzere komünist blokun bütün ülkeleri Olimpiyatlarda kazanılacak madalyaları spor sisteminin merkezine alacaklardı. Bu yeni durum hem devlet bütçesinden yarışmacı sporlara aktarılan kaynakların olağanüstü bir şekilde artmasına hem de uluslararası arenada yarışabilecek kalibrede sporcular yetiştirme kaygısının fiziki kültür politikalarının merkezine yerleşmesine yol açtı. Öte yandan uluslararası arenaya açılmak spor meselesine yeni bir hayati önem atfetti. Kapitalist dünyadan rakipleriyle karşılaşan Sovyet sporcuları artık sadece kendilerini ve ülkelerini değil, komünizmi de temsil ediyorlardı. Batı dünyasından gelen sporculara ya da takımlara karşı alınacak galibiyetler bundan böyle komünizmin kapitalizme galibiyeti olarak algılanacaktı.

SONUÇ

En başından itibaren beden terbiyesi ve spor politikaları Bolşevikler için her zaman önem taşıdı. Lakin değişen iç ve dış şartlara bağlı olarak spora atfedilen önemin arkasındaki sebebler de sabit kalmadı, değişti. Baştaki kolektivist, yarışmacılık karşıtı vurgu zaman içinde terk edildi. Sovyet sporunun ana omurgasını, bir zamanlar eleştirilen ve dejenere kabul edilen rekabet odaklı, elit sporcuları merkeze alan bir spor anlayışı oluşturmaya başladı. Soğuk Savaş'ın beraberinde getirdiği yeni politik ve kültürel ortam, kapitalist rakiplere karşı alınacak madalyaları, emeğin niteliğine dair tartışmalardan daha önemli kılmıştı.

DİPNOTLAR

1 Bu dönemi ele alan en detaylı çalışma Louise McReynolds'ın *Russia at Play: Leisure Activities at the End of the Tsarist Era* (Cornell University Press, 2003) adlı kitabıdır.

2 Susan Grant, "Bolsheviks, Revolution and Physical Culture", *The International Journal of the History of Sport* 31 (2014): 728.

3 Erken Cumhuriyet örneğini şurada detaylıca tartışmıştım. Yiğit Akın, *Gürbüz ve Yavuz Evlatlar: Erken Cumhuriyet'te Beden Terbiyesi ve Spor* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2004).

4 Aktaran David L. Hoffmann, *Cultivating the Masses: Modern State Practices and Soviet Socialism, 1914–1939* (Cornell University Press, 2011), s. 113.

5 Sovyet tarihini Spartak Kulübü üzerinden okuyan ufuk açıcı bir çalışma için bkz. Robert Edelman, *Spartak Moscow: A History of the People's Team in the Workers' State* (Cornell University Press, 2009).

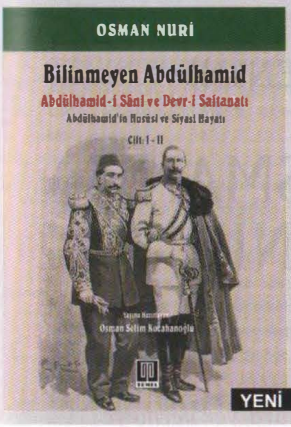
6 André Gounot, "Sport or Political Organization? Structures and Characteristics of the Red Sport International, 1921–1937", *Journal of Sport History* 28 (2001): 23-39.

7 Soğuk Savaş döneminde bu isim daha çok Demir Perde ülkelerindeki ulusal müsabakaları tanımlamak için kullanıldı.

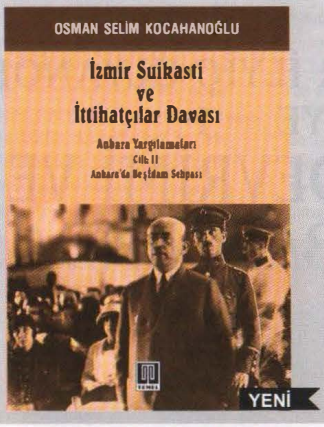
8 Detaylı bir tartışma için bkz. Alison Rowley, "Sport in the Service of the State: Images of Physical Culture and Soviet Women, 1917-1941", *The International Journal of the History of Sport* 23 (2006): 1314-1340.

9 Bu konuda da en yetkin çalışma yine Robert Edelman'a aittir. *Serious Fun: A History of Spectator Sports in the USSR* (Oxford University Press, 1993).

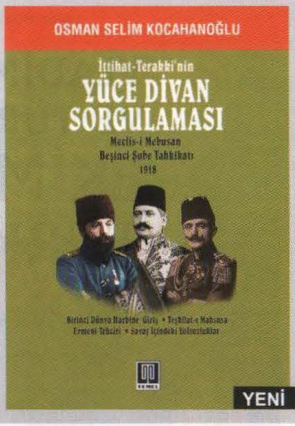
TEMEL YAYINLARI / TARİH DİZİSİ

Osman Nuri / Bilinmeyen Abdülhamid / Abdülhamid-i Sâni ve Devr-i Saltanatı. 688 Sayfa. 45 TL.

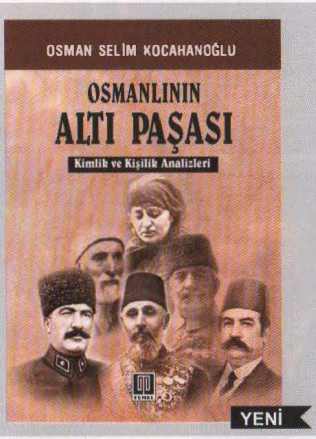
Osman Selim Kocahanoğlu / İzmir Suikasti ve İttihatçılar Davası. 640 Sayfa, 45 TL.

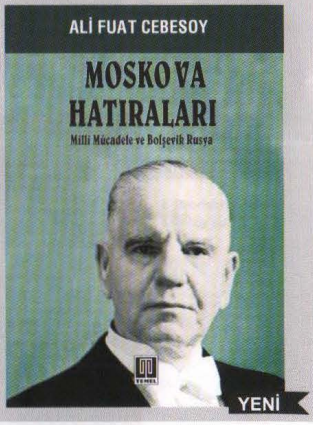
Osman Selim Kocahanoğlu / İttihat-Terakki'nin Yüce Divan Sorgulaması. 464 Sayfa, 35 TL.

TBMM Zabıtları ışığında, üzerinde yaşadığımız laik, demokratik Türkiye Cumhuriyeti'nin kurtuluş ve kuruluş hikayesi. 750 Sayfa, 45 TL.

Osmanlı İmparatorluğu'ndan Cumhuriyet'e geçiş döneminde rol oynayan altı portrenin kimlik ve kişilik analizleri. 450 Sayfa, 35 TL.

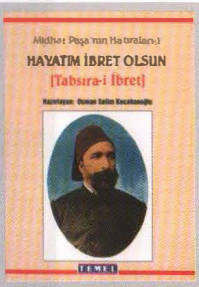
Moskova Hatıraları: Milli Mücadelenin tek dış kapısı olan, Bolşevik Rusya ile Ankara arasındaki diplomatik ilişkilerin hikayesi. 390 Sayfa, 30 TL.

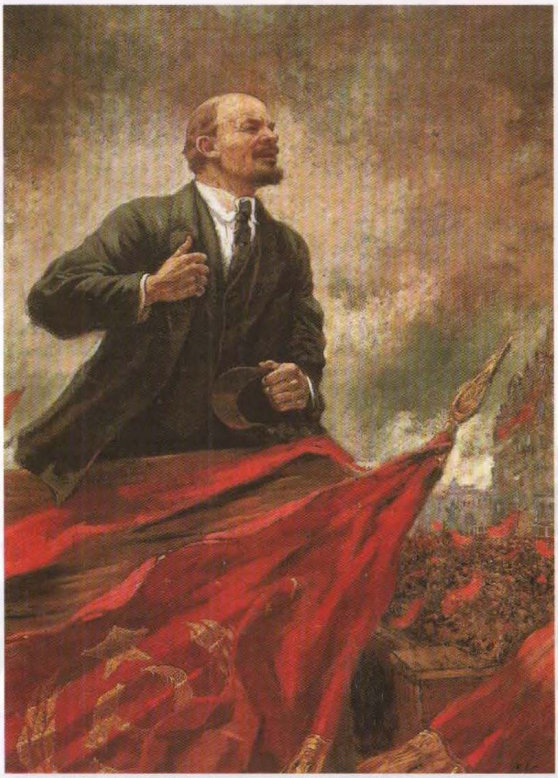
TEMEL
Piyerloti Caddesi Dostlukyurdu Sokak Hacıbey Apt. No:10 Daire:5 Çemberlitaş-İstanbul
Tel: 0212 516 23 52 - 517 73 20

VLADİMİR İLYİÇ ULYANOF (LENİN) VE TÜRKİYE — I

EKİM DEVRİMİ VE OSMANLI-TÜRK BASININDA LENİN

ZAFER TOPRAK

Ekim Devrimi'nin 100. yıldönümü nedeniyle Tarih Vakfı bir dizi etkinlik düzenliyor. Bu bağlamda Toplumsal Tarih *dergisi Ekim Devrimi üzerine yazılara yer vermeye karar verdi. 1917 Ekim Devrimi günlerinde, önce Osmanlı basını, ardından Cumhuriyet Türkiye'si yayın dünyası Ekim Devrimi'ne ve onun öncüsü Lenin'e geniş yer verdi. "Vladimir İlyiç Ulyanof [Lenin] ve Türkiye" yazı dizimizde bu ilgiyi özgün haber ve yorumlarla okura aktarmayı düşünüyoruz.*

A. Guerassimov, *Lenin Kürsüde.*

Bolşevik İhtilali kuşkusuz savaşın ortasında bocalayan Osmanlı Devleti için bir umut ışığı oldu. Çarlık Rusya'sı Cihan Harbi'nde hasım kamptaydı. İhtilalle birlikte Çarlık yönetimini alaşağı edip Lenin'in önderliğinde Sovyet düzenini kuran devrimci iktidar savaştan çekilip barış için çaba sarf edecekti. Bu gelişme Osmanlı ordularının hiç olmazsa Kafkas cephelerinde nefes almasına vesile oldu. Bu arada devrimin gerisindeki düşünce akımı, Osmanlı'da da II. Meşrutiyet sonrası yeşermeye başlamıştı. Osmanlı Sosyalist Fırkası kurulmuş, *İştirak* başta olmak üzere bir dizi sosyalist dergi yayımlanmıştı. Lenin'in 1916 yılında yayımladığı *Kapitalizmin En Son Aşaması Emperyalizm* kitabı mazlum ülkelere yeni bir çıkış kapısı açıyordu. Nitekim Parvus'un yazıları başta olmak üzere Batı sömürgeciliğine karşı koyan kimi yazarlar sayesinde emperyalizmin neden olduğu bağımlılık ilişkileri Osmanlı düşünce dünyasında da yer etmeye başlamıştı. Lenin'in emperyalizm karşıtı politikası kimi çevrelerde, bu arada İttihat ve Terakki bünyesinde ilgi uyandırmakta gecikmedi. Ne de olsa aynı düşmana karşı mücadele edilecekti. Bu ne-

denle 1917 Bolşevik İhtilali, Osmanlı için giderek olumsuz bir çizgiye giren dünya savaşında İttihatçılar için çözüm sunabilirdi. Lenin bundan böyle Osmanlı basınında umutla izlenen bir lider oldu.

Milli Mücadele ile birlikte bu ilgi Sovyet Rusya'yla bilfiil dostluk ilişkilerine dönüştü. Türkiye, Lenin'in ülkesiyle Milli Mücadele döneminde sıcak ilişkiler geliştirmiş ve Sovyet Rusya, Türkiye'yi ilk tanıyan ülkelerden biri olmuştu. Batı emperyalizmine karşı aynı cephede yer alan her iki ülke Moskova görüşmeleri sonucu 16 Mart 1921 günü Türkiye-Sovyet Rusya Dostluk ve Kardeşlik Antlaşması'nı imzalamıştı.

Bu tarihten daha önce Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa ile Rus Şuralar Cumhuriyeti Reisi Lenin arasında Dağıstan'ın istiklali nedeniyle telgraf teatisinde bulunulmuştu. Her iki devlet reisi bu vesileyle emperyalizme karşı verdikleri ortak mücadeleyi bir kez daha gündeme taşımışlardı. Mustafa Kemal'in Lenin'e gönderdiği telgraf, içeriği yönüyle Milli Mücadele'nin niteliğini de belirliyordu. Telgrafın metni şöyleydi:

> Reis Yoldaş!
>
> Telsiz telgrafla Moskova'dan vaki olan bir tebliğ ile Sovyet Rusyası tarafından Dağıstan'ın istiklali tanındığına muttali olduk. Bu mes'ud kararın Bolşevizm dünyasıyla İslam dünyası arasındaki münasebata fevkalade hüsn-i te'sir edeceğine ve bu suretle bizleri hal-i hazır kapitalist idaresinin iktibas-ı hayat ve kuvvet eylediği Garp emperyalizmini devirmekten ibaret olan müşterek gayemize daha ziyade yaklaştıracağına şüphe etmiyorum. Bu netîce-i mes'udenin ancak sıkı sıkıya teşrik-i mesaî etmemizle kabil olacağına kani olduğumdan dolayı bizi yekdiğerimize bağlayan revabıtı daha ziyade tahkim ve teşyîd edecek her hadisenin mucib-i sürur ve mahzuzatım olduğunu beyan eder ve Rus Sovyet Cumhuriyeti'nın zat-ı âlilerinden mülhem olarak Şark'ta tesis ettiği durendişane ve akılane siyasetinden dolayı arz-ı teşekkürat eylerim. Şark'ta ve bütün dünyada hak ve adaletin zafer-i karibine büyük bir imanla kani olarak ihtiramatımın kabulünü rica ederim efendim.[1]

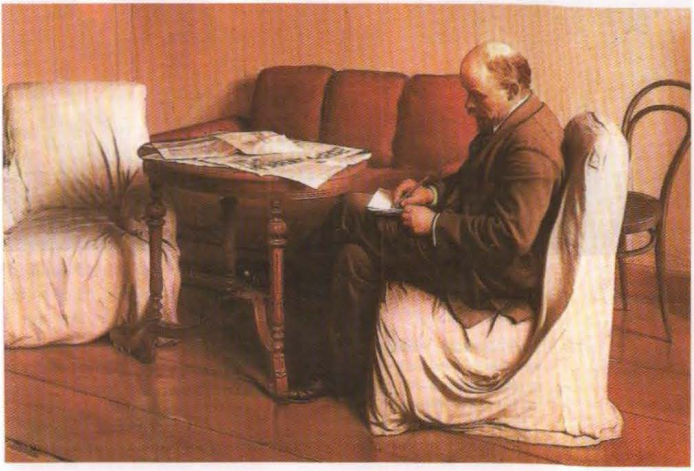
Türk-Sovyet ilişkileri Milli Mücadele ertesi diplomatik düzeyde dostane bir biçimde sürecekti, ancak kısa bir süre sonra Lenin sahneden çekildi. Lenin'in sağlığı 1921 yılından itibaren giderek kötüleşmişti. Ölmeden önce birkaç kez inme geçirmişti. Ekim Devrimi'nin lideri ve Sovyetler Birliği'nin kurucusu Vladimir İlyiç Ulyanov, bilinen adıyla Lenin, 21 Ocak 1924 günü tedavi gördüğü Gorki kasabasında 53 yaşında öldü. Lenin, politik kimliği yanı sıra aynı zamanda Marksist-Leninist ideolojinin fikirsel önderiydi. Bu nedenle dönemin Türkiyeli Marksist aydınları nezdinde ayrı bir yeri vardı.

Lenin'in ölümü Türk basınında geniş yer aldı. Ölüm haberi tabip raporuyla birlikte şu satırlarla veriliyordu:

> 21 Kânun-ı sanî'de Lenin'in sıhhati birdenbire fenalaştı. Saat 5.30'da teneffüs müşkülleşti. Lenin kendisini kaybetti ve kuvvetini zayi etmeye başladı. Nihayet 7:15'te merkez-i teneffüsün felci üzerine teneffüs inkıtaya uğradı.[2]

Ardından bir ek rapor geldi:

> 22 Kânun-ı sanî'de saat üçte Lenin üzerinde yapılan feth-i meyyit [otopsi] ameliyesi neticesinde, cihaz-ı deveranının derin tebeddülata uğradığı görülmüştür. Mevtin bilavasıta sebebi ev'iye-i dimağiyyede [beyin damarlarında] husule gelen nezîftir [kanamadır].[3]

I. Brodski, *Lenin Smolny'de.*

Bir gün sonra ise 23 Ocak günü Gorki'den Moskova'ya getirilen Lenin'in naşı, eskiden Rus asilzadelerinin kulübü olan, devrim sonrası iki numaralı "Amele Teşkilatları Evi"ne dönüştürülen binada Sütunlu Salon denen mekâna kondu ve halkın ziyaretine açıldı. Ardından Kızıl Meydan'da devrim önderlerinin gömülü olduğu sarayın duvarı boyunca düzenlenen mezara Kamenev, Kalinin, Zinovyev ve Buharin tarafından indirildi.

Lenin'in cenaze merasimi hakkında haber Moskova'dan dünya telsizlerine, bu arada Türkiye'ye, şu satırlarla aktarıldı:

> 26 Kânun-ı sanî Moskova: Lenin'in cenaze merasimi bugün icra olunmuştur. Bugün Kızıl Moskova müthiş bir manzara arz ediyordu. Rusya'nın her tarafından akın akın Moskova'ya dolan köylü ve amele mümessilleri, beynelmilel amele teşkilatları

D. Nalbandian, V. Bassov vd., *Sovyetlere İktidar-Halka Barış.*

murahhasları, düvel-i ecnebiyye diplomatları, soğuğun tahte's-sıfır otuz beş derecede olmasına rağmen bir 'buçuk milyon halk merasime iştirak etmişlerdir. Lenin medfenine [kabrine] indirilirken bütün Rusya'da bütün işler tatil edilmiş, beş dakika müddetince bütün toplar ve tüfekler ateş açmışlar, bütün fabrikalar düdüklerini çalmışlardır. Bu esnada Rusya'nın her tarafına telsiz telgraflar şu sözleri çekmiş bulunuyorlardı: "Arkadaşlar! Ayağa! Kalkınız! Lenin medfenine [kabrine] indiriliyor![4]

Bu tören sırasında o sırada Moskova'da bulunan, çoğu Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi

"Lenin Kimdir", Sabah, 13 Kânun-ı evvel 1333/1917, s. 1.

Simbirsk Mektep Müdürünün Oğlu Vladimir Ilyiç Ulyanof — İlk İsyan — Darülfünun'dan Tard — Amele Sınıfının Hürriyeti İçin Müzakere Cemiyeti — Sibirya'ya Nef'i — Memalik-i Ecnebiyyedeki Hayatı

Sulh lehindeki mücadelesi ile bütün dünyada mühim bir şahsiyet hükmünü alan Lenin'in tercüme-i hali hakkında müfassal bazı malumata destres olduk leriştikl. Bu malumat Lenin'in tarz-ı hayatı ve müdafaa ettiği esasları vazıh bir surette göstermektedir. Elyevm Rusya'nın mukadderatına hâkim olan ve ittihaz edeceği hatt-ı hareket ile Harb-ı Umumî üzerinde büyük tesir yapacak olan Lenin'in kim olduğunu bilmek faideden hâli olmadığı için bu malumatı aşağıda derc ediyoruz.

Elyevm bütün Rusya'nın mukadderatını yed-i idaresine almış olan Lenin 1870 senesi Nisan'ının üçüncü günü Simbirsk kazasında tevellüd etmiştir. Asıl ismi Viladimir Ilyiç Ulyanof olup Lenin nam-ı müstearıdır. Pederi Simbirsk'de mektep müdürü idi. Epeyce tahsil görmüş bulunduğu için ahalinin seviye-i irfanını yükseltmeye bütün kuvvetiyle çalışıyor. mekteptekl derslerinden maada ahalı arasında da ilim ve irfanın tecemmüm etmesi için sarf-ı gayret ediyordu. Halbuki bir taraftan ahalinin fakr u zarureti, diğer taraftan hükümet-i müstebidenin keyfi icraatı Vladimir Ilyiç Ulyanof (Lenin) kendini anlamaya başladığı zaman bu ahvali gördü ve kalbinde o zamandan itibaren derin bir isyan baş gösterdi.

1887 senesinde meşhur ihtilalcilerden biraderi İmparator Üçüncü Aleksandr'a karşı sulkast tertibi ile itham olunarak idam edildi. O zaman Lenin Darülfünun'da hukuk tahsil ediyor ve daima sosyalist fikirleri takip ederek bu yolda propaganda yapıyordu. Biraderinin idamı üzerine propagandasına bir kat daha germi verdiğinden Darülfünun'dan tard edildi.

Lenin 1887'den 1892 senesine kadar muhtelif işlerle uğraştıktan sonra 1892'de Petersburg'da yerleşti ve bütün gayretini ictimaî faaliyetlere hasretti. Bilhassa amele teşkilatı ile uğraşmaya başladı. Rusya'da ilk amele teşkilatı münhasıran Lenin'i eser-i gayretidir. Bu yolda teşkil edilen cemiyetin ismi "Amele Sınıfının Hürriyeti İçin Mübareze İttihadı" unvanını hatzdır.

Lenin bir taraftan ictimaî faaliyetlere hasr-ı vücut ederken diğer taraftan *Meemua* namı altında bir risale neşrederek bütün kuvvetiyle sosyalizm fikirlerini neşretmeye başladı. Fakat 1895 senesi Kanun-ı evvel'inde Lenin "Mübareze İttihadı" cemiyetinde refikleriyle birlikte tevkif edilerek hapse tıkıldı. Lenin iki sene zincirbend kaldı ve bade Sibirya'ya sürüldü.

1898 senesinde "Amele Sınıfının Hürriyeti İçin Mübareze İttihadı" cemiyetinden Rus Sosyal Demokrat Amele Fırkası doğduğu zaman Lenin Şarki Sibirya'da ücra bir köyde, dünyadan uzak bir hayat yaşıyor idi. Müddet-i cezaiyyesinin ikmalinden sonra memalik-i ecnebiyyeye gitti ve eski arkadaşları ile beraber gazete neşrine başladı. Yazdığı bütün makaleler şiddetli ihtilal fikirleri ile meşbu' idi. Lenin aynı zamanda müfassal bir ilmi eser de telif ediyordu. Amele Fırkası'nın ikinci kongresinde fırka efradı arasında ihtilaf husule geldi ve işte o zaman Maksimalistler ile Minimalistler hizipleri teşekkül eyledi.

1905 senesinde vuku bulan ilk Rus ihtilalinde Lenin memleketine avdet etti ve bütün kuvveti ile hareket-i ihtilaliyyeye iştirak eyledi. Evvela Petersburg'da ikamet etti ve bade Finlandiya'nın Kanunkale şehrine giderek orada sosyalizm propagandasıyla iştigale başladı. Hükümet-i müstebide 1907 senesinde ihtilali itfaya muvaffak olunca Lenin yeniden memalik-i ecnebiyyeye gitti ve Beynelmilel Sosyalist Cemiyeti'ne dahil olarak sosyalist hareket-i ameliyyesine iştirak eyledi.

Harb-ı Umumî'nin son üç senesinde Lenin Almanca, Rusça ve Fransızca makaleler yazarak ictimaî emperyalizmi şiddetle tenkid eylemiş ve bilahare *Sosyal Demokrat* ve *Komünist* namıyla iki gazete neşretmiştir. Diğer taraftan Beynelmilel Zimmerwald Konferansı'nın teşkili ile de uğraşmış ve bütün mesaisi Avrupa sosyalist mahafilinde büyük bir tesir husule getirmiş. Bu suretle Lenin Avrupa sosyalistleri arasında ciddi bir nüfus kazanmıştır.

Rus idare-i müstebidesi sükût eder etmez Lenin ihtilal hareketinin Garbi Avrupa amelesine dahi sirayet etmesi için hiçbir fedakârlık dirîg etmemeleri ve Nisanda Rusya'ya avdet ederek memlekette hareket-i ihtilaliyyenin tevessü etmesine ve Harb-ı Umumî'ye karşı birçok mübareze tertibine çalıştı. Bütün bu teşkilat bittabi ağniyyan sınıfının [asilzade sınıfının] buğz [kin, nefret] ve ademetini [akılsızlığını] tahrik eyledi. Ahalinin vasi kitleleri ise bilakis Lenin'in faaliyetini takdir ettiler ve nihayet kendisini hükümet-i ihtilaliyyenin başına geçirdiler.

Lenin'in telif etmiş olduğu bütün âli eserlerin mevzu'u milli hususlar ve bilhassa arazi meselesi teşkil eder. Lenin daha Rusya ihtilalinin zuhurunda Lehistan, Finlandiya ve Ukranya meselelerinin muhakkak bir tarzda suret-i tesviyyesi esaslarını hazırlamıştır. Gerek harekât-ı siyasiyyesinde gerek asar-ı ilmiyyesinde gayet metin fikirler ile meşbu' olduğunu ispat eylemiştir. İşte bu metanet sayesindedir ki son hareket-i ihtilaliyyenin zimamı idaresini [yönetimini] eline geçirmeye muvaffak olmuştur.

[KUTV] öğrencisi olan Türk Marksistler de törende hazır bulunmuşlar ve anılarını *Aydınlık* dergisinde yayımlamışlardı. Bu anılara ileriki sayılarımızda yer vereceğiz.

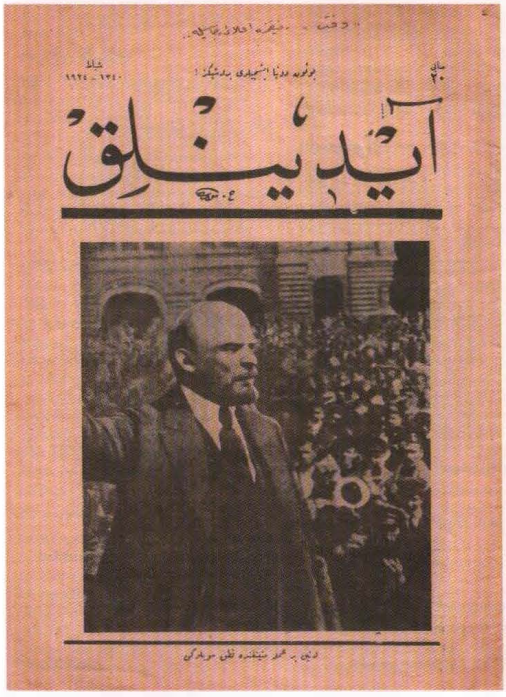
Lenin'in ölüm haberi bir gün sonra, 22 Ocak günü Moskova'dan Ankara'ya ulaştı, ancak Ankara'da bulunan Rus heyeti haberi itiyatla karşıladı. Haberin 24 Ocak telgrafıyla teyit edilmesi üzerine Büyük Millet Meclisi'nde Celal Nuri Bey tarafından Lenin'in ölümü ve Türkiye için bunun anlamı üzerine bir konuşma yapıldı. Ardından Sovyet Rusya'ya oybirliği ile taziyet telgrafı çekilmesine karar verildi. Ayrıca Hariciye Nezareti Sovyet sefirine taziyetlerini bildirdi, Sovyet sefaretinde bir tören düzenlendi. Bu arada Başvekil İsmet Paşa, Sovyet Rusya hükümet reisi Kalinin'e şu telgrafı çekmişti:

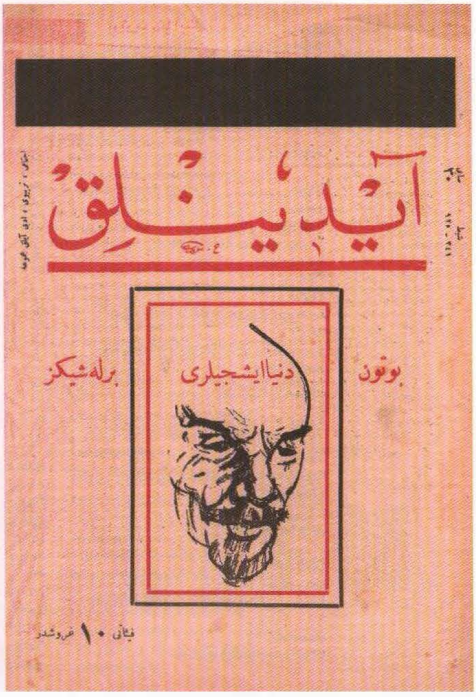
> Monsieur Lenin'in vefatıyla müteessir olan Türkiye Büyük Millet Meclisi dost ve komşu milletin duçar olduğu ziya-ı elemden mütevellid hissiyyat-ı taziyetkâranesini Rusya Şûralar Müttehid Cumhuriyeti'nc arz eyler.[5]

Lenin'in ölümü Türkiye'de büyük yankı uyandırmış, Türk basını da 23 Ocak gününden itibaren ölüm haberine geniş yer vermişti. Bu haberlere ve yorumları yazı dizisinin sonraki bölümlerinde yer vereceğiz. Şimdi Ekim Devrimi'nin ilk günlerine geri dönelim ve Osmanlı basınının Lenin'e ayırdığı yeri görelim.

Osmanlı basını Lenin'e ilk kez Ekim Devrimi ertesi yer verdi. *Vakit*, *Tasvir-i Efkâr*, *Tanin*, *Sabah* gazeteleri Rusya'daki gelişmeleri günü gününe okurlara aktarıyor, bu arada Lenin'den sık sık sütunlarında bahsediyorlardı. "Bolşevikler ve Lenin",[6] "Lenin Kimdir ?",[7] "Lenin'de İstibdat Meyli"[8] bu tür makalelerden birkaçıydı. Bunlar yanı sıra "Bolşeviki Siyaseti",[9] "Sosyalizm Nedir ?",[10] "Harp ve Sosyal Demokrasi"[11] türü, Sovyet Rusya'nın yapılanmasına yönelik yazılar gazetelerde yer alıyordu. 13 Aralık 1917 günlü *Sabah* gazetesinde çıkan "Lenin Kimdir?" başlıklı yazı Lenin'le ilgili ilk biyografik bilgiydi.[12] Bu yazıyı diline dokunmaksızın burada sunuyoruz. Öte yandan *Vakit* ve *Tasvir-i Efkâr* gazetelerinde Aralık 1917'de iki Osmanlı gazetecisinin Lenin'le, devrim öncesi 1916 Haziran ayında yaptığı mülakat yer alacaktı.

> *"Lenin medfenine [kabrine] indirilirken bütün Rusya'da bütün işler tâtil edilmiş, beş dakika müddetince bütün toplar ve tüfekler ateş açmışlar, bütün fabrikalar düdüklerini çalmışlardır."*

Aydınlık dergisinin Lenin kapakları: Sayı 20 (Şubat 1924) ve sayı 30 (Şubat 1925).

Türkiye Rus devrimine duyduğu ilginin boyutlarını Uygur Kocabaşoğlu ve Metin Berge *Bolşevik İhtilali ve Osmanlılar* başlıklı kitaplarında geniş bir şekilde inceliyorlar.[13] Devrim sırasında özellikle *Sabah*, *Tasvir-i Efkâr* ve *Vakit* gazeteleri Lenin'e odaklanacaktı. İstanbul gazeteleri bununla da yetinmeyip iki muhabirinin Lenin'le devrim arifesi İsviçre'de yaptıkları bir mülakata yer vereceklerdi. "Lenin ile Mülakat"ı Darülmuallimin-i Aliyye muallimlerinden Aziz Bey ile Yusuf Akçura tarafından gerçekleştirilmişti ve *Vakit* ile *Tasvir-i Efkâr* gazetelerinde yer almıştı. *Vakit* gazetesi mülakata sayfalarında yer verirken şu satırları aktarıyordu: "İnsaniyeti sulh yoluna doğru sevk etmek için ilk kat'i adımları atan Lenin, hiç şüphesiz yarın tarihin büyük şahsiyetleri sırasında zikr edilecektir."[14] Bu mülakatın *Tasvir-i Efkâr* versiyonunu[15] ekte veriyoruz. *Vakit*'te ise mülakat birkaç gün önce yayımlanmıştı.[16]

Lenin'in izleyen yıllarda Osmanlı basınındaki yerini Uygur Kocabaşoğlu ve Metin Berge'nin derledikleri kitaptan izlemek mümkün. Ölümü üzerine ise en geniş yeri doğal olarak 1921 ile 1925 yılında Türk Marksistlerinin yayımladığı *Aydınlık* dergisinde yer aldı. *Aydınlık*'çılar ayrıca Lenin ve Leninizm başlıklı bir risale yayımladılar.[17]

Ustamızın Ölümü[19]

Seda

Gelin!
Kızıl tank taburları gibi dağları düzleyerek gelin!
Kömür, benzin, gaz kokusu yansın nefesinizde,
Mavi işbaşı gömleklerinizi giyerek gelin!

Gelin!
Sesinizde çınlatarak
Siyah tuğla bacaların düdük sesini!

Gelin!
Aydınlıkçılar kadar sıkı ve sağlam gelin!
Bir haberim var size,
Troçki'nin de demir dalgalı saçlarını titreten bir haber:
Fakat
En büyük tehlike
En büyük keder
Kıramaz birbirine kenetlenen kolların zincirini
Kenetlenin!

Öldü Lenin!

Aksi Seda

Yalan!
Yalan!!
Yalan!!!.
Kemiyetten keyfiyete atlayan
Kitlelerin rehberi ölmez
Öl-mez
Ölemez.
Asırların dönüm yerini en önde geçen adam!
Fırtınalarda feneri ilk önce seçen adam
Nasıl yumar
Ebediyen gözlerini?.

Yalan!
Yalan, yalan!
Yalan söylüyorsun ulan
Ebediyen duymamak olur mu hiç
Lenin'in sözlerini?

Aksi Sedanın Aksi Sedası

Okuyun!
Okuyun yüksek sesle
Okuyun sesinizle demir çubukları kırarak.

Okuyun!
Okuyun Lenin'den bir satır!

Öldü büyük ustamız!
Öl-dü!
Ölüm
Protoplazmın ataletidir!
Fakat
Bugün
Her
Proleter
Yarın
Yarınki sınıfsız cemiyette her yeni doğan çocuk
Bulacak kendi maddesinde Lenin'in
şuurunu!

Öldü büyük ustamız.

Öl-dü
Lakin arkasında kolu bağlı bırakmadı bizi,
bize sanatın sırrını öğretip öldü!

Tamamlayacağız

Şaheserimizi!!

Nâzım Hikmet

"Lenin ile Mülakat", Tasvir-i Efkâr, 20 Kânun-ı evvel 1917, s. 1. (Darülmuallimin-i Aliye muallimlerinden Aziz Bey ve Yusuf Akçura)

Bir Han Odasında - Bir Karyola ile Bir Masa - Lenin'in Düşündükleri - Bambaşka Bir Cemiyet-i Beşeriye - Lenin'in Malumatı - Rusya'daki Demokrasi Nerelere Kadar İcra-i Tesir Edebilir?

Yeni Rus hükümeti reisi Lenin, mevki-i tatbike koyduğu nazariyyat-ı siyasiyye ve Rusya'ya verdiği son şekl-i idare ile dünyanın her tarafında nazar-ı dikkati celb eden bir şahsiyet-i muhimme olmuştur. Beşeriyet-i muzdaribeye sulh ve selamet bahşı gibi niyyat-ı necibe [soylu niyetler] ile mevki'kâr ve iktidara çıkarılan bu tarihi adımın ahval-i hususiyye ve efkâr-ı siyasiyyesi, diyebiliriz ki zamanımızın en merakaver mebahisinden birini teşkil etmektedir. Mahalli matbuatın ecnebi gazetelerden nakl ve iktibas ettiği fıkralar ise, karilerimizin ihtiyaç mülâmı: [öğrenci ihtiyacını] teskin edebilecek mertebe müdellel [delili, şahit ile ispat edilmiş] ve mufassal değildirler. Ahali komiserleri reisinin gerek ahval-i hususiyye, gerek ahval-i siyasiyyesi hakkında malumat-ı kafiyye almak için, Darülmuallimin-i Aliye muallimlerinden olup İsviçre'de bulunduğu müddetçe Lenin ile birkaç kere mülakat eden Aziz Bey'e müracaat ettik. Mumaileyhin bu hususa dair olarak verdiği malumat ve tafsilatı, herkesce müsellem olan [doğruluğu herkesce kabul edilmiş olan] ehemmiyet-i azimesine mebni atiye derc ediyoruz.

Bir Han Odasında

Yusuf Akçura Bey ile beraber 1916 senesi Haziran'ında Lozan'da in'ikad eden Milel-i Mahkûme Kongresi'nde bulunuyorduk. Orada bazı Rus sosyalistleri ile tanıştık. Bunlardan Zifeld isminde genç bir adam bizi Lenin ile görüştürmeye vasıta oldu. Lenin, Alman İsviçre'sinde, biz ise Fransız İsviçre'sinde idik. Genç sosyalist ile beraber Zürih'e gittik; vakıamız gayet dar olduğundan Lenin ile ancak birkaç def'a görüşebildik. Lenin ile ilk mülakatımız Temmuz nihayetlerinde vuku'a geldi. Zifeld'in delaletiyle bir gece saat onda Lenin'in evine gittik. Lenin'in ikamet ettiği mahal küçük bir otel idi. Bu otel ise Zürih gibi gürültülü bir şehrin en sakin, en tenha, en asude sokaklarından birinde kaindi ve bir otelden ziyade bir han odasına benziyordu. Lenin'in sakin olduğu kata çıkmak için gayet uzun ve dolambaçlı, tıpkı bizim mağazalardakilere müşabih ve muazzam merdivenlerden çıkmak iktiza ediyordu.

Bir Karyola ile Bir Masa

Odasına girdiğimiz vakit bu mühim adamın maişetindeki sadeliğe karşı hayret ve taaccüb içinde kaldık. Çünkü odada demir bir karyola üzerine konulmuş adi bir yatak ile iki iskemle ve bir de ufak masadan başka hiçbir şey yoktu. Müteakiben dördümüz de o han odasından çıktık; o civarda bulunan bir kahveye gittik; o kahvenin salon şeklindeki bir odasında oturduk. Ve saat ondan bire kadar, tamamen üç saat Lenin ile uzun uzun sohbet ettik.

Lenin'in Çehre ve Kıyafeti

Lenin, kırk kırk beş yaşlarında kuvvetli, tamü'l-aza ve tamü's-sıhhe bir adamdır. Boyu orta, sakalı yok ve bıyıkları kesikti. Simasından maada telebbüs [giyinmel ve tekellümünden de kat'iyyen Rus olduğu anlaşılamaz. Diğer Rus sosyalistleri gibi kir ve pislik içinde değildir. Bilakis sade ve temiz kıyafeti ve güzel olmamakla beraber çirkin de olmayan siması ile insanda hoş bir tesir ika' ediyordu. Dördümüz de Fransızca bildiğimiz için musahabemiz bu lisan ile cereyan etti. Fransızcayı bir Parisli kadar iyi konuşuyordu. Mahza sonradan Almanca bildiğini de öğrendim.

Lenin'in Düşündükleri

Bizim Lenin'le görüşmekliğimizde bir maksat vardı. Biz de Rusya'daki milel-i mahkumeden olduğumuz için, Rus sosyalistlerinin en mühim rüesasından birinin bizim mensup olduğumuz milletler ile Rusya'nın idare-i dahiliyye-i müstebidesi hakkında neler düşündüğünü anlamak istiyorduk. Sözü arzu edilen mecraya getirmek üzere evvela Rusya'nın idare-i dahiliyyesi hakkında neler düşündüğünü sorduk. Mülakata başladığımızdan biraz sonra, kendisine irad ettiğimiz suallere karşı verdiği cevaplara bakarak sosyalizmde kollektivist derecesinde efkâra sahip olduğunu öğrenmiştik. Bugün Rusya'da tatbikine başladığı taksim-i arazi ve hakk-ı tasarruf'un ilgası gibi hususatı, Lenin ile o zamanki mülakatımızda kendisinden işitmiş idik.

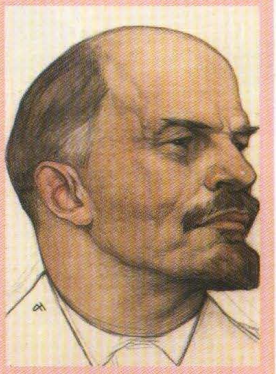
Bambaşka Bir Cemiyet-i Beşeriyye

Lenin, prensiplerini mevki-i tatbike koymak için sırf söz ve mantığa müracaat usulünü kabul etmemektedir. Mumaileyh prensiplerini mevki-i fiile koymak için vesait-i şediddeyi iltizam etmektedir.

Yine aynı akşam siyasî ve içtimaî prensiplerini dur ü diraz [uzun uzadıya] nakl ve ityan eyledikten sonra, bu suretle, yani kendi fikirlerini tevfîken vücude getirilecek bir Rus demokrasisinin, Avrupa'nın eşkâl-i hazırası üzerinde icra-i tesir edeceğine kani olduğunu söyledi ve binaenaleyh atide bambaşka esasat üzerine müesses yeni bir cemiyet-i beşeriye teşekkül edeceğini ve bunun da çok gecikmiyeceğini bildirdi. Lenin'in bize vuku bulan beyanatına göre, o, bütün bu düşünceleri ile yalnız Rusya'daki bir kısım-ı beşeriyyeti düşünmüyordu. Bilakis cemiyet-i beşeriyyenin heyet-i umumiyyesi ile alelumum akvam hakkında aynı fikirler ve aynı hayırhahhane niyetler ile hareket ettiğini söyledi.

Bir Millet Diğer Bir Millete Tahakküm Edemez

Biz millet-i mahkûme olduğumuzu ileri sürerek hakkımızdaki, yani

milel-i mahkûmeye ait efkârını sorduk. Buna cevaben, büyük bir milletin küçük milletlere tahakküm etmesini kabul etmediğini beyan etti. Çünkü onun fikrine nazaran ne kadar küçük olursa olsun, bir millet, tabiatın kendisine bahşettiği vasıfları inkişaf ettiremez veya böyle bir inkişafa mümanaat edilir ise, bu milletten matlub [talebedilen] olan faide husule gelmez. Hatta o cemiyet-i mahkûme, bir zaman gelir ki milletler heyetinde maddi ve müspet bir rol oynayamadığı gibi diğer milletler arasında da her vakit için vesile-i niza' içeşitme, kavga] ve mücadele teşkil eder.

Lenin'in İlmi ve Seciyesi

Lenin ile daha o zaman görüştüğümüzde, bize Rusya'da bir ihtilal kopacağının muhakkak olduğunu haber vermiş idi. Aynı zamanda muharebenin de gayet uzun müddet devam edeceğini bildirmişti. İsviçre'deki müfrit sosyalistler Lenin'e pek ziyade ehemmiyet vermektedirler. Lenin İsviçre'deki müfrit sosyalist teşkilatının reisi idi. Ayda bir kere Jenev'e gider ve orada konferansını verdikten sora yine ikametgâhına avdet ederdi. Mumaileyh Ernest Renan gibi büyük bir âlim olmasa bile, içtimaiyyat mebahisinde tetebbuat-ı vasıa sahibidir. Lenin'in en bariz seciyesi, prensiplerini tatbik hususunda gösterdiği şöhretli azmidir. Dediğim gibi konuşurken insanda iyi bir tesir bırakmaktadır. Cümleleri kesik olmakla beraber çok iyi konuşmaktadır.

Harp İlan Edildikten Sonra

Lenin harp ilan edildiği zaman Avusturya'da idi. Avusturyalılar buna karşı evvela diğer sivil üseraya olduğu gibi muamelede bulunmuşlar ise de bade Lenin olduğunu anladıktan sonra kendisine karşı daha iyi hareket ve bilaraf memleketlere gitmesine müsaade etmişlerdir. Lenin, Avusturyalılardan bu hareketlerinden dolayı pek ziyade memnuniyetle bahsetmekte idi.

V. Ivanov, *Lenin Kremlin'de, Bir "Komünist Cumartesi"*.

Dergideki yazılardan bir "Lenin idolü" çıkarmak mümkündü. *Aydınlık* otuz bir sayılık tarihinde üç kez Lenin kapağı yaptı. 20. sayıdan [Şubat 1924] itibaren sürekli Lenin üzerine makalelere yer verdi. Yazarlar Sadreddin Celal, Şevket Süreyya, Şaziye Sabiha, Fevziye, Kerim Sadi idi. Ve nihayet Nâzım Hikmet'in "Ustamızın Ölümü" başlıklı ünlü şiiri Lenin'in ölümünden bir yıl sonra, *Aydınlık*'ın 30. sayısında, Şubat 1925'te yayımlandı.

Bu ünlü şiir maalesef Nâzım Hikmet güncel külliyatında, Yapı Kredi Yayınları'nın Nâzım'ın toplu eserlerinde, diliyle oynanmış, tahrif görmüş, hatta sansürlenmiş şekliyle yer alıyor.[18] Nâzım, Troçki'ye olan saygısına bu şiirde yer veriyordu. Nitekim ileriki yıllarda parti içinde Troçkistlikle suçlanacaktı. Yapı Kredi külliyatında şiirdeki Troçki'yi içeren satır silinmiş, yerine farklı bir satır eklenmişti. "Troçki'nin de demir dalgalı saçlarını titreten bir haber", tahrif görmüş versiyonda "Telgraf direklerinin demir saçlarını titreten bir haber" olarak yer almış, Troçki "telgraf"a dönüşmüştü. Değişikliğe uğrayan sözcükler ise şunlardı: seda–ses, aksi seda–yankı, kitlelerin–yığınların, aksi sedanın aksi sedası–yankının yankısı, yüksek sesle–haykırarak, asırların–yüzyılların. Ayrıca, külliyatta bu önemli şiirin nerede yayımlandığı belirtilmeksizin, yayın tarihi olarak 1924 tarihi veriliyor. 1924 tarihi de yanlıştır; zira şiir Şubat 1925'te, Lenin'in ölümünden bir yıl sonra *Aydınlık*'ta yayımlanır. Şiirin *Aydınlık*'ta yer alan sayfalarını ve Latin harflerine çevrilmiş halini ilişikte veriyoruz.

Bu arada şunu hatırlatalım. Nâzım o tarihlerde büyük ölçüde Mayakovski'nin etkisi altındaydı ve şiirin satırları da ayrı bir görsellik sunuyordu. Bu görsellik farklı puntolarla, koyu ve açık renklerle, türlü şekillerde ifade ediliyordu. Bu anlayış, dönemin konstrüktivist anlayışını yansıtıyordu. Nitekim *Aydınlık*'taki şiirde bunu gözlemlemek mümkün. Bugünkü yayınlarda ise bu hususa dikkat edilmiyor.

Toplumsal Tarih'in önümüzdeki sayısında Lenin'in ölümü üzerine *Aydınlık* dergisinde yer alan kadın-erkek Türk Marksistlerinin görüşlerine yer vereceğiz.

DİPNOTLAR

1 Zafer Toprak, "Anadolu'da Yeni Gün'de Kafkasya Mustafa Kemal, Lenin ve Neriman Nerimanof", *Görüş* 41 (Nisan 1990): 26-27 "Dağıstan'ın Bağımsızlığı Nedeniyle Lenin-Mustafa Kemal Yazışmaları–Türkiye ve Rusya Münasebâtı", *Anadolu'da Yeni Gün*, 26 Kânunusanî 1921, s. 1.

2 Lenin ve Leninizm-Hayatı, Şahsiyeti, Hakkındaki Mütalaalar [Bütün Dünya İşçileri Birleşiniz!]. Aydınlık Külliyatı 10 (İstanbul: Cihan Biraderler Matbaası, 1924). s. 60.

3 Age, s. 60.

4 Age, s. 61.

5 Age. s. 54

6 "Bolşevikler ve Lenin", *Vakit*. 17 Kânunuevvel 1917, s. 1

7 "Lenin Kimdir?", *Sabah*, 13 Kânunuevvel 1333/1917. s. 1

8 "Lenin'de istibdat meyli", *Vakit*, 18 Şubat 1918, s. 1.

9 "Bolşeviki Siyaseti". *Tanin*. 20 Şubat 1918. s. 1.

10 Yusuf Osman, "Sosyalizm Nedir?", *Tasvir-i Efkâr*, 5 Haziran 1917. s. 1

11 "Harp ve Sosyal Demokrasi", *Tanin*, 4 Nisan 1917, s. 1.

12 "Lenin Kimdir?", *Sabah*, 13 Kânunuevvel 1333/1917, s. 1.

13 Uygur Kocabaşoğlu ve Metin Berge, *Bolşevik İhtilâli ve Osmanlılar* (Ankara: Kebikeç Yayınları, 1994)

14 "Lenin'le Bir Mülakat", *Vakit*, 12 Kânunuevvel 1333/1917. s. 1.

15 "Lenin ile Mülâkat", *Tasvir-i Efkâr*, 20 Kânunuevvel 1917, s. 1 (Darülmuallimin-i Aliye muallimlerinden Aziz Bey ve Yusuf Akçura).

16 "Lenin'le Bir Mülakat", *Vakit*, 12 Kânunuevvel 1917. s. 1.

17 Aydınlık Külliyatı 10: *Bütün Dünya İşçileri Birleşiniz – Lenin ve Leninizm – Hayatı, Şahsiyeti ve Hakkındaki Mütalaalar* (Cihan Biraderler Matbaası, 1924).

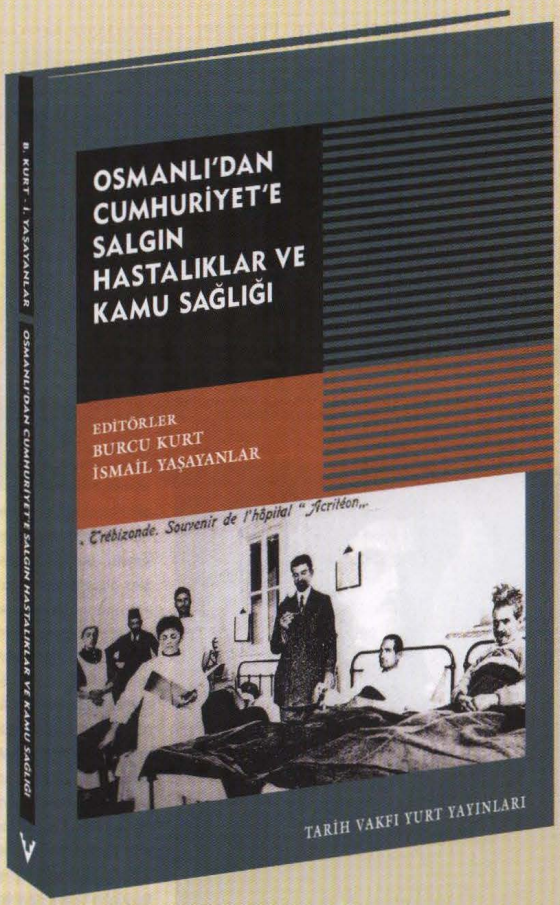
18 Nâzım Hikmet. İlk Şiirler I[Şiirler 8] (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002), s. 209-211 ve Nâzım Hikmet, *Bütün Şiirleri* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011), s. 2071-2073.

19 Nâzım Hikmet, "Ustamızın Ölümü", *Aydınlık* 30 (Şubat 1925/1341): 803-804.

OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E SALGIN HASTALIKLAR VE KAMU SAĞLIĞI

Toplumları en çok etkileyen unsurlardan olan salgın hastalıkları sosyal ve ekonomik tarih çalışmaları bağlamında ele almak, yeni bir yönelim olarak görülse de esasen bir mecburiyettir. Özellikle Sanayi ve Fransız devrimleri sonrası Avrupa'da dönüşen devlet yapısı ve bu dönüşümün bir nüvesi olan "sağlıklı vatandaş" düşüncesinin ortaya çıkması, kamu sağlığı uygulamalarının yaygınlaşma ve modernleşme sürecini de beraberinde getirmiştir. Bu sürecin bir parçası olarak devletin temel vazifesi sağlıklı vatandaşlar, işçiler ve askerler yetiştirmek olmuş, bu durum devlet-toplum ilişkisinde karşılıklı çıkara dayalı bir denge kurulmasının ve gündelik hayatta hem kısa, hem de uzun vadeli bazı temel pratiklerin yer edinmesinin önünü açmıştır.

Elinizdeki kitap salgın hastalıklar ve kamu sağlığı uygulamalarını, çeşitli tarihsel dönemlerde devlet ve toplum perspektifinden inceleyen bir çalışmalar bütünüdür. İçerdiği yazılar, kamu sağlığı ve kenti sıhhileştirme çabaları çerçevesinde mekân ve kurum özelinde bazı değerlendirmelerde de bulunarak, imparatorluğun ve cumhuriyetin genel sağlık politikası hakkında fikir vermektedir. Bu çalışma, bir taraftan Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne uzanan zaman diliminde devletin sağlıklı vatandaşlar yetiştirmek için tesis ettiği kurumları, bireylerin bu uğurda nasıl seferber edildiğini inceleyerek, devletin sağlık politikaları bağlamında zihniyet değişimini ele almakta; diğer taraftan ise toplumun belirleyiciliğine ve sağlık tarihinin ulusları aşan özelliğine dikkat çekerek, sınırların sadece devletleri birbirinden ayıran bir hattan ibaret olmadığını gözler önüne sermektedir.

Online Satış: http://dukkan.tarihvakfi.org.tr/

Vakıf Merkezi
Sarıdemir Mah. Ragıp Gümüşpala Cad. No: 10
34134 Eminönü/İstanbul
Tel: (0212) 522 02 02 - Faks: (0212) 513 54 00
www.tarihvakfi.org.tr - tarihvakfi@tarihvakfi.org.tr

Ankara İrtibat Bürosu
Selanik Caddesi Tankut İş Merkezi
No 82/30 06420 Kızılay Ankara
T (0312) 424 05 10 / 424 00 50

TARİH VAKFI

DEVRİMİN ARDINDAN: *ZARNİTSIY* GAZETESİ VE DİASPORADA RUS MİLLİYETÇİLİĞİ

PINAR ÜRE

1920 sonlarında General Vrangel ve ordusu Karadeniz'in karşı kıyısına, İstanbul üzerinden Gelibolu'ya geçerken, Bolşeviklerden kaçarak Kırım'a sığınan yüz binlerce sivil de onlara eşlik etti. Çoğunlukla iç savaş yıllarında Rusya'yı terk eden ve Beyaz Ordu'ya ideolojik olarak yakın oldukları varsayıldığı için "Beyaz Ruslar" olarak adlandırılan bu mültecilerin önemli bir kısmı, Rusya'daki yeni siyasi rejimi kabul etmeyen ve bu yeni siyasi ortamda kendine bir yaşam alanı göremeyen insanlardan oluşuyordu.

1917 devrimlerini takip eden iktidar krizinin neden olduğu Rusya İç Savaşı 1920 yılı sonlarında Bolşevikler lehine seyretmeye başlamış, Kırım ve Ukrayna'yı bir süre için kontrolü altına alan General Pyotr Nikolayeviç Vrangel (1878-1928) önderliğindeki Beyaz Ordu kuvvetleri aynı yılın sonlarında Kırım'dan tamamen çekilmişti. Beyaz Ordu, tek bir komuta merkezi, üzerinde anlaşılmış bir siyasi programı ve Bolşevikleri alt etmek dışında net bir hedefi olmayan bir silahlı kuvvetler topluluğuydu. Beyaz Ordu saflarında savaşan diğer komutanların arka arkaya yenilmesinden sonra, ordunun son umudu olan General Vrangel, idaresi altındaki bölgelerde bazı reformlar hayata geçirerek yerli halkı kendi tarafına çekmeye çalıştıysa da bu çabası başarılı olmasına yetmedi. 1920 sonlarında General Vrangel ve ordusu Karadeniz'in karşı kıyısına, İstanbul üzerinden Gelibolu'ya geçerken, Bolşeviklerden kaçarak Kırım'a sığınan yüz binlerce sivil de onlara eşlik etti. Çoğunlukla iç savaş yıllarında Rusya'yı terk eden ve Beyaz Ordu'ya ideolojik olarak yakın oldukları varsayıldığı için "Beyaz Ruslar" olarak adlandırılan bu mültecilerin önemli bir kısmı, Rusya'daki yeni siyasi rejimi kabul etmeyen ve bu yeni siyasi ortamda kendine bir yaşam alanı göremeyen insanlardan oluşuyordu. Esasen, 1920-1921 yıllarında yoğunlaşan göç dalgasında Rusya İmparatorluğu'nun etnik ve sınıfsal çeşitliliğini yansıtan, oldukça çeşitli bir insan profili görülmektedir. İdeolojik olarak da Beyaz Rusları belirli bir kalıba sokmak olanaksızdır.

General Pyotr Nikolayeviç Vrangel.

http://mojenovosti.com

Devrimden sonra dünyanın dört bir yanına dağılan Beyaz Rus mültecilerin arasında Bolşeviklere karşı siyasi ve mümkünse askeri mücadeleyi sürdürmenin gerekliliğine inananların sayısı oldukça fazlaydı. İç savaşın sona ermesiyle birlikte bu umutlar büyük ölçüde suya düştü ya da en azından başka bahara ertelendi. İlerleyen yıllarda, Beyaz Ruslar bir yandan geçmişlerini ve Rusya'yla olan bağlarını korumaya çalışırken, bir yandan da bulundukları ülkelerde kendilerine yeni bir kimlik ve yaşam alanı inşa etmeye çalıştılar.[1]

1921 ve 1924 yıllarında çıkarılan ve vatandaşlık hukukunu düzenleyen iki ayrı Sovyet kararnamesiyle Beyaz Rus mülteciler vatandaşlıktan çıkarıldı ve pek çoğu vatansız duruma düştü. Her ne kadar politik gerçekler aksini işaret etse de, 1920'lerin ilk yarısında Beyaz Rusların bir kısmı, Bolşeviklerin bir gün muhakkak devrileceği ve Rusya'ya geri dönecekleri umudunu koruyordu. Hatta bu umu-

dun diasporadaki Beyaz Rus kimliğinin yapı taşlarından biri olduğunu söylemek bile mümkün. Bu duygudaşlık durumu, sosyal statülerini kaybeden, devrim ve savaş sonrasında kendilerini yeni ve yabancı bir dünyada, dünyanın dört bir yanına dağılmış halde bulan Beyaz Rusları bir araya getiren bir faktör oldu.

Kesin sayıları bilmek mümkün olmasa da, 1921 sonu itibariyle tahminen 1.960.000 mülteci Rusya'yı terk etti. Sözü edilen dönemde bu mültecilerin hemen hemen 90.000 kadarının İstanbul'da bulunduğu düşünülmektedir.[2] Basın yayın faaliyetleri, Beyaz Rus mülteciler için hem önemli bir kültürel faaliyet alanı, hem de dayanışma aracı oldu. Beyaz Ruslar gittikleri her ülkede yazılı basın yoluyla kültürel ve siyasi varlıklarını sürdürmeye çalıştılar. Gazete ve dergiler, değişen siyasi ve sosyal koşullarda sorunlarını tartıştıkları ve kimliklerini yeniden tanımladıkları platformlar oldu.

İstanbul'daki Beyaz Rusların 1920'lerin başlarında yayımladıkları çeşitli gazeteler arasında, *Zarnitsıy* (Yıldırım) gazetesi birçok sebeple dikkat çeker. Yayın hayatı oldukça kısa süren bu gazete, İstanbul'daki Beyaz Rusların kendilerini ifade ettikleri ve gündelik sorunlarına çözüm aradıkları bir platform oldu. Gazeteye yazılarıyla katkıda bulunanların çoğu, General Vrangel'e destek veren, monarşik düzeni ve muhafazakâr bir toplum yapısını savunan yazarlar, eski siyasetçiler ve bürokratlardı. *Zarnitsıy* gazetesi, General Vrangel'in kuvvetleri, İtilaf Devletleri ve yerli halk arasındaki ilişkileri yansıtması açısından da ilginçtir.

Zarnitsıy, 18 Şubat 1921'den 6 Kasım 1921'e kadar toplam yirmi altı sayı çıkan haftalık bir gazeteydi. İlk iki sayısı hariç Sofya'da yayımlandı; bu süre içinde Gelibolu'daki Vrangel ordusu mensupları ve İstanbul'daki Beyaz Ruslar arasında yaygın bir şekilde okunmaktaydı. Resmi olarak, yazı işleri müdürü, daha önce Kiev'de *Vecerniye Ogni* gazetesinde aynı görevi yürütmüş olan I.M. Kallinikov'du, ancak asıl mimarı ve en aktif yazarı Nikolay Nikolayeviç Çebışev'di (1865-1937). İç Savaş yıllarında Kırım'da Vrangel'in yanında yer alan ve burada *Velikaya Rossiya* (Yüce Rusya) gazetesini çıkaran Çebışev'in siyasi ilişkileri, gazetenin duruşuna da yansıyordu.[3] Çebışev dışında, aktif katılımcıları arasında öykü yazarı Arkadiy Avarçenko gibi edebiyatçılar ve Beyaz hareket içerisinde tanınan siyasi figürler vardı.[4]

General Anton İvanoviç Denikin eşliğinde Beyaz Ordu mensupları.

Library of Congress koleksiyonu.

Muhtemelen yayın kurulunun pek de gizli olmayan siyasi ilişkileri nedeniyle *Zarnitsıy*, yayımlandığı dönemde şehrin idaresini elinde bulunduran İtilaf Devletleri tarafından pek de sempatiyle karşılanmamıştı. Yayın kurulu, sansürü ve işgal kuvvetlerinin çıkaracağı olası engelleri aşmak, derginin yayımlanmasını ve dağıtımını sağlamak için yaratıcı çözümler bulmak zorunda kaldı. Bu nedenle, İstanbul'da yayımlanan ilk iki sayı gazete olarak değil, edebiyat yıllığı adı altında çıktı. Ancak bu edebi görünümün altında oldukça yoğun bir siyasi mesaj vardı. *Zarnitsıy* ile aynı dönemde çıkan ve İstanbul'daki Rus cemaatinin en bilinen gazetesi olan *Presse du Soir* iki dilli olarak, hem Rusça hem Fransızca yayımlanırken, *Zarnitsıy* sadece Rusça yayımlanıyordu. Böylece, *Presse du Soir* İstanbul'daki basın yayın faaliyetlerini sıkı bir şekilde denetleyen İtilaf Devletleri temsilcilerinin gözetimi altında kalırken, *Zarnitsıy* dil engelinden yararlanarak siyasi tavrını daha rahat ifade etme imkânı buldu. Çebışev, ilerleyen yıllarda kaleme aldığı hatıralarında, işgal kuvvetlerinin burunlarının dibinde izinsiz ve sansüre takılmaksızın çıkarılan siyasi içerikli Rusça bir gazetenin Fransızları deliye döndürdüğünü yazmıştı.[5]

İşgal kuvvetleri tarafından kurulan ve İstanbul'daki bütün basın yayın faaliyetlerini denetleyen sansür komisyonu, Rusça olarak yayımlanan bu gazeteden ve Vrangel'e yakın yayın kurulundan ziyadesiyle şüphelenince, gazetenin ilk iki sayısından sonra İstanbul sınırları içerisinde yayımlanması ve satışı yasaklandı. Bu nedenle, üçüncü sayı ancak bir aylık bir aradan sonra Sofya'da haftalık olarak yayımlandı. Bundan sonraki sayılar da Sofya'da basılmaya devam etti. Bu engele rağmen, gazetenin okur kitlesi kesinlikle Bulgaristan'la sınırlı değildi. İstanbul hem okur kitlesi açısından, hem de konu itibariyle her zaman gazetenin merkezinde oldu. Hatta gazetenin basımı için gerekli olan malzemeler bile bu kentten götürülüyordu. İs-

İç savaş sonrası Rus göçmenler.

Library of Congress koleksiyonu.

tanbul'daki Rusların gündelik hayatına dair sorunlar da gazetenin en önemli konusu olmayı sürdürdü.[6]

Ne var ki, İstanbul'daki işgal kuvvetleri, Sofya'da basılan ve dağıtım için İstanbul'a getirilen gazete nüshalarını gazetenin hukuki düzenlemelere uygun olmayan reklam ve yayınları gerekçesiyle engellemeye çalıştı. Kitapçılarda bulunan kopyalar toplatıldı ve bunlara işgal polisi tarafından el kondu. Gazetenin yayıncıları İtilaf Devletleri'nin çıkardığı engelleri aşmak için yaratıcı bir çözüm daha geliştirdi: Her ne kadar gazetenin satışı yasak olsa da, ücretsiz dağıtılmasının önünde yasal bir engel bulunmuyordu. Gazetenin kapak sayfasına İstanbul'da satışının yasak olduğunu belirten bir uyarı iliştirildi. Ticari açıdan kârlı olmasa da, ilerleyen aylarda, gazete İstanbul'daki Rus cemaati arasında ücretsiz bir şekilde "hediye" olarak dağıtıldı ve geniş bir kitleye ulaştı.

Gazetenin İstanbul'daki müttefik kuvvetlerin şüphesini bu ölçüde çekmesinin nedeni, fiili yöneticisi konumundaki Çebışev'in Vrangel'e yakınlığıydı. *Zarnitsy*, bir nevi, sürgündeki Rusya Ordusu Komutanlığı'nın yarı resmi yayın organı durumundaydı. Gazetenin hedef kitlesi, Kırım'dan çekildikten sonra Gelibolu, Çatalca, Limni ve Bizerte'de konuşlanan Vrangel ordusu mensuplarıydı. Bu nedenle, Çebışev her bir sayının binden fazla nüshasını özellikle Gelibolu'daki askerlere gönderiyordu. Çebışev'e göre gazetenin amacı, sürgündeki Rus ordusunun moralini yüksek tutmak ve daha da önemlisi askerler arasında devrimci propagandanın yayılmasını önlemekti.[7]

Gazetenin kesin ve net bir şekilde Bolşevik karşıtı bir siyasi duruşunun olması şaşırtıcı değildi. Bolşevikleri kıyasıya eleştiren makalelerin yanı sıra göze çarpan bir diğer konu başlığı, bu yeni siyasi ortamda ve sürgünde Rus olmanın ne anlama geldiği ve Rus kültürünün nasıl yaşatılacağıydı.[8]

Gazetenin ikinci sayısında yayımlanan "Rusya Nerede?" başlıklı yazısında Çebışev, devrimden sonra diasporadaki Ruslar arasında yeni bir milli hareketin başladığına dikkat çekiyordu. Moskova'daki yeni liderlerin Rus halkını inkâr ettiğini dile getiren Çebışev, bir çelişki gibi görünse de, Rus milli kimliğinin sürdürülmesinin diasporaya, dolayısıyla Rusya'dan göçlere bağlı olduğunu iddia ediyordu. Ona göre Bolşevikler Rusya'yı propaganda posterleriyle donatacakları "boş bir duvar", "terk edilmiş bir ev" olarak görüyorlardı. Bu şartlar altında Rusya'yı kurtarmanın tek yolu, sürgünde de olsa "gerçek" Rusya'yı temsil eden bir ulusal hükümet kurmaktı. Bu hükümet bir bakıma topraksız bir devlet olarak doğacaktı ve Bolşeviklere karşı yürütülecek mücadelenin siyasi ayağı olacaktı. Yazar elbette bu hükümetin liderliği için en uygun ismin General Vrangel olduğu görüşündeydi. Diasporadaki Ruslara Bolşevikler devrilene kadar güçlerini birleştirme çağrısı yapan *Zarnitsy* yazarları, Bolşeviklere taviz verdikleri gerekçesiyle Sosyalist Devrimci Parti'yi[9] ve Pavel Milyukov gibi liberalleri de kıyasıya eleştiriyorlardı.[10]

Zarnitsy gazetesinde sıklıkla yazan bir diğer yazar Vasili Vitalyeviç Şulgin'di (1878-1976). Şulgin devrim

öncesi Duma üyesi olarak görev yapmıştı. Muhafazakâr-monarşist (ve Yahudilere yönelik şiddet olaylarını eleştirmekle beraber antisemit) bir siyasetçi olarak tanınıyordu. Devrim sonrasında Beyaz hareket içinde yer aldı ve 1930'lara kadar Rusya dışında siyasi faaliyetlerini sürdürdü. Şulgin de Çebışev'e benzer fikirler öne sürüyor ve 1921 sonunda sayıları neredeyse iki milyona ulaşan Rusyalı mültecilerin öncelikle diasporada devletsiz bir halk olarak örgütlenmeleri gerektiğini vurguluyor, daha sonra Siyonist hareketin yaptığı gibi, kendi "Siyon'larına" yani Rusya'ya dönmeleri gerektiğini belirtiyordu.[11]

Rus edebi geleneğini korumak ve yeni nesillere aktarmak da gazetede hassasiyetle vurgulanan bir konu olarak göze çarpıyordu. Her sayıda, Rusyalı mülteciler tarafından yeni yazılan kitaplara, diasporadaki Rusların edebi faaliyetlerine ve kitap eleştirilerine yer veriliyordu. Gazetenin kendisi de, okurlar tarafından gönderilen kısa öyküleri ve şiirleri yayımlayarak, bu metinleri diasporadaki okurlarla buluşturuyordu. "Borcumuz" başlıklı yazısında Valeri Levitski, Rus kültürünü ve geleneklerini korumak ve genç nüfusa aktarmak için alınması gereken önlemlerden bahsediyordu.[12] Levistki'ye göre, Rusyalı mülteciler için tek kurtuluş yolu Rus milliyetçiliğine ve geleneksel değerlere sıkı sıkıya sarılmaktı.[13] Yazılı dil ve gelenekler, anavatanlarını kaybetmiş olan bu halkın kimliğini koruması ve yabancı topraklarda varlıklarını sürdürebilmeleri için elzemdi. Levistki de Çebışev gibi Vrangel'le yakın ilişki içerisindeydi ve Vrangel kontrolü altındaki Kırım'ın yönetiminde görev almıştı. Bu arada belirtmek gerekir ki, Levitski, Avrupa'ya göç eden başka pek çok Beyaz Rus gibi, İspanya İç Savaşı'nda Franco'ya verdiği aktif destekle tekrar gündeme gelecekti.[14]

Gazetenin en önemli okur kitlesi, Gelibolu'daki Vrangel birlikleriydi. Bu nedenle, her sayısında buralardaki Rus askerlerini ilgilendiren gelişmelere ayrılmış bir bölüm bulunmaktaydı. Gelibolu'ya yaptığı

seyahat sonrasında bir makale kaleme alan Vasili Şulgin, hayatında ilk kez edebiyatın bir toplum için ne kadar önemli olduğunu fark ettiğini, zira içinde bulundukları zor yaşam koşullarına karşın subayların ilk isteklerinin kitap ve gazete olduğunu yazıyordu. Özellikle Lermontov ve Puşkin gibi yazarların klasik eserleri, subayların istediği kitaplar arasında ilk sıradaydı. Şulgin'e göre, sürgündeki yaşamın duygusal yoksunluğu içinde edebiyat ulusal kültürü ayakta tutuyor ve hayat kurtarıcı bir işleve bürünüyordu.[15] Rus birliklerinin yerel Türkler ve Rumlarla sıcak ilişkilerine de değinen Şulgin, birbiriyle yüzlerce yıl savaşan Türk ve Rus halkının, iki ülkenin de tarihinde önemli bir dönüm noktası olan böyle bir dönemde yakınlaştığını ifade ediyordu.[16] *Zarnitsıy* ve İstanbul'da yayımlanan *Presse du Soir*, *Rul'* ve *Obşçee Deto* gibi gazetelere ek olarak, Gelibolu'daki Rus subaylar da kısıtlı imkânlarıyla birkaç sayfalık gazeteler çıkarıyorlardı. Bu tür kültürel faaliyetler, Korgeneral Aleksandr Kutepov'un ordunun dağılmasını önlemek ve disiplini korumak adına aldığı acımasız önlemlerin yarattığı huzursuzluğa rağmen, Gelibolu'da diğer askeri kamplara kıyasla askerlerin daha yüksek bir moralle görev bilincini sürdürmelerini, böylece de birliklerin daha düzenli bir ordu olarak kalmasını sağlamıştır.[17]

Gazeteye neredeyse hâkim olan bir başka tema, Avrupalı güçlerin neden olduğu hayal kırıklığıyla güçlenen Batı karşıtlığıydı. *Zarnitsıy* yazarlarına göre, Beyaz Ordu'ya maddi manevi destek sağlamak ve Bolşeviklere karşı mücadele etmek sadece Rus milliyetçilerinin değil, bütün "medeni" halkların ve öncelikle de Avrupa'nın göreviydi.[18] Devrim öncesinde Maksim Gorki'nin övgüsünü kazanan bir yazar olan İlya Surguçev (1881-1956), Rusya'nın Avrupa'yı önce 13. yüzyılda Moğol istilasından, şimdi de Bolşeviklerden olmak üzere iki kez yıkımdan kurtardığını, ancak bu esnada kendini kurban ettiğini ifade ediyordu. Avrupa hükümetlerinin Rusya politikasını ikiyüzlü olmakla suçlayan Surguçev, Avrupa'nın Rusya'ya bilinçli olarak ihanet ettiğini iddia ediyordu.[19]

Zarnitsıy yazarı Vasili Vitalyeviç Şulgin.

http://chabad.org

Tam teçhizatlı bir ordunun, Vrangel ordusunun yabancı bir ülkedeki bu

Bir Rus gazete dağıtıcısı.

Library of Congress koleksiyonu.

İstanbul'da Beyaz Rusların çocukları okulda ders esnasında.

Eugenia Baumgardner, *Undaunted Exiles* (VA: The McClure Company, Inc., 1925). (Fotoğraf desteği için Karısu Şarmarı'a teşekkür ederiz)

tuhaf varlığı, aylar geçtikçe İtilaf Devletleri'nin nasıl ele alacaklarını bilemedikleri bir soruna dönüştü. Ordusunun Bolşeviklere karşı savaşmak dışında bir amaç için kullanılmasına razı olmayan Vrangel, İtilaf Devletleri için sonu gelmeyen yüklü bir maliyet demekti. Öte yandan, 1921'den sonra özellikle İngilizler Bolşeviklerle diplomatik ilişkiler kurmaya başlamışlardı ve Vrangel ordusu ilişkilerin normalleşmesinin önünde bir engeldi.[20] 1921 yılının Nisan ayında, Fransızlar açık bir şekilde ordunun sınır ötesi varlığının uluslararası hukuka uygun olmadığını ve Vrangel'in ordusunun İstanbul'un güvenliğini tehdit ettiğini ifade etmeye başladılar.[21] Sonuç olarak, 1921 yılı sonunda Vrangel ordusu Gelibolu, Çatalca ve Limni'den de ayrılmak zorunda kaldı. Ordu mensupları başta Yugoslavya ve Bulgaristan olmak üzere çeşitli ülkelere dağıldı. General Vrangel bir süre Yugoslavya'da yaşadıktan sonra Belçika'ya yerleşti ve 1928 yılında burada hayatını kaybetti. Vrangel ordusunun dağıtılmasıyla *Zarnitsy* gazetesi de işlevsiz hale geldi. 1921 yılının Ekim ayında Çebişev de Sofya'ya doğru yola çıkınca gazete resmen kapatıldı.[22]

Yayımlandığı kısa süre içerisinde *Zarnitsy* Rus mültecilerin gündelik hayatta karşılaştığı sorunlar, Gelibolu, Limni ve Çatalca'daki Vrangel birliklerinin yaşam koşulları ve Rusya'yı ilgilendiren siyasi gelişmelerle ilgili haberler yaparak Türkiye'deki Rus cemaati içerisinde bir dayanışma ve iletişim kanalı kurulmasını sağladı. İtilaf Devletleri işgali altındaki İstanbul'da karşılaşılan bürokratik engeller, gazeteyi yayımlayan monarşist-milliyetçi Rus mültecilerin temsil ettiği siyasi hareketle İtilaf Devletleri arasındaki zorlu ilişkiyi gözler önüne sermektedir. Gazetenin, Rus mültecilerin gündelik hayatta karşılaştıkları Türk ve Rumlarla ilgili olumlu yorumlarına kıyasla Avrupalı eski müttefiklerine yaklaşımı oldukça olumsuzdu. Liberal Avrupa tarafından terk edilmiş olma hissi, *Zarnitsy* yazarlarının kaybettikleri ülkelerine –Doğulu da Batılı da olmayan, nev-i şahsına münhasır bir Rusya fikrine– duydukları özlemi besledi. Elbette, *Zarnitsy* gazetesinin siyasi çizgisi, diasporadaki Beyaz Rusların tamamını yansıtmıyordu. Özellikle İngiltere, Fransa ve ABD'ye yerleşen Beyaz Rusların genelde liberal eğilimli olduğunu belirtmek gerekir. Ancak *Zarnitsy* gazetesinin temsil ettiği milliyetçi-muhafazakâr çizgi, bir yandan antikomünist vurgusuyla iki savaş arası dönemde yükselen milliyetçi ve faşist hareketler için bir referans noktası oldu. Diğer taraftan, bu çizgideki Beyaz Rusların bir kısmı, bizzat aşırı milliyetçi hareketlere destek vererek siyasi faaliyetlerini sürdürdü. Bu açıdan, Beyaz Rusların siyasi faaliyetleri sadece sol hareketlerin değil aşırı sağ hareketlerin de enternasyonal bir boyutu olduğunu göstermesi açısından ilginçtir.

DİPNOTLAR

1 Marc Raeff, *Russia Abroad: A Cultural History of the Russian Emigration, 1919-1939* (New York: Oxford University Press, 1990), s. 16.

2 "Russkie Zagranitsey," *Zarnitsy*, sayı 1, 13 Şubat 1921, s. 18-19.

3 "Soobşçenie Ruskoy Voenno-Morskoy Razvedki v Londonie o Strukture Osnovnogo Voenno-Politiçeskogo Yadra Armii Generala P.N. Vrangelya", 20 Haziran 1921, *Ruskaya Voennaya Emigratsiya, 20-40 godah*, c. 1, Kitap 2, ed. I.I. Basik (Moskova: Geya, 1998), s. 59.

4 D.D. Nikolayev, "Zarnitsy", A.N. Nikolyukin (ed.), *Literaturnaya Entsiklopediya Russkogo Zarubejya*, c. 2, 2000 (Moskova: Rosspen, 2000), 148.

5 Agm, s. 147.

6 Aynı yerde.

7 Aynı yerde.

8 N.N. Çebişev, "Rossiya na Çujbine", *Zarnitsy*, sayı 1, 13 Şubat 1921, s. 1-2.

9 Sosyalist Devrimci Parti: İdeolojik kökeni 1860'larda ortaya çıkan *Narodnik* hareketine dayanan, Rus köylüsünün devrimci potansiyeline vurgu yapan ve tarıma dayalı bir sosyalist düzeni savunan siyasi oluşum. Marksistlerle ciddi görüş ayrılıkları vardı. Kısaca SR'ler denilen Sosyalist Devrimciler, Kasım 1917'de yapılan seçimlerde en yüksek oy oranına sahip parti olmuşlardı.

10 "Narodnoye bratstvo osvobojdeniya Rossii", *Zarnitsy*, sayı 1, 13 Şubat 1921, s. 27-28. N.N. Çebişev, "Gospoda Es-Ery," *Zarnitsy*, sayı 3, 20 Mart 1921, s. 6-7; V.V. Şulgin, "Otkrıtoe Pis'mo V.V. Şulgina P.N. Milyukovu", *Zarnitsy*, sayı 5, 3-10 Nisan 1921, s. 3-5; N.N. Çebişev, "Sud'ba Armiy", *Zarnitsy*, sayı 8, 30 Nisan-7 Mayıs 1921, s. 6-7.

11 V.V. Şulgin, "Russkie Zagranitsey", *Zarnitsy*, sayı 3, 20 Mart 1921, s. 5-6.

12 V.M. Levitskiy, "Naş Dolg", *Zarnitsy*, sayı 1, 13 Şubat 1921, s. 2-3.

13 V.M. Levitskiy, "Natsionalizm i Sotsializm", *Zarnitsy*, sayı 3, 20 Mart 1921, s. 10.

14 Judith Keene, *Fighting for Franco: International Volunteers in Nationalist Spain during the Spanish Civil War* (Londra: Hambledon Continuum, 2007), s. 194.

15 "Beseda s V.V. Şulginim", *Zarnitsy*, sayı 1, 13 Şubat 1921, s. 12-13.

16 "Hronika", *Zarnitsy*, sayı 1, 13 Şubat 1921, s. 14; "V Lageryah", *Zarnitsy*, sayı 3, 20 Mart 1921, s. 20-22.

17 Anatol Shmelev, "Gallipoli to Golgotha: Remembering the Internment of the Russian White Army at Gallipoli, 1920-23", Jenny Macleod (ed.), *Defeat and Memory: Cultural Histories of Military Defeat in the Modern Era*, (Londra: Palgrave Macmillan, 2014), s. 200-202.

18 "Reşitelnıy Ças", *Zarnitsy*, sayı 3, 20 Mart 1921, s. 4.

19 D.D. Nikolayev, "Zarnitsy", s. 149.

20 Oya Dağlar Macar ve Elçin Macar, *Beyaz Rus Ordusu Türkiye'de* (İstanbul: Libra, 2010), s. 272-273.

21 N.N. Çebişev, "Sud'ba Armii", *Zarnitsy*, sayı 8, 30 Nisan-7 Mayıs 1921, s. 6-7.

22 D.D. Nikolayev, "Zarnitsy", s. 151.

AJANS PRESS
Medyadaki Gözünüz

İHTİYACINIZ OLAN TÜM NİTELİKLİ
BİLGİ ELİNİZİN ALTINDA!

Yerel, ulusal ve uluslararası medyada yer alan yüz binlerce haberi tüm dünyada takip eden **Ajans Press,** ihtiyacınız olan nitelikli bilgiyi size sunarak; sektörel gündem ve medya analiz raporlarını istediğiniz dilde hazırlar.

444 7 212 www.ajanspress.com.tr info@ajanspress.com.tr

OSMANLI HARİCİYESİ EKİM DEVRİMİ'Nİ NASIL TAKİP ETTİ?

CENGİZ YOLCU

Dünya tarihini bu denli etkileyen Bolşevik İhtilali elbette Rusya'nın güney komşusu Osmanlıların da dikkatle takip ettiği bir hadise olacaktı. Bir yandan gazeteler yabancı ajanslardan elde ettikleri haberleri okura sunarken, öte yandan resmi kanallar yani Osmanlı Hariciyesi de sınırın öbür yakasında meydana gelen olayları gözlüyor ve payitahta iletiyordu.

> Petersburg'da Amele ve Asker Cemiyeti ile temsil edilen yeni Rus Hükümeti en hakiki manasıyla bir ihtilal hükümetidir. Çünkü bu hükümeti vücuda getiren kuvvet doğrudan doğruya aksa-yı yesar gruplardan doğuyor ve bu gruplardaki efkâr ve temayülat ise hâl-i hazırda dünyanın en müfrit fikirlerinden daha ziyade müfrittir.[1]

Yalnızca Rusya'nın değil tüm dünyanın tarihini derinden etkileyen Bolşevik İhtilali yüz yaşında. Sosyalizmin ideologlarından ve Sovyet Devrimi'ne ilham veren figürlerden Karl Marx'ın yüzüncü doğum yılında, teori haline getirdiği fikirler doğrultusunda, Avrupa'nın doğu ucunda yeni bir devlet filizlenir. Bu yeni siyasi örgütlenmenin ardından artık dünyada hiçbir şey eskisi gibi kalamayacaktır. Bolşeviklerin iktidarı ele geçirmesiyle neticelenen süreçte hem Rusya hem de dünya temellerinden sarsılır. Çarlık Rusya bir taraftan I. Dünya Savaşı'nın devam eden şiddeti ve yıkıcılığıyla baş etmeye çabalarken diğer yandan harbin dayattığı zaruretlerin parçası olmak istemeyen işçi, köylü ve askerlerin isyanı neticesinde ihtilal koşullarına dahil olur; uzun yıllardır yeraltında faaliyet gösteren örgütler açıktan açığa siyasi mücadeleye katılırlar ve iktidarı talep ederler. Bu örgütler arasında Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin Lenin önderliğindeki Bolşevik kanadı da yer almaktadır.

Sadrazam İbrahim Hakkı Paşa. Ekim Devrimi, Berlin Sefareti'nde görev yaptığı günlere denk gelecekti.

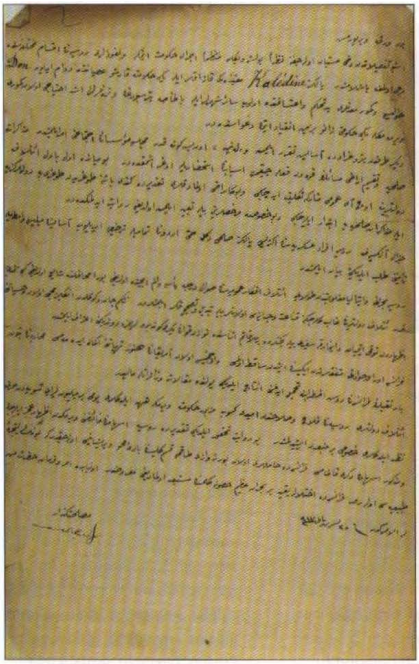
Şehbal, 1 Eylül 1326 (14 Eylül 1910).

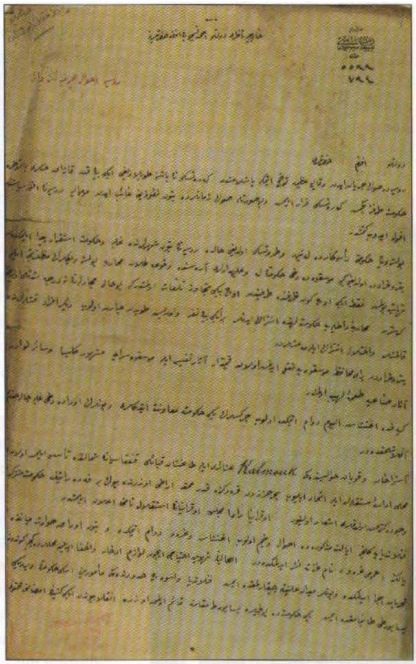
Şubat 1917'de Çar II. Nikolay'ın tahttan ayrılmasıyla başlayan devrimci süreç –ki Lenin İsviçre'deki sürgün hayatını terk edip Petrograd'a dönecek ve Bolşeviklerin iktidar programı mahiyetindeki *Nisan Tezleri*'ni ilan edecektir– Ekim ayı sonlarına gelindiğinde önü alınmaz bir mücadele haline gelmiş ve Bolşeviklerin yönlendirdiği Petrograd Sovyeti'nin hükümet binalarını ele geçirmesiyle zirve noktasına erişmiştir. Hükümet ihtilalci güçlerin tasarrufu altına girmiş, sovyet sistemi tüm Rusya coğrafyasına yayılmaya başlamıştır.

Dünya tarihini bu denli etkileyen Bolşevik İhtilali elbette Rusya'nın güney komşusu Osmanlıların da dikkatle takip ettiği bir hadise olacaktır. Bir yandan gazeteler yabancı ajanslardan elde ettikleri haberleri genel okura sunarken, öte yandan resmi kanallar yani Osmanlı Hariciyesi de sınırın öbür yakasında meydana gelen olayları gözlemekte ve payitahta iletmektedir. Petrograd merkez olmak üzere Rusya'da yaşanan gelişmeler en yakın Osmanlı diplomatik heyetinin yerleşik olduğu İsveç'ten, Stockholm Sefareti'nden takip edilmektedir.

Osmanlı Hariciyesi'nin Rusya'daki ihtilale ilişkin haber kaynaklarından bir diğeri de Berlin Sefareti'dir. Ancak Berlin'den İstanbul'a gönderilen bilgiler de kısıtlı ve payitahtı Petrograd'da meydana gelen olayları derinlemesine bilgilendirmekten oldukça uzaktır. Üstelik "Kışlık Saray" Bolşeviklerce ele geçirilmiş, devrim gerçekleşmiş, iktidar sovyetlere geçmişken Berlin Sefiri İbrahim Hakkı Paşa 16 ve 17 Teşrinisani (Kasım) 1917 tarihinde gönderdiği iki ayrı telgrafta Rusya'da cereyan eden hadiselere dair yeterli malumata sahip olmadıklarını bildirmektedir:

> Rusya ahvali hakkında malumat-ı sahihiye henüz mefkuddur. Bazı

20 Teşrinisani (Kasım) 1917 tarihinde Stockholm Sefareti'nden Hariciye Nazırı Ahmed Nesimi Bey'e gönderilen, Rusya ahval-i dahiliyesine dair rapor sureti.

telgraflar Kerenski'nin bazıları Rusya'nın galebesi haberlerini getirmektedir. İki gün evvel Kerenski'nin galebesi muhakkak gibi göründüğü halde şimdi Sovyet'in galebesi ihtimali daha fazla görünmektedir. Her halde Rusya'nın idaresi[nin] hangi ellere geçeceğinin anlaşılması daha birkaç gün mürurına vabestedir. Bu arada Sibirya'nın sabık Çar idaresinde bir imparatorluk olacağı haber-i acibi dahi deveran etmektedir.[2]

Rusya ahvali hakkında henüz malumat-ı sıhhiye mefkuddur. Evvelki gün İngiliz menabii Kerenski'nin mağlubiyetinden bahsediyorlardı. Dün ve bugün ise henüz mağlub olmadığı ve ordusuyla Petersburg civarında bulunduğu ve ber-suret-i tesviye taharri edildiği söylenmektedir. Bu hal-i tereddüt daha devam edecek gibi görünüyor.[3]

Oysa ki İsveç'in başkenti Stockholm'deki Osmanlı maslahatgüzarından Rusya'daki duruma ilişkin daha detaylı ve gerçeğe yakın haberler gelmeye başlar. 3 Teşrinisani (Kasım) 1917'de Bolşeviklerin ne istedikleri, talepleri yedi madde halinde sıralanarak İstanbul'a gönderilir:

Evvelen: Tazminatsız ve ilhaksız sulh akdi zımnında şimdiden müttefikleri ile muhabere ve müzakereye ibtidar ve derhal umum cephelerde mütareke ilan olunması.

Saniyen: Meclis-i Müessesan ictima etmeden evvel umum arazinin arazi komitelerine teslimi.

Salisen: Bilumum mahsulatın kontrol tahtına alınması.

Rabian: Ordunun demokratizasyonu.

Hamisen: İdam cezasının hemen lağvı (mezkûr ceza geçenlerde Kerenski'nin yeni bir emri ile lağvedilmiştir).

Sadisen: Rusya'da mevcut milletlerin muhtariyet ve mukadderatını ellerine almaları prensibinin kabulü.

"Türk ve Bolşevik bayrakları"

Çizim: Aydan Çelik

Sabıan: Meclis-i Müessesan'ın behemehal 25 Teşrin-i sanî'de içtimaı.[4]

Hariciye Nazırı Ahmed Nesimî Bey'e Stockholm'den gönderilen 10 Teşrinisani (Kasım) 1917 tarihli, üzerine "Rusya Ahvâl-i Umûmiyesine Dair" notu düşülmüş raporda, Bolşeviklerin iktidara geldiği, 1917 Şubat Devrimi'nden sonra, Çar II. Nikolay'ın tahtı veliaht Mihail'e bırakması ve veliahdın da tahttan feragat etmesi üzerine iş başına gelen hükümette yer alan Kerenski'nin Petrograd'ı terk ettiği belirtilmektedir:

Aleksandr Fyodoroviç Kerenski.

> Bolşeviklerin umur-ı hükümeti yedd-i idarelerine aldıklarını ... numaralı telgrafname-i acizi ile arzeylemiş idım. El-yevm (...) bilcümle mebani-i emiriye ve Duma Meclisi'nin bulunduğu sarayla imparatorun Kışlık Sarayı tamamıyla Bolşevikler tarafından zabt ve işgal edilmiş ve işbu ihtilal sefk-i dimayı mucib olmadan kemal-ı sükûnetle icra olunmuştur. Kerenski Petrograd'dan hemen firar edib şehr-i mezkûrdan altmış kilometre mesafede Gatçin [Gatçina] şehrinde askeri celb ve ilhak edip Petrograd üzerine yürümeye teşebbüs eylemiş ise de buna muvaffak olamadığı ve kendisinin tevkifi için taharriyat ve tedabir-i lazıme icra olunmakta idığü rivayet olunmaktadır. (...) Posta Telgraf ve Telefon tamamıyla Bolşeviklerin elinde olub harice giden havadislerin kâffesi kendileri tarafından sansür edilmektedir. Baltık Denizi Filosu tamamıyla Bolşeviklere arz-ı sadakat etmiştir. Evvelce zat-ı fehimanelerine arz eylediğim üzere Bolşeviklerin programının üssü'l-esasını iki nokta-i mühimme teşkil eylemektedir ki bunun birincisi hemen sulh akdi diğeri bilcümle arazinin derhal köylülere taksim keyfiyetidir. (...) Yeni Bolşevik hükümetinin ne derece istikrar peyda eyleyeceğini şimdiden kestirmek mümkün olmayıb bu hususta vukuatın inkişafına intizar etmek tabii bulunmuş olmakla ol babda emr ü ferman hazret-i men lehü'l-emrindır.[5]

Maslahatgüzarın raporunda numara hanesini boş bıraktığı telgraf, Akdes Nimet Kurat'ın *Türkiye ve Rusya: XVII. Yüzyıl Sonundan Kurtuluş Savaşı'na Kadar Türk-Rus İlişkileri (1798-1919)* başlığını taşıyan eserinde Fransızcasını alıntıladığı, 8 Kasım 1917 günü Stockholm maslahatgüzarı Esad Bey imzasıyla gönderilen 769 numaralı telgrafname olmalıdır. Söz konusu telgrafla Bolşeviklerin Petrograd'ı kan dökmeksizin ele geçirdikleri, geçici hükümetin ilga edildiği, nazırların tutuklandığı sıcağı sıcağına İstanbul'a iletilmiş, Bolşevikler tarafından bir barış akdi teklifi beklendiği belirtilmiştir.[6] İhtilali sıcağı sıcağına Osmanlı kamuoyuna duyuran haberlerden biri de 10 Teşrinisani (Kasım) 1333/1917 günü *Vakit* gazetesinde Ahmed Emin (Soyadı Kanunu ile birlikte Yalman soyadını alacaktır) imzasıyla çıkan "Kerenski Yerine Lenin" başlıklı makale olmuştur.[7]

13 Teşrinisani 1917 tarihli raporda ise Kerenski'ye bağlı birliklerle Bolşeviklerin çatıştığı haber verilmekte, Bolşeviklerin nitelikleri ve taleplerine işaret edilmektedir:

> Bolşevik hükümetine gelince buna karşı şimdiden alaim-i tuğyan ve isyan nümayan olmaya başlamıştır. Bir taraftan Kerenski kendisine muti olan asakir ile Petrograd üzerine yürümekde diğer taraftan Kornilof [General Lavr Kornilov] mahbesten firar ederek başına topladığı Kazak askeri ile aynı hedefe doğru ilerlemekdetir. Bolşeviklerin rüesasından bulunan Lenin ordusu ile Kerenski'nin asakiri arasında mücadele başlayıb Kerenski'nin telef olduğunu gazeteler yazıyorlar. Diğer taraftan bu havâdislere mütenakıs haberler dahi gelmektedir. El-haletü hazihi Rusya'nın aynı zamanda üç veya dört diktatör elinde bir bazîçe olduğu anlaşılıyor. Bunlardan hangisinin suret-i katiyede galebe çalacağını pek yakında vukuat meydana çıkaracaktır. Esasen bilcümle ihtilal-i dahililerde olduğu üzere vaziyet o derece süratle tahavvül etmektedir ki iş bu tahrirat-ı acizi vasıl olmadan evvel Rusya ahval-i umumiyyesinde tebeddülat-ı azime husulüyle işlerin tamamıyla başka kalıba girmesi müstaid değildir. Muhakkak ve şayan-ı nazar bir nokta var ise o da bugünkü günde her ne sınıf ve fırkaya mensup olursa olsun Rusya'nın inan ve idaresini yedd-i iktidarına alacak hükümetin beka-pezir olabilmesi ahalinin sulh amalini ve köylülerin derhal taksim-i arazi metalibini terviç etmesiyle kaimdir. Efkâr-ı umumiyenin işbu seyl-i huruşân amaline set çekmek isteyen her bir hükümet sürüklenip gitmeye mahkûmdur. Malum-ı sami-i fehimaneleri olduğu üzere Bolşevikler son derece ifratperver ve hatta anarşi cihetine meyyal olduklarından ve içlerinde devlet adamı olmaktan ziyade hayal-i ham peşinde koşan hayalperverler mevcud olduğundan tesisine cehd ettikleri hükümet kesb-i istikrar edinceye kadar bir hükümet-i ecnebiye

Devrimin ikinci yıldönümünde Petrograd'da kurulan friz.

Bibliotheque nationalede France koleksiyonu

için bunlar ile müzakerat-ı sulhiyeye girişmek gayr-i kabildir. Akd-ı sulhun Bolşeviklerin sulh ve taksim-i arazi hakkındaki emellerini benimseyerek mevki-i ikbale gelecek mutedil ve daha hakikat-bin bir hükümetle saha-i imkâna çıkması daha muhtemel olduğunu arza mücaseret eylerim. Ol babda emr ü ferman hazret-i men lehü'l-emrindir.[8]

Bir hafta sonra, 20 Teşrinisani (Kasım) 1917 tarihinde gönderilen raporda ise Kerenski'nin firarı, Lenin ve Troçki'nin önderliğindeki Bolşeviklerin galip gelmekte oldukları işaret edilir ve Rusya'nın farklı bölgelerinde cereyan eden olaylar haber verilir:

> Rusya'da son cereyan eden vakayi-i azime tavazzuh etmeye başlamıştır. Kerenski'nin başına topladığı iki bin kadar Kazak askeri bilahare hükûmet tarafına geçmiş, Kerenski firar eylemiş ve bu suretle son zamanlarda bütün nüfuzunu kaybeden mumaileyh Rusya'nın ufuk-ı siyasetinden ufûl edip gitmiştir.
>
> Bolşevik hükumeti re's-i karda Lenin ve Troçki olduğu halde Rusya'nın bütün şehirlerinde galebe ve hükûmet istikrar peyda eylemektedir. Petrograd'da olduğu gibi Moskova'da dahi hükümetin leh ve aleyhdarları arasında vukua gelen muharebe Bolşeviklerin muzafferiyeti ile nihayet bulmuş fakat iki üç gün

Troçki, Moskova'da bir konuşma esnasında.

Bibliotheque nationalede France koleksiyonu

zarfında tarafeynden üç bini mütecaviz telefat olmuştur ki bu hal mücadelenin ne derece şiddetli olduğunu gösterir. Muharebe-i dahiliyeye hükümet lehinde iştirak edenler bir iki bin nefer ve on beş toptan ibaret olup diğer efrad kışlalarında kalmışlar ve ihtilale iştirak eylememişlerdir.

Petrograd'dan bera-yı muhafaza Moskova'ya nakledilmiş olan kıymetdar asar-ı nefise ile Moskova Sarayı meşhur külliye ve sair nevadir-i asar sınaiye tu'me-i lehib olmuştur.

Kıyef'te İKievl iğtişaş el-yevm devam etmekte olub Çerkeslerin yeni hükûmete muavenet ettikleri ve bunların orada dahi galebe çalacakları anlaşılmaktadır.

(...)

Diğer taraftan Petrograd'da asayiş takarrür eylemiş ve "Lenin" on beş güne kadar Meclis-i Müessesân'ın içtimaını emreylemiştir. Müzakerat-ı sulhiye ve taksim-i arazi mesailinin kuvveden fiile çıkması esbabının istihzarıyla uğraşmaktadır. Bu meyanda evvel-be-evvel İtilaf devletlerine üç ay umumi mütareke teklif edeceği ve buna razı olmadıkları takdirde kendi başına doğrudan doğruya düvel-i merkeziye ile müzakerat-ı sulhiyeye ibtidar eyleyeceği ve bu hususta murahhaslarını bile tayin eylemiş olduğu rivayet edilmektedir.[9]

"Dünyayı Sarsan On Gün" süresince ihtilalin merkezi Petrograd'da vuku bulan olaylar Osmanlı diplomatlarınca günü gününe takip edilerek İstanbul'a, Hariciye Nezareti'ne bilgi aktarımı yapılır. Osmanlı yetkililerinin devrime karşı hususi bir tedbir almadıkları görülse de Bolşeviklerin gerçekleştirdikleri ihtilalin hem idareci kadrolar hem de ahali nezdinde savaş yükünü azaltması açısından adeta bir kurtuluş olarak kabul edildiği iddia edilebilir. Zira ihtilalin ardından yaşanan hadiseler de bu yargıyı destekleyecektir.

CENGİZ YOLCU
İSTANBUL 29 MAYIS ÜNİVERSİTESİ
TARİH BÖLÜMÜ

Bolşevik İhtilali'ne dair Osmanlı matbuatında ilk yazılardan birini yayımlayan Ahmed Emin Bey'in *Vakit* gazetesi ihtilalden birkaç ay sonra birinci sayfasında dikkat çekici bir haber neşreder. Bu habere göre İstanbul Darülfununu Meclis-i Müderrisini'nde gerçekleştirilen bir toplantı sonucunda 1917 yılının Nobel Barış Ödülü'ne İhtilalin önderi olmakla birlikte "arazi ilhakı ve tazminat talebinde bulunmaksızın" barışın tesisi için mücadele veren, 3 Mart 1918 tarihinde imzalanan Brest-Litovsk Antlaşması'yla Rusya'yı savaştan çıkaran Lenin'in aday gösterilmesi "ekseriyet-i azime" ile kararlaştırılmıştır:

Darülfünun Meclis-i Müderrisini'nde

Tarihî Bir Celse — Nobel Mükâfatı — Kadınlarımız[10]

Darülfünun Edebiyat Fakültesi Meclis-i Müderrisini dün Halid Ziya Bey'in riyaseti altında içtima etmiş ve riyaset muddetinin hitamı dolayısıyla riyasete tekrar ekseriyetle Halid Ziya Bey intihab olunmuştur. 1918 senesi Nobel Sulh Mükâfatı'nın kime verileceği hakkında İsveç Parlamentosu tarafından Osmanlı Dârülfünûnu'nun reyi istimzaç edilmekle müzakere cereyan etmiş ve Alman müderrislerinden bazıları Almanya İmparatoru hazretlerinin veya Feld-mareşal Hindenburg'un namzed iraesini teklif etmişler ve müderrislerden bir zat, bütün beşeriyetin henüz harbin alam ve ızdırabatı içinde bulunduğu bir sırada sulh mükâfatı verilmesi[nin] doğru olmayacağını ve namzed olarak gösterilenlerin riâyesi hükümet ve askeriyeden olmaları cihetle sulh ile alâkaları ancak siyasi menafi iktizası olduğunu beyan etmiş ve icrâ olunan müzakerat neticesinde sulh hususundaki fiili ve müsbet teşebbüslerinden dolayı Nobel Mükâfatı'na Lenin'in namzed olarak gösterilmesi ekseriyet-i azime ile kabul edilmiştir. Edebiyat Fakültesi'nin reyi Hukuk Fakültesi tarafından ittihaz olunacak karar ile birleştirildikten sonra Hariciye Nezareti vasıtasıyla İsveç Parlamentosu Nobel Komitesi'ne bildirilecektir.[11]

DİPNOTLAR

1 "Yeni Rus Hükûmeti" *Tanin*, 13 Teşrinisani 1333/1917, s. 1

2 BOA HR. SYS 2368/2 Lef 75, 16 Teşrinisani [Kasımi1917, s. 1

3 BOA HR. SYS, 2368/2 Lef 76, 17Teşrinisani [Kasımi1917, s. 1

4 BOA HR. SYS, 2368/2 Lef 48, 3 Teşrinisani [Kasımî 1917, s. 1-2.

5 BOA HR. SYS, 2368/2 Lef 61, 10 Teşrinisani [Kasımî 1917.

6 Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya: XVII. Yüzyıl Sonundan Kurtuluş Savaşı'na Kadar Türk-Rus İlişkileri (1798-1919)* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2011), s. 327.

7 Ahmed Emin, "Kerenski Yerine Lenin", *Vakit*, 10 Teşrinisani [Kasımî 1333/1917, s. 1.

8 BOA HR. SYS, 2368/2 Lef 64, 13 Teşrinisani [Kasımi1917, s. 2.

9 BOA HR. SYS, 2368/2 Lef 69, 20 Teşrinisani [Kasımi 1917, s. 1-2.

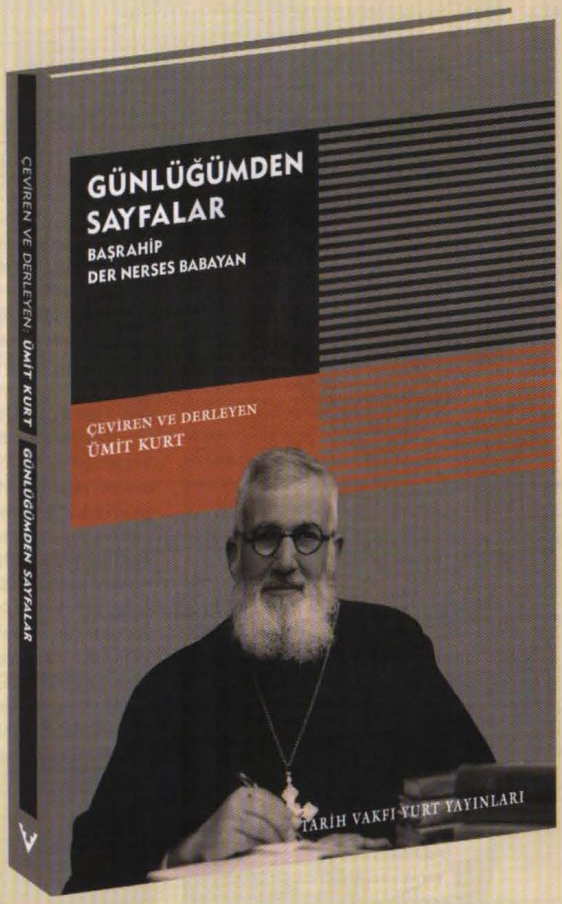
10 Haberin başlığında yer alan "Kadınlarımız" maddesinin yazının içeriğiyle uyumlu olmadığından dolayı alıntılamadım.

11 *Vakit*, 4 Kânunusani 1334/1918, s. 1

GÜNLÜĞÜMDEN SAYFALAR

BAŞRAHİP DER NERSES BABAYAN

Günlüğümden Sayfalar, Başrahip Der Nerses Babayan'ın Ermeni Soykırımı sırasında başından geçenleri ve bu dönemde nasıl hayatta kalma mücadelesi verdiğini gözler önüne seriyor. 1887'de Antep'te doğan ve 1913'te rahip olan Babayan, 16 Mayıs 1915 tarihinde tutuklanır ve Birecik'te hapsedilir. Soykırımdan sağ kurtulur; kendisi ve ailesiyle birlikte binlerce Ermeni sürgünün maruz kaldığı zulümleri ve gaddarlıkları gün gün kayıt altına alır. Babayan'ın günlüğü, Mısır'a bağlı Port Said'deki mülteci kampında on beş ay geçiren sürgünlerin bu süre zarfındaki günlük yaşam pratiklerini de tasvir eder. Günlüğümden Sayfalar'ın en çarpıcı bölümlerinden biri, 1 Nisan 1920'de başlayıp, Fransızların Antep'i Aralık 1921 itibariyle boşaltmasıyla sona eren Antep Harbi'ne dair günü gününe tutulmuş notlarıdır. Bu notlar harbin Ermeniler açısından nasıl vuku bulduğunu bütün ayrıntılarıyla anlatan eşsiz kaynaklardandır. Ermeniceden Türkçeye tercüme ettiğimiz bu çalışma "Antep Harbi"ne dair literatüre Ermenice kaynaklardan kazandırılan ilk eserlerdendir.

Online Satış: http://dukkan.tarihvakfi.org.tr/

Vakıf Merkezi
Sarıdemir Mah. Ragıp Gümüşpala Cad. No: 10
34134 Eminönü/İstanbul
Tel: (0212) 522 02 02 - Faks: (0212) 513 54 00
www.tarihvakfi.org.tr - tarihvakfi@tarihvakfi.org.tr

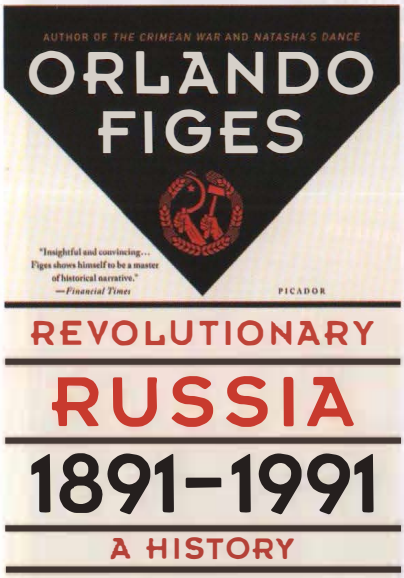
Ankara İrtibat Bürosu
Selanik Caddesi Tankut İş Merkezi
No 82/30 06420 Kızılay Ankara
T (0312) 424 05 10 / 424 00 50

TARİH VAKFI

KİTABİYAT: 100 YILIN ARDINDAN DEVRİMİ YAZMAK

AYŞE OZİL

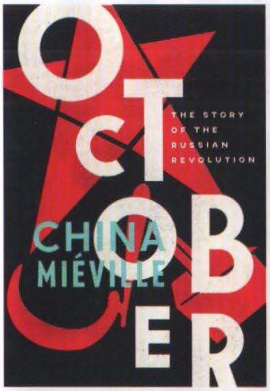
Ekim Devrimi'ne ayırdığımız bu dosyanın Kitabiyat bölümünde devrim, Rusya ve Sovyet tarihi hakkında öne çıkan yeni kitaplardan bir seçki sunuyoruz. Alanının önde gelen tarihçi ve yazarları tarafından kaleme alınan ve her biri var olan literatüre çeşitli şekillerde katkı sunan bu çalışmalar, tarihçilere olduğu kadar çok daha geniş bir okur kitlesine de hitap ediyor.

Ekim Devrimi bugün yani gerçekleştirilişinden yüz yıl sonra tarihçiler tarafından nasıl algılanıyor, düşünülüyor ve yazılıyor? Hem tarihsel hem de tarihyazımsal olarak, içinde bulunduğumuz dönemden bakınca 20. yüzyıl tarihine yön veren bu büyük dönüşüm hakkında ne söylemek mümkün? Devrimin yüzüncü yıldönümü vesilesiyle son birkaç yıl içinde, özellikle de geçtiğimiz aylarda yoğunlaşan bir biçimde, konunun uzmanları, Rusya ve Avrupa tarihçileri tarafından pek çok yeni çalışma yayımlandı. Rusya tarihi dahil 20. yüzyıl Avrupa çalışmalarında başı çeken Anglosakson dünyası bu açıdan oldukça verimli ve üretken bir döneminde.

Burada ele alacağımız ilk iki kitap devrimin genel bir tablosunu çiziyor. Londra Üniversitesi Birkbeck College öğretim üyelerinden Orlando Figes, *Revolutionary Russia 1891-1991* [Devrim İçinde Rusya 1891-1991] (Penguin, 2014, 473 s.) adlı kitabında devrimi panoramik bir bakışla değerlendiriyor ve devrim tarihini yüz yıldan geniş bir zaman dilimine yayıyor. 19. yüzyıl Rus kültür tarihi ve Ekim Devrimi'nin toplumsal yansımaları üzerine yaptığı araştırmalardan tanıdığımız Figes, devrimi 1917'yi önceleyen yıllardan çok daha geriye çekerek 1891'den başlatıyor ve genelgeçerli tarihlere göre biraz daha farklı bir dönemlendirme yapıyor. 1891 yılı Rusya'da halkı çarlık rejimi ile karşı karşıya getiren büyük bir kıtlığın yaşandığı yıl; Figes de devrime giden yolda toplumsal-ekonomik şartların altını çiziyor. Yazar, yaptığı bu yeni dönemlendirme ile devrimin ancak böyle bir genişlikte sağlıklı bir biçimde anlaşılabileceğini, 1917'nin hem çok daha önce başladığını hem de doğrudan sonuçlarının çok uzun yıllara yayıldığını söylüyor ve başlığından da anlaşılacağı gibi Rusya'yı bir devrim ülkesi olarak tanımlıyor. Yirmi bölümden oluşan kitap 1891 ile 1991 yılları arasında devrimin nasıl şekillendiğini adım adım izliyor. Penguin Yayınları'nın "Giriş" kitapları dizisinden çıkan bu inceleme, yazarın daha önceki araştırma ve yayınlarına dayanarak oluşturduğu bir sentez kitabı. Kaynak konusunda, aşağıda değineceğimiz Rusya tarihçileri ile birlikte, Figes'in en önemli özelliklerinden biri, Soğuk Savaş sonrası açılan Rus/Sovyet arşivlerinden faydalanması ve bu arşivleri Britanya, Almanya, Fransa vb. arşivleriyle karşılaştırmalı olarak değerlendirmesi.

Devrimin genel bir panoramasını çizen diğer bir kitap, şimdiye kadar daha çok kurgu eserler yayımlamış olan China Miéville'in, *The Story of the Russian Revolution* [Rus Devrim Öyküsü] (Verso, 2017, 369 s.) adlı çalışması. Miéville, Figes'ten farklı olarak ölçeği küçültüyor ve sadece 1917 yılına odaklanıyor. Toplam on bölümden oluşan kitapta, 1917 Şubat'ından Ekim'ine, her bir aya bir bölüm ayrılmış. Miéville 1917 yılında bir değil iki büyük devrim gerçekleştiğini hatırlatarak başlıyor kitabına. Şubat Devrimi genelde Ekim Devrimi'nin gölgesinde kalır, halbuki bu ilk devrimle birlikte Rus monarşisi tarihe karışmış, parlamenter düzen gelmiştir. Bu dönüşüm, Rus tarihi açısından, Bolşevik Devrimi kadar önemli ve büyük bir dönüşümdür. Lenin'in başarısı da parlamenter devrimin yarattığı siyasi sarsıntıyı yeni bir ideoloji çerçevesinde düzenleyebilmek olmuştur. *Rus Devrim Öyküsü*, en

yeni araştırmaları harmanlayarak okura genel bir Rus devrim tarihi sunmayı amaçlıyor ve adından da anlaşılacağı gibi bunu devrimi "hikâye ederek" yapıyor, yani anlatım olarak öyküleyici bir tarza yaklaşıyor.

Devrimin genel tarihlerinden biraz daha özel bir alana girecek olursak, araştırmacıların bu bağlamda uğraştığı en çetrefil konulardan biri, devrimin neden ve nasıl ortaya çıktığı ve ne şekilde geliştiğidir. Bu bağlamda Sean McMeekin, *The Russian Revolution: A New History* [Rus Devrimine Yeniden Bakmak] (Profile Books, 2017, 446 s.) adlı çalışmasında konuya farklı bir bakış getiriyor. Bard College'da öğretim üyesi olan ve akademik kariyerinin başlangıç yıllarında uzun bir dönem Bilkent Üniversitesi'nde çalışmış bulunan McMeekin'ın, uzmanlık alanı olan I. Dünya Savaşı ve Rusya tarihi hakkında pek çok detaylı ve hacimli kitabı var. McMeekin bu çalışmasında devrimin arka planında Rusya'nın fakirliğini ya da sanayisinin geri kalmışlığını gören açıklamalardan uzaklaşıyor. Rus ve Sovyet arşivlerine bakıldığında devrim öncesinde askeri, iktisadi ve siyasi alanda şimdiye kadar söylenenlerden çok daha değişik bir tablo vardır, devrim ile savaş arasındaki ilişki de sanılandan çok daha farklıdır. Örneğin, 1914-1917 yıllarında Rusya'nın Almanya karşısında tamamıyla aciz bir durumda olduğunu söylemek gerçekçi olmayacaktır, Rus askerinin morali de bu dönemde tümüyle çökmüş değildir. 1917 Petrograd ekmek kıtlığı ise gerçek etkisinin çok ötesinde efsaneleştirilmiş, devrim liderlerine de aslen sahip olduklarından çok daha büyük roller atfedilmiştir. Bolşevikler Çar'ın düşürülmesinde önemli bir rol oynamamış, sadece bu durumu kendi amaçları doğrultusunda iyi değerlendirebilmişlerdir. Bolşeviklerin 1917'de Rus ordusunu ele geçirmesi ise ucu ucuna gerçekleşmiş, Kerenski'nin biraz daha metanet göstererememesi, gidişatı Bolşeviklerin lehine çevirmiştir. McMeekin'a göre, tüm bunlar Lenin'in olağanüstü başarılarını önemsizleştirmez, sadece Rus devrimini proletaryanın burjuvaziyi devirmesi olarak sunan açıklamaların inandırıcılığını sorgular. Siyasi tarih ağırlıklı bu kitap, devrimi

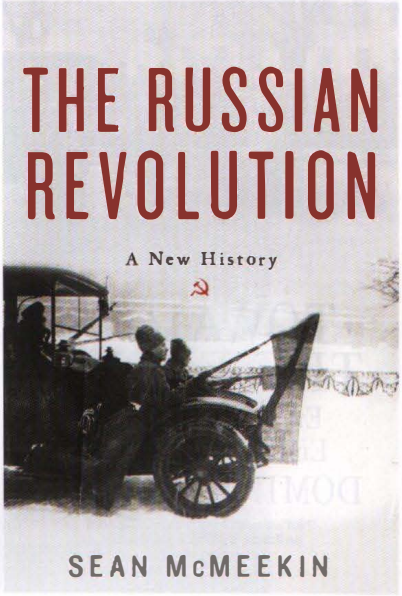
Şubat 1917'de Petrograd'da bir gösteri.

China Miéville, *The Story of the Russian Revolution* (Verso, 2017).

Troçki, sonradan Kızıl Ordu'yu oluşturacak devrim güçlerine seslenirken.

Sean McMeekin, *The Russian Revolution: A New History* (Profile Books, 2017).

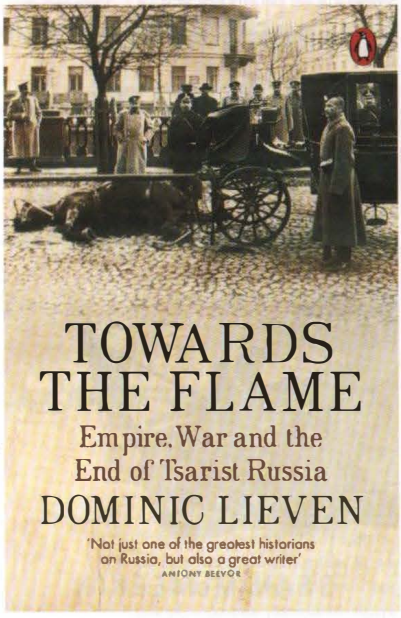

Temmuz 1917'de Bolşeviklerin Duma baskını.

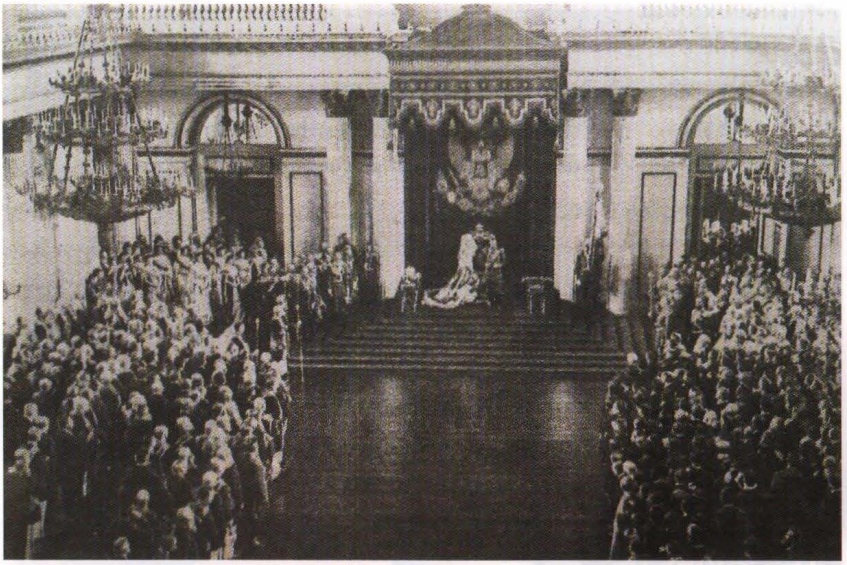
Sean McMeekin, *The Russian Revolution: A New History* (Profile Books, 2017).

Romanovların düşüşünden Bolşeviklerin iktidara gelmesine kadar olan dönemde izliyor.

McMeekin ile aynı sonuçlara ulaşmamakla beraber diğer bir tanınmış Rusya tarihçisi Dominic Lieven da aynı konuya, yani devrimin arka planı ve gelişimi meselesine bakıyor, özellikle de devrim ve savaş ilişkisini inceliyor. Cambridge Üniversitesi öğretim üyelerinden Lieven, *Towards the Flame: Empire, War and the End of Tsarist Russia* [Ateşe Doğru: İmparatorluk, Savaş ve Çarlık Rusyası'nın Sonu] (Allen Lane, 2015, 429 s.) adlı kitabına Ukrayna ile başlıyor. Lieven'a göre, 1904-1920 yıllarında Rusya bir dünya devleti olma mücadelesi vermektedir ve Ukrayna bu mücadelenin çok önemli bir bileşenidir. Ukrayna'nın insan gücü, tarımsal zenginliği ve sanayisi olmasaydı Rusya büyük bir güç olamazdı. Rusya büyük bir güç olamasaydı da Almanya Doğu Avrupa'ya hâkim olurdu. 1918'de Bolşeviklerin Almanya ile imzaladığı Brest-Litovsk Antlaşması ile Ukrayna –kısa bir süreliğine de olsa– bağımsız bir devlet olmuş ve bu durum Rusya'da büyük korku yaratmıştır. Lieven, Ukrayna üzerinden hareket ederek Rus devriminin Avrupa devletleri ve I. Dünya Savaşı ile olan bağlantısına dikkat çekiyor, devrimi uluslararası boyutuna yerleştiriyor. I. Dünya Savaşı'nın Rus devrimi üzerinde önemli bir etkisi olduysa, devrim de savaşı etkilemiştir. Devrim nedeniyle Almanya'nın savaşı kazanma olasılığı artmış, savaş bitince Rusya, Versailles görüşmelerine katılmayarak iki savaş arası dönemde revizyonist bir güç olabilmiş ve aynı dönemde Rusya'nın Britanya ve Fransa karşısındaki çekinceli tavrı Hitler'in yükselişini kolaylaştırmıştır. Özellikle Rus, Osmanlı ve Avusturya-Macaristan imparatorluklarının karşılaştırmalı bir incelemesi olan *Empire* [İmparatorluk] adlı kitabından tanıdığımız Lieven, sekiz bölümden oluşan bu siyasi tarih çalışmasında Moskova'daki Dışişleri Bakanlığı arşivinden yoğun bir şekilde yararlandığını belirtiyor.

Ukrayna'ya dikkat çeken bir diğer kitap, Pulitzer ödüllü gazeteci, tarihçi ve yazar Doğu Avrupa/Rusya uzmanı Anne Applebaum'un *Red Famine: Stalin's War on Ukraine* [Kızıl Kıtlık: Stalin'in Ukrayna ile Savaşı] (Allen Lane, 2017, 496 s.) adlı çalışması. Lieven, Ukrayna'dan yola çıkıp uluslararası alana açılırken Applebaum doğrudan bu coğrafya ve halkı merkeze alıyor. Figes, McMeekin ve Lieven'ın çalışmalarında olduğu gibi yine Rus/Sovyet arşivlerini öne çıkaran kitap, 1931 ile 1934 yılları arasında yaşanan ve 4 milyon Ukraynalının ölümüyle sonuçlanan *Holodomor*'u (aç bırakarak öldürmek) anlatıyor. *Holodomor*, Stalin'in tarımda kolektivizasyon siyaseti nedeniyle köylülerin büyük devlet çiftliklerde çalışmak üzere topraklarından çıkarılmaları ve bunun sonucu olarak yaşanan bü-

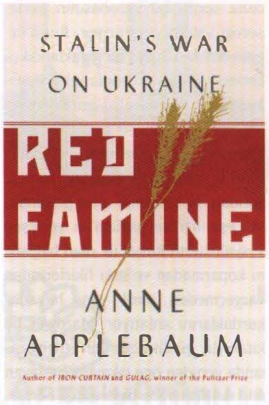

Çar II. Nikolay Birinci Duma'yı açarken.

Dominic Lieven, *Towards the Flame, Empire, War and the End of Tsarist Russia* (Allen Lane, 2015)

yük insanlık trajedisidir. Stalin açlık karşısında kolektivizasyon politikasına son vermek yerine krizi daha da derinleştirecek uygulamalara gitmiştir. Applebaum, bu siyasetin sadece ekonomik bir savaş değil, Rusların Ukrayna'ya tamamen egemen olabilmek için giriştiği siyasi bir mücadele, topyekûn bir savaş olduğunu söylüyor. Nitekim bu aşamada sadece köylüler değil, Ukrayna'nın siyasi ve entelektüel tabakası da ezilmekte, kültürel bir yıkım hedeflenerek kiliseler yıktırılıp, kitaplar toplatılmaktadır. Applebaum bir yandan bu dehşet verici dönemi tüm korkunçluğuyla gözler önüne seriyor, bir yandan da Rusya'nın Ukrayna ile neden böyle bir ilişki içinde olduğunu sorguluyor. Bu bağlamda kitap 1917'ye dönüyor ve Kiev'de gerçekleşen bir üçüncü devrimi inceliyor. *Kızıl Kıtlık*, Applebaum'un Sovyet döneminde yaşanan felaketleri ele aldığı ilk kitabı değil. Bu çalışma, yazarın 2003 tarihli *Gulag: A History* [Gulag Tarihi] ve 2012 tarihli *Iron Curtain: The Crushing of Eastern Europe, 1944-1956* [Demir Perde: Doğu Avrupa'nın Yıkılışı, 1944-1956] kitapları ile tematik bir bütün oluşturuyor.

Ele alacağımız diğer iki kitap, Applebaum gibi siyaseti toplum üzerinden okuyor ve özellikle de devrimin kişiler üzerindeki etkisini inceliyor. Kaliforniya Üniversitesi (Berkeley) öğretim üyelerinden Yuri Slezkine, Princeton Üniversitesi Yayınları'ndan bu yıl çıkan *The House of Government: A Saga of the Russian Revolution* [Rus Devriminin Destanı Evi] (Princeton University Press, 2017, 1128 s.) adlı kitabında devrime toplumsal hayatın gündelik tarihi üzerinden bakıyor; fakat burada söz konusu olan, sıradan insanların ya da geniş kitlelerin yaşantısı değil, 1930'lardaki üst düzey Bolşevik bürokratlarının aile hayatı. Slezkine'in kitabı, adından da anlaşılacağı gibi, Bolşevik elitinin oturduğu apartmanı ele alıyor.

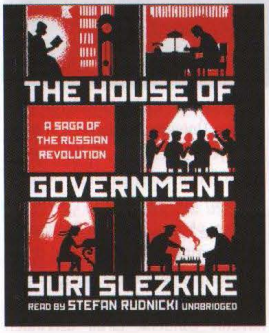
Ukraynalı köylüler yanmış bir evin önünde.

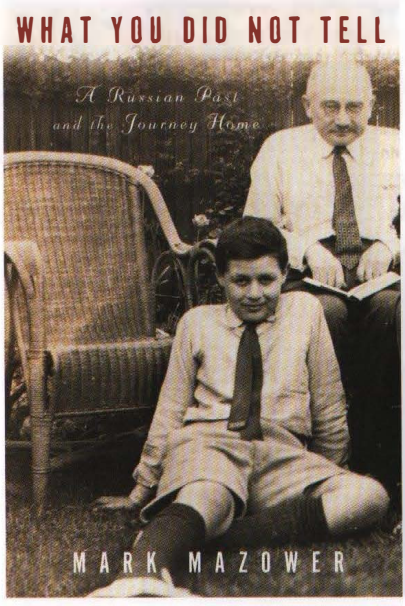
Anne Applebaum, *Red Famine: Stalin's War on Ukraine* (Allen Lane, 2017).

Bolşevik bürokratların aileleriyle birlikte yaşadığı, içinde konutlar dışında kafeterya, kütüphane, sinema salonu gibi mekanlar barındıran yapı.

YuriSlezkine, *The House of Government: A Saga of the Russian Revolution* (Princeton University Press, 2017)

Aslında bildiğimiz anlamda bir apartmandan çok dev bir yapıyı, büyük bir devlet binasını andıran bu "ev", aynı zamanda Avrupa'nın en büyük konut binası olma özelliğini taşıyor. İçinde 500'den fazla mobilyalı dairenin yanı sıra kafeterya, kütüphane, sinema salonu ve dükkân gibi çok çeşitli ünite ve servisler bulunan binada komünist bürokratlar eşleriyle, çocuklarıyla, komşularıyla vd. oturuyor ve burada kendilerine özgü bir dünya yaratıyorlar. Arşiv belgelerinin yanı sıra Slezkine'in en önemli kaynaklarından birisi, söz konusu kişilerle yapılmış görüşmeler (Bu görüşmelerden birkaç örnek, kitabın tanıtım filminde izlenebilir: https://www.youtube.com/watch?v=4UgRYUUpLıg); yalnız görüşmelerin en önemli yönü bürokratların kendileriyle değil, aile üyeleriyle yapılmış olması, zira burada yaşayanların çoğu, 1930'lu yıllardaki Stalin tasfiyelerinde ya tutuklanıyor ya da öldürülüyor. Slezkine, bürokratların aile yaşantılarını devrim mimarisiyle birleştirerek anlatıyor, aynı zamanda toplumsal/gündelik hayat üzerinden Stalin tasfiyelerinin yeni bir tarihini yazıyor. Oldukça hacimli olan bu kitap, adında geçen "destan" sözcüğüne gönderme yaparak bildiğimiz tarih çalışmalarından biraz farklı, bir tür epik tarzda kaleme alınmış.

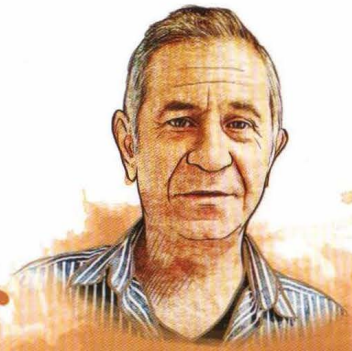
Modern Avrupa tarihi, Balkanlar ve Yunanistan üzerine yazdığı kitaplardan tanıdığımız Columbia Üniversitesi öğretim üyesi Mark Mazower ise Ekim 2017'de yayımlanan *What You Did Not Tell: A Russian Past and the Journey Home* [Bana Anlatmadıklarınız: Rusya'dan Kalanlar ve Eve Dönüş] (Penguin, 2017, 400 s.) adlı çalışmasında Rus devrimini bir aile hikâyesi olarak anlatıyor. Biyografilerde genelde tanınmış kişilerin hayat hikâyeleri anlatılır ve bu kişilerin, tarihin önemli olaylarına nasıl yön verdiği incelenir. Mazower ise tam tersine 1917 devrimi gibi büyük bir tarihsel dönüşümün sıradan insanların hayatlarını ne şekilde değiştirdiğine bakıyor ve bunu da kendi babası ve büyükbabası üzerinden, aile arşivlerini ve bire bir görüşmeleri temel alarak yapıyor. Bu aile öyküsü, yazarı, 19. yüzyılın sonlarında Rusya'da etkin olan sosyalist *Bund* örgütlenmelerinden, daha sonra büyükbabasının yerleşeceği Londra'ya getiriyor. *Bund* örgütlenmeleri Rusya'da yasaklandıkça Londra'da yapılan toplantılar önem kazanıyor ve sosyalist enteljensiya İngiltere'de yeniden hayat buluyor. Mazower siyasetin aile yaşamıyla nasıl iç içe geçtiğini gösterirken bir yandan da devrimin arka planındaki çeşitliliği ve Avrupa'ya yerleşen sosyalistlerin Rusya ile olan bağlarını koparmadan ve eski fikirlerinden vazgeçmeden nasıl yeni hayatlar kurduklarını anlatıyor. Mazower bu kitabıyla, günümüzde tarihçiler arasında yeniden öne çıkmaya başlayan aile tarihi alanına da öncülük ediyor.

Kasım'da
Nilüfer Kütüphanelerinde

Hiç Merak Ettin mi?

orhan kemal
Erden Akbulut ile Hapisanede Dostluk ve Yazmak
14 Kasım, Salı 19.00

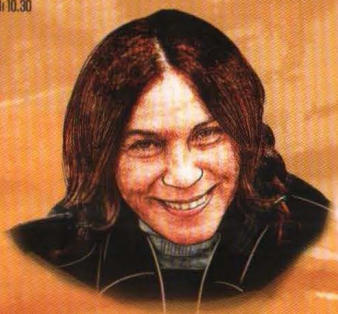
Saban Akbaba ile Çocuklara Kitap Söyleşileri
7 Kasım, Salı 10.30

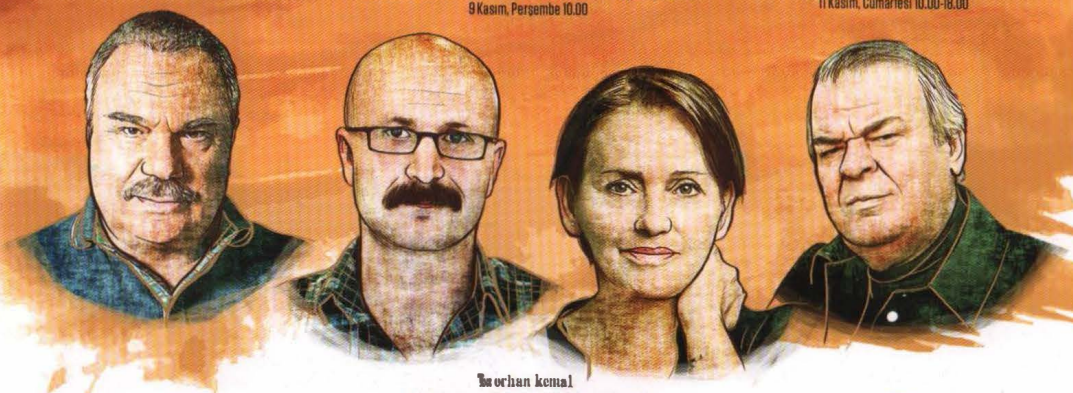
Aslı Erdoğan ile Edebî Kazılar
Ayşegül Tözeren'in Sorularıyla
28 Kasım, Salı 19.00

Nermin Bezmen ile Nilüfer'de Kadın Hayata Yakın
9 Kasım, Perşembe 10.00

"YAKIN" Buluşmaları 2
Nilüfer Kütüphane ve Gümüşlük Akademisi İşbirliği ile
Konuşmacılar: Latife Tekin, Semih Gümüş, Ahmet Balad Coşkun, Tanol Türkoğlu, Abdi Güzer, Gediz Akdeniz
11 Kasım, Cumartesi 10.00-18.00

orhan kemal
Edebiyattan Sinemaya Orhan Kemal
Nur Sürer, Halil Ergün, Cengiz Sezici *|Şenay Aydemir'in Sorularıyla*
21 Kasım, Salı 19.00

NİLÜFER BELEDİYESİ | KÜTÜPHANE
BURSA

nilufer.bel.tr
NiluferBel
kutuphane.nilufer.bel.tr
NiluferKutuphane
NiluferKutuphne